16

Roman

Refik Halid Karay

Sürgün

İNKILÂP

© 1998, İnkılâp Kitabevi
Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Bu kitabın her türlü
yayın hakları Fikir ve Sanat
Eserleri Yasası gereğince
İnkılıp Kitabevi Yayın Sanayi ve
Ticaret A.Ş.'ye aittir.

Baskı:
ANKA BASIM
Matbaacılar Sitesi, No: 38
Bağcılar-İstanbul

ISBN
975-10-0585-X
03-34-Y-0051-0277

03 04 05 06 12 11 10 9 8

İnkılâp
Ankara Caddesi, No: 95
Sirkeci 34410 İSTANBUL
Tel: (0212) 514 06 10 - 11 (Pbx)
Fax: (0212) 514 06 12

Web sayfası: http://www.inkilap.com
e-posta: posta@inkilap.com

Bütün Eserleri : 3

REFİK HALİD KARAY

SÜRGÜN

ROMAN

8. Baskı

İNKILÂP

— BİR AÇIKLAMA —

Sürgün; kırkbeş yılın dil değişimi gereği; günümüzün yaygın Türkçesine, ılımlı olarak uyarlanmıştır.

Ender KARAY

REFİK HALİD KARAY'IN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

«Resimli Türk Edebiyatı Tarihi» kitabından alınmıştır :

Yirminci Yüzyıl Türkiye Türkçesini büyük bir zevkle ve ustalıkla kullanıp güzelleştirerek; Türk nesir ve hikâye lisanında —On Beşinci Asır Şairi Ali Şir Nevaî gibi— kendi adıyle anılmaya değer bir yazı ve san'at dili yaratmaya muvaffak olan üstad bir sanatkâr da Refik Halid'dir.

Refik Halid Karay —Anadolu'dan yedi göbek önce İstanbul'a gelip yerleşmiş— Karakayış oğulları diye anılan bir aileye mensuptur. Babası, bu aile torunlarından ve İstanbul'da Maliye Başveznedarı Mehmed Halid Bey'dir. Refik Halid, 1888 yılında İstanbul'da doğmuş; çocukluğunu, yazları babasının Erenköyü'ndeki köşkünde, kışlarını Beyazıd ve Şehzadebaşı semtlerinde geçirmiştir. Kırım Hanları neslinden olan annesinden, ev ve mahallelerdeki İstanbul ve aile dilinden yararlanmıştır. İlk öğrenimini Vezneciler'deki Şemsül Maarif'te ve Göztepe'deki (Taşmektep) de yapmış, daha sonra Galatasaray Sultanisi'nde okumuştur. Okulu bitirmeden ayrılmış ve imtihanla Hukuk Mektebine (Hukuk Fakültesi) girmiş, meşrutiyetin ilânı üzerine burayı da bırakarak Gazetecilik mesleğine atılmış, 1909'da Fecr-i âti topluluğuna katılmıştır.

Onun ilk şöhreti (Kalem) ve (Cem) isimli mizah mecmualarında Kirpi imzasıyla yazdığı yazılardır. Keskin, nükteli ve derin görüşü Türk zekâsının kuvvetli örneklerini taşıyan «Kirpinin Dedikleri» ile derhal mizah ve satir edebiyatımızın birinci sınıf bir san'atkârı olarak tanınmış ve sevilmiştir. San'atkârın bütün hayat ve hüviyetinde büyük bir rol oynayan zeki ve kuvvetli bir «muhalefet ruhu» hükûmetin rahatsızlığını çekerek bu çeşit yazıları yüzünden İttihatçılar tarafından evvelâ Sinop'a sürülmüş, oradan Çorum'a nakledilmiş, bu sürgün hayatının bir kısmını da «Eski Ankara»da ve Bilecik'de geçirmiştir. San'atkârın Bilecik'ten İstanbul'a gönderdiği, Türk edebiyatının ilk ve hakikî Memleket hikâyeleri, edebiyat âleminde haklı bir takdir görmüş; bu yazılar, onun İstanbul'a dönebilmesi üzerinde mühim bir rol oynamıştır. Refik Halid Yeni Mecmua'da hikâyeler neşretmiş, mütareke yıllarında ise daha geniş ölçüde siyasî hayata atılarak Sabah gazetesinde başmakale yazmış, Hürriyet ve İtilâf Partisine yazılmış, Peyam-ı Sabah'da Nakşı ber-âb (Su Üzerinde Nakışlar) başlıklı mizahi satirik yazılar neşretmiştir. Aydede isimli bir mizah mecmuası da çıkararak, bu mecmuada kuvvetli bir mizah edebiyatı tesisine muvaffak olmuştur.

Refik Halid, politik yazı ve hareketleri dolayısile bu sefer de memleket dışına çıkmak zorunda kalmış ve hayatının 16 yıllık bu ikinci sürgününü Türkiye'ye en yakın bir yerde, Suriye'de Halep ve Hatay'da geçirmiş, 1938 yılında tekrar Anayurda kavuşmuştur.

Geçimini yalnız eserleri ile sürdüren Refik Halid, 18.7.1965'de İstanbul'da ölmüştür.

EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Refik Halid, her şeyden önce, Türkiye Türkçesi'nin edebiyat dilimizde yerli, millî ve zevkli bir kıvam ka-

zanması yolunda gerçek hizmeti dokunmuş bir nesir ve hikâye san'atkârıdır. Onun zeki ve usta kaleminden ışıklı bir hareket güzelliği ile rakseder gibi dökülen duru ve şeffaf «Nesir Dili», Yirminci Asır Türkçesi'nin «Örnek Dili» olabilecek derecede güzel ve sağlam bir mimariye sahiptir.

Refik Halid Türkçesi'nin eski Halk Hikâyelerimizdeki söyleyiş güzelliğini hatırlatışı ise şöyle bir sebeple izah olunabilir : Dedekorkut dili, esasen ve asırlardan beri Türk Halk Hikâyeciliğinin, ev ve aile Türkçesinin, eski evlerimizdeki zengin Masal anlatmak geleneğinin halkımız arasında yayıp yaşatmaya muvaffak olduğu canlı ve hakiki Türk Dili'dir. Refik Halid de, kullandığı lisanı, onun en saf ve gerçek kaynağından almış, Anadilimizin en güzel konuşulduğu yurt, ev, aile Türkçesini kullanmış ve İstanbul ağzıyla da bütünlenip, güzelleşen böyle bir Türkçeyi, kendi san'atkâr ruhunun kıymetleriyle birleştirerek, meydana zengin, akıcı ve bilhassa her türlü yapmacıklardan uzak, pürüzsüz bir san'at ve bir resim, müzik dili koymuştur.

Nihad Sami BANARLI

«SÜRGÜN» HAKKINDA YAZILANLARDAN :

Bilhassa Hilmi Efendi tipi Duhamel'in ölmez Salavin'i gibi Edebiyat tarihinde muhakkak ki unutulmaz bir hâtıra olarak kalacaktır. İşte büyük san'at ve yaratıcılığın mucizesi... Roman Tolstoy'un bir kadavra tasvirindeki kudretini hatırlatan ve belki onu da geçen satırlarla sona eriyor.

Yazar Beyrut'taki medrese hayatını, yeislerini, kavgalarını, düşkırıklığı ve ümitlerini tahlilde hakikaten inanılmaz bir kudret göstermektedir. Türk Dil'inin bu büyük ve eşsiz san'atkârına muhakkak ki en güzel üslûbu borçluyuz. Tasvirler insana, elinde olmadan : «Pierre Loti'nin ismi çıkmış. Bu ne isim! Bu ne kalem fırçası!» dedirtiyor ve millî bir gururla Türk Dili ve Türk Edebiyatı namına iftiharla göğsünü kabarttırıyor.

Halid Fahri OZANSOY

Refik Halid, san'at ateşine koyup hüviyet ve şahsiyetinin potasında hayatı kaynatarak ondan bir zehir esansı çekmiş ve bunu bir kitap şeklinde bize sunmuştur. Bunun içindir ki eserin başlangıcında şimdiye kadar okuduğum eserlerin hiçbirinde hissetmediğim bir hisle karşılaştım: Beynim zonklamağa başladı. Fakat bu zehir gibi eserin panzehiri de kendindedir. Romanın psikolojisi Guy de Maupassant'ın «Bir Hayat»ında olduğu kadar sade ve külfetsizdir.

Tip tahlillerinde Refik Halid okuyucularına en kuvvetli içki yudumunu Hilmi Efendi'nin cesedi üzerinde içirmiştir. Bu kuvveti ben ne Zola'nın «Toprak»ında, ne Mirabeau'nun «Papas Jules'ünde, ne de Maupassant'ın «Ölüm Kadar Kuvvetli»sinde gördüm.

Güzel tasvir etmek Refik Halid'in kazanılmış hakkıdır. Onu lisandaki kuvvet bakımından ancak Flaubert ile mukayese edebilirim. Hattâ Flaubert'in siyah tahtalarda ölçerek biçerek yazdığı cümleler onun aleminden daha merasimsiz çıkabiliyor. «Sürgün» Türk Dili'nin «Madam Bovari»sidir. Bir romanın muvaffakıyet şahikasına bu kadar salâhiyetle yükseldiği Türk Edebiyat Tarihi'nde görülmemiş bir hâdisedir. İşte san'at, işte deha budur. Refik Halid bu eseriyle yalnız kendine değil, bilhassa Türk Edebiyatı'na da en yüksek âbideyi kurmuştur. Ne mutlu ona!

Refi' Cevad ULUNAY

«Sürgün» üslûb bakımından bir harikadır. Tahkiye, ruh ve karakter tahlilleri kudretli, insan ve memleket tasvirleri çok yüksektir. Eser baştan aşağı o devrin yıkılışını, dejenere tiplerini bütün açıklığı ile vermekte, yaşamağa artık hakları olmayanların neden yaşamağa hakları olmadığını fazla bir söz ve muhakeme yürütmeden yalnız karakter tahlillerini yapmak suretiyle bize göstermektedir.

Eserde bir sürgün hayatının bütün elemanları var. Geçinme kaygusu, yalnızlık azabı, gurbet acısı, memleket hasreti, ümitsizlik ve bu ümitsizliğin içinde eriyip mahvoluş! Refik Halid çok kuvvetli bir san'atkâr ruhiyle yıkılanın, yazlaşmanın bütün acılığını ve ıstırabını olanca faciasıyla hissetmiş ve bize göstermiştir. «Sürgün» romanı bir ıstırap hikâyesidir ve kitabın sonunda insan kalbini üzen derin bir elem bırakmaktadır.

Suat DERVİŞ

I

Sabaha karşı Beyrut göründü. İskelelere uğramak şartiyle en çoğu bir haftada alınan bu yolu, kereste yüklü, şilep bozması, küçük, köhne vapur —dosdoğru geldiği halde —ancak on günde, güç belâ aşabilmişti. Ege denizinde mevsim fırtılarını yerken Hilmi Efendi, bir aralık umuda kapıldı, «Galiba batacağız,» diyordu, «Kurtulacağım!» Fakat aksi gibi Rodos önlerinde rüzgâr düştü; Kıbrıs açıklarında ise ılık bir bahar havası başladı; etrafa hoş ve olgun bir koku, yeni kesilmiş geçkince bir karpuz kokusu yayıldı.

Güvertede yataklarını yanyana serdikleri Şamlı yolcu bu kokunun denize Trablus'taki portakal bahçelerinden sindiğini söylüyordu; ağaçlar çiçekte imiş, bir taraftan yemişler olgunlaşır, pişerken öbür taraftan yeni yetişeceklerin koncaları açılır, bütün Lübnan kıyılarında, şimdi portakal devşirilirmiş...

Memleketinden sınır dışı edilen yüzbaşı emeklisi Hilmi Efendi cennet gibi bir yere gittiğini biliyordu. Meşrutiyetin üçüncü senesinde taburiyle Yemen'e gönderilirken Beyrut'ta bir hafta eğlenmiş, hem şehri görmüş, hem de Cebel köylerinde gezintiler yapmıştı. Fakat bu kez, sırtında üniforması yoktu; memleket de artık onun yabancısı olmuştu. Sonra, en kötüsü, elde avuçta ne bulduysa aldığı halde yanında ancak on altı lirası kalmıştı. Varı, yoğu, gelmişi, geleceği hep bu... Karısı ile kızının evde yatak yorgan satıp savarak vapura ge-

tirdikleri otuz yedi liradan geriye kalan on altı Türk kâğıdı Suriye parasiyle ancak bir Osmanlı altını tutuyordu. Vapurdakilerden soruşturup öğrendiği bu borsa oyunu umutsuzluğunu arttırdı. «Görünüşe bakılırsa yaban illerde dileneceğim!» diye düşündü; gözlerinin yandığını, dolduğunu, nemlendiğini farketti; yaşları gene gözlerine içirmek, yanındakilere göstermemek için başını vapurun burnundan esen havaya çevirdi.

Yolcular, memleketlerine ve bekleyenlere kavuşmak neş'esiyle acele acele eşyalarmı topluyorlardı. Kendi evlerine girecek, tanıdıklarını bulacak, yurtlarına vardıkları için kaldırımlara daha sert, güvenle basacak olan bu adamlara imrenerek yatağını isteksizce kaldırdı, çürük bavulunu kapayıp iplerle sardı, üstüne oturup, yatılı okula yeni götürülen ve orada ilk gecesini geçiren bir çocuk gibi, koca adam, içi ezile ezile karısını bir anaya duyulan özlemle andı. Nereye inecekti? Hangi dilden konuşacaktı? Ne ile, nasıl yaşayacaktı? Keşke bu vapur, yıllarca, dalgalar üstünde, sonu karaya varmaz bir yolculukla çalkalansa, bütün denizleri aşsa, dünyanın her iskelesine uğrasa, hiçbir şehre indirmeden, yabancı yüzü göstermeden, geçim derdi çektirmeden, uskur ninnisi içinde, ölümüne kadar gök ile deniz arasında dönse, dolaşsa! Ayağını toprağa basmaktan ürküyordu; ilk adımda otel, han, kahve köşeleri bulmak ihtiyacı başgösterecek, kalan beş, on kuruşunu da oralarda tüketecekti.

Şubat içinde Beyrut'da yaz çoktan başlamış gibiydi. Yaklaşan sandalların tenteleri Hilmi Efendiye Hıdrellezde, Kâğıthaneye giderken güneşliklerini takan İstanbul kayıklarını hatırlattı. Hava zaten bir bahar sevinci ile coşkundu; insana taze çayır kokusunu aratıyor, fulya ve zerren demetlerini özletiyordu. Geçen sene, böyle bir günde karısı ve kızı ile Unkapanı'ndan neş'eli neş'eli

Sütlüce'ye geçtiklerini, kayıkta peynirli pide yediklerini düşünerek bir yıl sonraki şu ayrılığa akıl erdiremedi; İstanbul'dan başka bir yerde olduğuna inanamıyor gibi etrafına bakındı. Şehrin arkasında, birbirinin sırtına yaslanmış, uzaklaştıkça yükselen ve yükseldikçe uzaklaşan, başları masmavi göğe ermiş, elele, omuz omuza, sıra sıra ve katmer katmer dağlar, bir dağ denizi, Lübnan'da, yabancı memleketlerde olduğuna şüphe bırakmıyordu. Öyle bir zenginlik, bakım, temizlik, süs ve lüks ki, deniz ortasından bakınca manzara daha çok; uydurma, verniği yeni vurulmuş, kokusu henüz üstünde, yağlıboya taklidi basma kahve ve berber duvarı tablosuna benziyordu. Kocamustafapaşa'daki berber Salim'in aynası karşısında çiğ renkleri buna benzeyen çok süslü bir resim asılıydı ve Hilmi Efendi saç kestirir, tıraş olurken kendi yüzünü görmeyi sevmediğinden o levhanın aynadaki, büsbütün parlaklaşmış aksini yıllardan beri seyreder dururdu.

Baktığı bu manzarayı bir daha görmeyeceğini düşünerek içi sızladı; sonra bütün Lübnan dağlarının yükü sırtına vurulmuş kadar yorgunluk duyduğu için seyirden vazgeçti, şilte denginin üzerine güçsüzce çöktü, başını önüne eğdi. Şimdi de kızı aklma gelmişti :

— Seher beraber bulunsaydı, şu manzara, hele hurma ağaçları ne kadar hoşuna giderdi!

Diyordu. Onsekizinne yeni basmış olan Seher'in vapurda kara gözlerinden pıtrak gibi yaşlar dökerek boynuna sarıldığı zamanı, ayrılık sahnesini düşündü; kenardaki genç memurun ona nasıl çapkıncasına baktığı, sırıttığı gözünün önüne gelerek, İstanbul sokaklarında gelirsiz, malsız, cahil bir ana elinde bıraktığı gencecik kızının geleceğinden korktu. Oynakça demeğe cesaret edemiyordu ama, biraz hoppalığını sezdiği, üzüldüğü Seher, gurbette en belli başlı derdi olacaktı.

Tanıştığı yolcu, onunla meşgul olmamağa başlamıştı. Vapurda, vakit geçirmek için ahbaplık eden ve bu ahbaplığa ırk ve görenek gereği bir yalancı içtenlik, coşkunluk katan Hacı Efendi, memleketinin iskelesine ayak basacağı sırada Hilmi Efendiyi görmemezlikten geliyor, önceleri uzun uzun cevaplar verirken şimdi ne sorsa «Vallahi ben bilmez... Ben Türkçe şok anlamaz!» deyip başkalarına koşuyordu. Bu ağırsamalara, anlamakla beraber aldırmayan Hilmi, eteğinden ayrılmıyor, peşi sıra yürümekten vazgeçmiyordu; öyle yalnız, zavallı kalmıştı ki... Fakat, Şamlının kendisine parasız olduğunu bildiği için, başına belâ olmasın diye yüz vermemeğe başladığı, bir aralık. düşüncesinden geçince kıpkırmızı kesildi, olduğu yerde mıhlandı ve artık sırnaşıklık etmekten vazgeçti.

Sonunda yirmi kişi kadar güverte yolcusu, hep birden, eşyalarıyla beraber, bir mavnaya doldular. Kürek çekenlerin, hamalların ve yanındakilerin yaygarasından sersem olmuştu. Gereksiz yere ne kadar bağırıyorlar, ne ölçüsüzce öfkeleniyorlar ve neş'eleniyorlardı... Konuşulan dilden bir kelime anlamadığına bakarak da durumunu kimseye anlatamayacağına hükmetmişti. Bir umut noktası vardı : Kendisinden önce memleketten kaçıp buralara gelmiş birine rastlamak... Fakat onu tanıyan ve onun tanıdığı pek az adam vardı; birisi rasgele yoluna çıkmadıkça nereden bulacak, kimlere danışacaktı? Hem muhaliflerce öyle pek tanınmış da sayılmazdı; bu, başına gelen, daha çok kişisel bir kin yüzündendi.

Gümrükte, giyimine kuşamına, bavuluna ve şiltesine bakarak kuşkulandılar, bütün eşyasını darmadağınık edip aradılar. Henüz barış imzalanmadığından pasaport yerine eline verdikleri seyahat kâğıdını bir Fransız memuru evirdi, çevirdi, bir türlü geri vermedi. Hem eski asker, hem Türk olmasından mı kuşkulanmıştı? Acaba

polisçe gözaltına mı alacaklar, hapse mi sokacaklar, yoksa buradan da mı kovacaklardı? Üstünü, başını da yoklamağa başlamışlardı.

Birden, yanında, Türkçe bir söz işitti, döndü. Şivesini Anadolulu Ermeniye benzettiği bir adam kendisine sesleniyordu :

— Hemşeri, beri gel, seninle azıcık konuşacağım var!

Fransız memuru yol tezkeresini buna uzattı; anlaşılan sivil polisti. Zararı yok, mademki kendi dilinden konuşabilecekti, bu belâyı olabilir ki ucuz atlatabilirdi.

Yan tarafta barakamsı bir odaya girdiler. Ermeni memur ona sordu :

— Kimsiniz? Lübnan'a niçin geldiniz? Burada kimleri tanırsınız?

Hilmi Efendi bu sorular karşısında —işaret edilen tahta iskemlenin bir kenarına ilişerek— parasızlığın, yabancılığın, umutsuzluğun verdiği sünepe bir hal ve ürkek bir sesle başından geçenleri olduğu gibi anlatmağa koyuldu.

II

Şebinkarahisarlıydı, Hacı Musa oğlu Hilmi... Pek göstermezdi ama bu yıl ellisine basmıştı. Okuldan çıkma subay değildi; Sultan Hamit zamanında, öğrenimi yerinde olduğundan erlikten yazıcılığa alınmış, inşaata geçmiş, yüzbaşılığa kadar ilerlemiş, Meşrutiyette Yemen'e gönderilmişti. Sonra, dönüşte emekliye sevkedilmişti. Büyük savaşta, Anadolu'da gene ordu emrinde donatım ve ulaşım işlerinde kullanılırken ateşkes yapılmış, daha sonra Millî Hareket başlamıştı. Arası Sivas'-

taki komiserle açılmamış olsaydı, İstanbul'a dönmeyecek, orada kalacaktı.

Bunları anlatırken karşısındaki adam onu iyice tetkik ediyordu; yüzünün hatlarından, bakışlarından, sesinden hakikati sezmek yeteneğinde olduğunu göstermek isteyen bir özenti polis davranışıyle... Fakat herkesin görebileceğinden fazlasını göremiyordu: belli ki güzelliği ile hoşa giden bir delikanlılık devri geçirmiş; hâlâ yakışıklı, sapasağlam, güven verici bir adam: Kırçıl, dağınık, yumuşak bıyıkları ve mermer gibi dişleri, altın sarısı, hilesiz gözleri var. Ancak kırk yaşında görünüyor; taşı ezse suyunu çıkarabilir. Konuşurken yüzünü dalgalı bir kızartı yalayıp yalayıp gidiyor. Kolayca öfkeye kapılanlardan...

Polis sordu:

— Sultan ve Halife taraftarı mısınız?

İnce işlere pek aklı ermezdi; politikacı ve partici sayılmazdı; yalnız biraz eski kafalı idi; eski gördüklerine bağlıydı; din meselelerinde yeni yetişmelerle uyuşamıyordu.

— Peki amma sizi ne diye sınır dışı ettiler?

Nedenini pek iyi kestiremiyor. Sivas'ta iken, bir sohbet arası Hazreti Meryem'in «Nefh»(*) yoluyla hamile kalması yüzünden polis komiseriyle atışmıştı, ona bir tokat vurmuştu; epeyce dedikodu olmuş, memleketin ileri gelen yerlileri kendi tarafını tuttuklarından komiser başka bir yere gönderilmişti. Fakat, sonradan o adam saygınlık kazanmış, önemli bir vazifeye geçince, sanırım hıncını almak istemişti. Bir gün, berberde tıraş olurken yakalamışlar, kırk beş gün görüşmeden

---

(*) Cebrailin ruh üfürmesi yolu ile Meryemi gebe bırakması, inancı.

yoksun bıraktıktan sonra limandan kalkan bir vapura bindirivermişlerdi. Bir karışıklığa uğramıştı, yarın işler düzelip coşku yatışınca elbette derdini anlatacak, elbette bu yanlışlık düzelecekti. Daha yeni idare yerleşememiş, kendine gelememişti. Bilindiği gibi, hükûmetin başında belâlı bir mesele vardı, barış meselesi, Avrupa ile uyuşmak meselesi... Hele o bitsin de...

Sivil polis fazla bir şey sormadı; yalnız, senli benli konuşmayı tercih ederek :

— Nereye ineceksin? dedi.

— Bildiğim yer yok. Ucuz otel, han bulabilsem...

Öteki bir hamala seslendi, arapça bir şeyler söyledi; sonra Hilmi Efendiye, iyilik yapmaktan gelen gururlu bir tavırla dedi ki :

— Seni uygun bir otele götürecekler; seyahat kâğıdın bizde kalacak; ben gelip seni arayıncaya kadar sakın yerini değiştirme, şehirden de dışarıya çıkma!

*
* *

İki haftadır Beyrut içinde başıboş, dalgın dalgın, dönüp dolaşıyor; masraf olmasın diye, çoğu vakit şehrin kenarlarında, deniz kıyılarında, muz ve portakal bahçelerini çeviren hendeklerde izbe yerler bularak saatlerce, tek başına oturuyor, düşünüyor, uyukluyor. Vücudundan fazla, ruhundaki kesiklikten şikâyetçi... Duyduğu bezginliğe bakarak bundan sonra hiçbir işe yaramayacağına hükmetmektedir. Yalnız etrafındaki manzaraları, insanları değil, kendini de kendine yabancı buluyor; hattâ yüzünün bile değiştiğine inandığı zamanlar vardır. Aynaya bakınca karşısında, kesinlikle, bir bilmediğini, başka yüz taşıyan birini göreceğine o kadar inan-

mıştır ki düşünürken bir yabancıya sır veriyormuş gibi üzülüyor, susmak, yani düşünmemek istiyor.

Hava yağmurlu olunca, limanın iç sokaklarında bir çaycı Acem dükkânı bulmuştu, oraya gidip oturuyordu. Arap olmayan çeşit çeşit müşteriler arasında bir Buharalı hacı, ne milletten olduğu anlaşılamayan bir şeyh, bir Cavalı gemici, bir İranlı Kürt, dükkânın yerlerinden kımıldamaz gediklileriydi. İçlerinde Türkçe bilen yalnız Buharalıydı. Fakat ne Türkçe? Enver Paşa'nın emrinde savaştığını anlatmaya çalışıyor ve duraksamadan gözleri sulanıyor, nemli burnunu hırkasının kollarına siliyordu.

İranlı Kürdün köşede, aşiret beyi azametiyle, sanki çayları herkese ikram eden kendisi imiş gibi bir oturuşu vardı, ömür şeydi. Şeyh, sonu gelmez bir ibadet, yakarı halinde, elinde tesbih, gözleri kapalı, okuyor, üflüyordu. Cavalının yüzü, maymun kırışıklıklariyle hiç durmadan açılıp kapanıyor, uzanıp büzülüyordu. Sonunda bunlara bir de Japonyalı karıştı; kemikten oyulmuş minimini fil, horoz, tavuskuşu gibi ufak tefek şeyler satıyordu; bunlar öyle zarif, sevimli, ustaca yapılmış süslü şeylerdi ki, bir gün kızına vermek gibi uzak gerçekleşemez bir ümitle, Hilmi Efendi'ye ikide bir, satınalmak isteği veriyordu.

Çayhanede birbirinin dilinden anlayan kimse yoktu; saatlerce, yanyana, karşıkarşıya oturup susuyorlardı. Dükkâncı zaten onlarla meşgul değildi; asıl işi hanlara, yazıhanelere kahve, çay götürmekti. Kendisi de gurbete düşmüşlerden olduğu için içeride, boşlukta pinekleyen bu insan dökünlülerine ses çıkarmıyor, fakat yüz vermeyi de uygun bulmadığından girip çıktıkça görmemezlikten geliyordu.

Böyle olmakla beraber Hilmi Efendi dükkâna her yerden daha az yadırgayarak giriyor ve gönül sızısının; bu is, buğu, ıslak yün, çürük toprak kokusu sinmiş ka-

ranlık barakada, gezip dolaştığı o güzel güneşli turunç bahçelerinden daha çok, dindiğini hissediyordu... Müşteriler burada konuşmayarak dertleşiyorlardı; dil kullanmadan birbirlerine dert yanıyorlardı. Sanki gizli dertler, sahiplerine belli etmeden, hayaletler gibi loşlukta dönüyorlar, buluşuyorlar; sarmaş dolaş oluyorlar; karşılıklı, birbirlerinin göğsüne baş dayayıp iç çekiyorlar, ferahlıyorlardı. Yürekler hafifliyordu.

Bir uzun süre dalıp kendisine geldikten sonra zihninden geçenleri hatırlıyor : «Canım, diyordu, aklım ne gereksiz şeylere saplanıp kalıyor; ne yapacağımı, nasıl kalkınacağımı araştıracağıma çocuk gibi, bıraktığım yerleri, eşyaları, insanları düşünüyorum!» Evet, aklı hep bunlara takılıyordu; meselâ Aksaray'dan Yedikule caddesine saparken köşedeki manav sergisi, bu sergide, ıhlamur lifleriyle tavana asılmış kış kavunları gözünün önüne geliyordu; bir başka sefer de Beyazıt'taki yarı yıkık taş hanın kapısındaki karışık yazıyı okuyordu : «Simkeşhanei âmire». Ya, evinde, mescit tabutluğuna bakan güneşli pencere önüne koyduğu ıtır saksısı? Son fışkıran taze sürgünleri bile beyninde yer etmiş... Acaba, aceleyle su vermeyi unutmuşlar mıydı?..

Tuhafı sevdiği yüzlerden çok düşmanlarınki ve hazzetmedikleri kafasından çıkmıyor. O komiser, tok sözlü arkadaşları, iki sene evvel atıştığı bir kasap, kendisine diş bilediğini pek iyi sezdiği mahalle imamı, kızıyle ahbaplık ettiğine canının sıkıldığı yeni yetişme bir ebe, bütün bunlarla uğraşmaktadır. Halini, yakından, beyninin içinden seyrediyorlar ve zevk alıyorlar gibi geliyor; utanıyor ve kızıyor. Yemen'de yaralandığı ve Erzurum'da tifüse tutulduğu sırada ateş nöbetlerinde de öyle olurdu; gurbetin, sürgünlüğün de, anlaşılan bir ateşli başlangıcı, şiddet dönemi var. Çayhanedekiler de bu dönemi geçiriyorlar; burası bir garipler yuvasıdır.

Ve Hilmi Efendi, bugün de, tutum olsun diye, tek fincan çayına, iştahına rağmen hiç de İstanbul'unki gibi lezzetli bulmadığı pörsük simidini banıyor, yatmadan önce de bir avuç leblebi yerse gene beş kuruşa karnını doyurmuş olacağını düşünüyordu. Fakat herhangi bir alış verişte aklından atamadığı acı bir hesap meselesi vardır : Ora beş kuruşunun bizim para ile on beş kuruş tutması!

Sonunda, Beyrut'a ayak bastığının yirminci günü eski bir tanıdığa, kendine benzer birine rastladı.

III

O gün hava temmuz kadar sıcaktı.

Daha mart içinde bulundukları halde her taraf yaz manzarası almıştı : Tenteler gerilmiş, güneşlikler asılmış... Buzlu gazozlar portakal ve demirhindi şerbetleri, dondurmalar satılıyor, keten elbise giyenlere, ceketlerini kollarına alıp dolaşanlara raslanıyordu. Yollar ikide bir sulandığı, ayrıca dükkâncılar kapılarının, camekânlarının önlerine sular serptiği için sokaklarda halk, çeşme akıntılarında gezinen bir kaz sürüsü alışkanlığıyle çamurları tepiyor, ayaklarında, kösele altından işleyen hoş ıslaklığı duymaktan keyifleniyordu.

Ter içinde, durup dinlenmeden yürümekten yorulan, hararetten dili damağına yapışan Hilmi Efendi, dayanamadı, dört tekerlekli bir el arabasını bozuk kaldırımlı bir sokakta zangırdata zangırdata itip bağıra bağıra gazoz satan bir adamın önünde durdu; Arapça bilmediği için hiç bir şey demeden kuruşu uzattı. İçine hacıyağı kokusu karıştırılmış, çok şekerli, az gazlı, bulantı verici bir tatsız su ile dolu şişeyi ağzına götü-

rerek içmiş, henüz bitirmişti, gazozcu iki gözünü yüzüne dikerek bir süre baktı, baktı, sonra Türkçe dedi ki :

— Efendi birader, kusura bakma, adam adama benzer derler, sizi gözüm ısırıyor gibi de...

— Ben de tanıyacak gibi oluyorum...

Birden satıcı bağırdı, ellerine sarıldı :

— Burada sen ne arıyorsun Hilmi Efendi, sen de mi kaçtın? Ben Apti değil miyim? Etyemezli Apti?

Hatırladı : Ona Çopur Apti derlerdi, fakat bu takma adı silmek için kendisini daima mahalle adiyle, Etyemezli Apti diye çağırtmaya çalışır, söz sırası gelsin, gelmesin, kendisinden hep «Etyemezli Apti» ismiyle bahsederdi. Bir aralık sivil polis memurluğu etmiş, Sinob'a sürülmüş, tekrar polisliğe girmiş, inatçı, yılmaz bir muhalif, bir «Hürriyet ve İtilâf»çı idi. Ayni semtte oturdukları için rasgele gele selâmlaşmışlar, tanışmışlar, konuşmuşlardı. İstanbul'da iken sohbetine, meslegine, gevezeliğine dayanamadığı bu densiz adama gurbette, bir iş sahibi olmuş, geçinip giderken raslamak, içinde taşkın bir sevinç uyandırdı. Öbürü zaten gösterişi sever, kabına sığmaz, çenesi düşük, yapışkan olduğundan fırsatı ganimet bilmiş, boynuna atılmıştı. Kırk yıllık ahbap, öz kardeşmişler, senelerce hasretten sonra kavuşmuşlar gibi, sokak ortasmda biribirlerine sarılıp öpüştüler.

Çopur Apti, gazoz içmeye gelen iki çocuğu, Hilmi Efendiye bir hürmet olarak, «Bak seni bulunca kârımı düşünmüyorum» anlamında, gösterişçi bir şiddetle kovdu; hem de memleketin dilini bilir görünmek için arapça kovdu ve hemşerisine dönerek :

— Hele alış veriş bu günlük kalsın, dedi, şişeleri fabrikaya bırakalım; Burç meydanındaki havuzlu kahvelerde birer nargile içer, dertleşiriz.

Kolay ve çabuk gidebilmeleri için caddeden ayrılıp yan sokaklara saptılar. Bu Beyrut'da ne gösterişli, ne geniş, ne şirin evler, taş konaklar vardı. Camekânlı balkonları, mermer döşeli avluları, hurma ve çam gölgeleri altında havuzlarında fıskiyeler şırıldayan bahçeleriyle birer saray... Dünya üzerinde yersiz yurtsuz kalmış iki arkadaş birbirlerine hiçbir şey söylemeden bir süre yürüdüler. Apti'nin bile bu varlık, mutluluk yuvaları karşısında, kıskançlıktan, talihsizlikten ve düşkünlüğün etkisinden dili tutulmuştu; silkinmek gereğini duydu, homurdandı: «Görüyor musun, dedi, İttihatçılar bize neleri kaybettirdiler?» O, her nereye baksa, başından ne geçse, hangi meseleyi incelemeye kalkışsa işi hep bu noktadan görürdü, particilik bakımından... Hilmi Efendi ise etrafını, gördüğüne inanamayan bir bakışla, çölde seraba dalmış gibi seyrediyordu. Sanki iki sıra evler, başka kürelere ve başka insanlara mahsus, bulunmaz, kavuşulmaz, hayal ürünü şeylerdi; bir tanesinin bahçıvan kulübesine yerleşmek ona ne umulmaz bir nimet olacaktı. İstanbul'da mini mini saksılarda güç belâ yetiştirilen kınalar gibi gelişmiş ve allı sarılı çiçeklerle baştan başa donanmış, dallar birbirine dolanmış, dolaşmıştı. Bu ne kadar yasemin, gül, ful bolluğu... Parmaklıklardan taşmış, sokaklara sarkmış, yaya kaldırımlarını kuru çiçekleriyle kapatmıştılar. Fakat tuhafı, kızgın güneş altında memlekete egemen olan koku, ıslak köşe başlarından, duvar kenarlarından fışkıran amonyaklı keskin, inatçı sidik kokusuydu; çiçekleri değil, bunu duyuyorlardı. Apti :

— Adam olmaz bu herifler, diyordu, para insanı adam etmez, vesselâm!

Bahar, ışık, yorgunluk yardım ederek, o acayip koku içinde Hilmi Efendi vücudunda bir cinsel açlığın keyifli acısını bulmaya başladı; camekânları ovan, taşla-

rı yıkayan iri kalçalı, başları pullu tülbentlerle örtülü, yarı ıslak, yarı çıplak hizmetçilere artık bakmamak için gözlerini yere eğmişti. Bir arkadaşa kavuşmanın ilk neş'esiyle, işte, gürbüzlüğünü yeniden hissediyordu; vücut, felâkete aldırmayarak, ilk fırsatta ona isteklerini bildiriyordu. Parmaklığın arasından sarkan kabarık bir yasemin dalını kopardı, kokladı.

— Tevhide görse bunları, bayılırdı...

Diye, içinden karısını andı.

Biraz sonra, önlerindeki gazoz arabasının zıngırtısı durunca dalgınlığından kurtularak etrafına baktı: Loşluğunda bir makinenin bakır gövdesi parıldayan kötü bir dükkân kapısında durmuşlardı; burası gazoz fabrikasıydı; Çopur Apti hem şişeleri boşaltıyor, hem de arkadaşına diyordu ki:

— Hayıflanma, efendi birader (o, «bilâder» diye söylüyordu) gurbettir bu, mangiz tutmuyorsan sana da bir araba buluveririz; üç, beş kuruş, geçinir, gidersin. Hem ötekilerin sonları yakındır; altı aya kalmaz tepetaklak yuvarlanmazlarsa bana Etyemezli Apti demesinler. Hele biraz dişimizi sıkalım!

Hilmi Efendi şaşkın şaşkın şişeleri seyrediyordu. Demek o da yarın, önüne böyle bir tekerlekli tezgâh takıp ayak satıcılığı edecekti? Acaba bu işi becerebilir miydi? Kaç para kazanabilirdi?

Kahveye yerleşip kakuleli fincanları höpürdetmeye başlayınca bunları birer birer sormak istedi. Arkadaşı, marpuçun ağzını dudaklarından ayırmayarak ve can alacak noktalarda tömbekiyi üflerken düdük gibi öttürerek ona soru sırası vermiyor, anlatıyordu. Mademki kesesi bomboştu, artık otelde kalmak ve boş gezmek doğru değildi; hemen bu günden tezi yok, kendisi de «Enderunu hümayun»a taşınmalıydı.

— «Enderunu hümayun» mu?

— Evet, bizim bekâr odalarına bu ismi koyduk. Beyrut müftüsü, Allah razı olsun, yarı yıkık bir medreseyi besbedava bize veriverdi. Dört kişiyiz... Daim Bey, Harputlu Nuri Hoca, şair Deli Kenan, bir de bendeniz cennet kuşu! Lübnan'daki sürgünler şimdilik bu kadar... Yani müflisleri demek istiyorum. Daha başka üç, beş kişi var amma onlar mangiz tutan takımından, beyzade... Arabasız gezmiyorlar, heriflere polisler selâm duruyor. Hay gözü çıkası para hay!

Nargilenin ıslığı sohbetin bu noktasında fabrika düdüğü gibi etrafı sarstı. Artık karar vermişti, Hilmi Efendi akşama medreseye göç edecekti.

— Nasıl, bir tavla atalım mı? Amma mahpuse...(*)

— Ben küşattan (*) başkasını pek beceremem!

İki ahbap sürgün, zarlara sarıldılar. Apti'nin «Ha babam ha!» «Al bakalım düşeşi!» «Vah anasını sattığımın» gibi sürekli gevezeliği arasında parti akşama kadar sürdü. Hilmi Efendi arkadaşını gücendirmemek için ne derse, ne hile yaparsa razı, sesini çıkarmıyor; hattâ oyununu beğenmiş görünmek suretiyle ufak tefek gönül almalar da yapıyordu. Fakat birden durdu :

— Apti Efendi, dedi, ben polise haber vermeden yerimi değiştiremem ki... Memur sıkı sıkı tenbih etmişti.

Öteki kayıtsızca omuz silkti :

— Karabet mi? Merak etme, yarın dairesine gider, söyleriz, ahbabımızdır. Sen şükret ki beni buldun; bütün Beyrut cebimdedir. Vallahi kızarsam fesimi basar, Generale kadar çıkarım!

Partiyi kaybetmek üzere olduğundan, birden, bu ve-

(*) Tavla oyunu türleri.

sile ile tavlanın kapağını tabanca patlatır gibi kapattı ve «Kalk artık,» dedi, «serin çıktı, sandığı nakledelim!»

Kahvecinin hesabını o gördü; bahçeden çıktılar.

Hilmi Efendiye memleket artık eskisi kadar yabancı görünmüyordu; içinde bir tanrıya boyun eğiş, bir umut doğdu :

— Dur bakalım, diye söylendi, sanırım korktuğum gibi olmayacak!

IV

— Ve aleykümselâm, ehlen ve sehlen mevlâna!

Şair Kenan, sakalı göğsüne kadar uzun, çökkün suratı ortasında iki parlak göz, bet beniz kül gibi, yerinden doğruldu. Başında bir takke, sırtında bir arabacı kaputu vardı ve bu geniş kalın giysi altında çırılçıplaktı. Önündeki bir tomar kâğıdı göstererek :

— Ali Kemal merhum için yazdığım mersiyenin bin altı yüz kırk sekizinci beytinde sen kapıdan girdin. Hele bir nefes al, okuyacağım. Daha başka mallarım da var : Taşlamalar, yakarılar, bilmeceler, gazeller; bunlar nazım bölümü... Nesir olanlar da dört perdelik bir dram : (Anadolu yangını)... Bir komedi : (Tut kelin perçeminden)... Gülmekten katılırsın. Erbabı dânişe (*) açlık gerektir : Günde üç çay, iki dilim kuru ekmek. İşte gıdam bu! Altı ay ağzıma başka bir lokma yemek koymamağa yeminliyim. Yarısını atlattık değil mi hocam?

Nuri Hoca, tertemiz kıyafetiyle Deli Kenan'ın yanında, ayni medresede yatıp kalkan biri değil, kibar bir ziyaretçi sanılırdı: cevap bile vermedi. Daim Bey orada yoktu; Kenan :

(*) Bilgin kişiler.

— Ya baklavacıdadır, ya lokantada... Bizimle oturduğuna bakma Yüzbaşım, o mangır tutuyor. Kira parasını gırtlağına harcamak için medrese köşesinde sürünmeye razı. Sanırım buradan iki cenaze çıkacak; biri açlıktan : Ben... Öbürü tokluktan : O!

Hilmi Efendi, kaç haftadır nasıl olmuştu da bu dört hemşeriden birine raslayamamıştı? Deli şair, geldi geleli, meğerse daha medrese kapısından dışarı adımını atmamış. Nuri Hoca namazdan namaza büyük camiye gider, döner, derli toplu, kılığına düşkün bir adam olduğundan yemeğini pişirmek, çamaşırını yıkamak, hattâ bir şişeye sıcak su doldurup sarığını, mintanını ütülemekle vakit geçirir, şehirde pek dolaşmazmış. Daim Bey ise aşçı ile baklavacı dükkânlarının karşı karşıya bulunduğu yan sokaktan başka hiçbir yerde görünmezmiş.

Karanlık basmıştı. Memleketin gürültüsü bu sarnıç kadar çukur, kalın duvarlı, koca kubbeli binaya, uzaktan sesi duyulduğu halde, nedense bir türlü yaklaşamayan bir trenin sağır, boğuk gürültüsü gibi alttan alta yansıyor, arasıra, pek yakından yolcu vapurlarının düdükleri duyuluyor, özellikle bu sesler gurbeti ve özlemlerini hatırlatarak bir üzüntü, bir fazla duyarlılık veriyordu.

Dört numaralı petrol lâmbasını yaktılar. Şişesinin kırılıp düşmüş bir tarafına sigara kâğıdı yapıştırmışlar, galiba büsbütün parçalanmaması için de günlerden beri silmemişlerdi. Medrese bu cılız ışıkla aydınlanmamış, duvarlara vuran iri gölgelerle korkunçlaşmış, batan kopuk bir ay parçasının ışıldattığı bir orman izbeliği halini almıştı.

Çopur Apti bir aralık kayboldu; sonra tahin ile nohut ezmesinden yapılmış, üzerine maydanoz ve nar taneleri gezdirilmiş bir tür yerli yemeğiyle : «hummus» ile döndü :

— Sarı havyar mısın mübarek? diye pide şeklindeki ekmeği kaşık gibi kullanarak iştahla yutmaya başladı. Hilmi Efendi de aç gözlü görünmemek, aynı zamanda beğenmediğini anlatmamak için azıcık tattı : «Fena değil, hoş bir lezzeti var!» dedi. Şair, çayına kuru dilimini batırarak feragati nefse (*) dair arapça, acemce şiirler mırıldanıyor ve bunların anlaşılmadığını görünce karnını doyuranlara bakıp, Tevfik Fikret'in (Han-ı Yağma)sını gürleterek okuyordu. Nuri Hoca, kendisine taze yaprak dolması yapmıştı; tabağı, çatalı, havlusu, ne tertipli, ne temiz yiyordu... Biraz sonra içeriye çuha redingotu ve kocaman göbeğiyle, ipiri, yusyuvarlak Daim Bey girdi; onunla da sarılıp öpüştüler :

— Memleketten ne haber? Bir Mısır gazetesi isyan çıkmış diye yazıyor amma, aklım kesmedi. Barış olmayınca ne ordu kıpırdanır, ne halk ağzını açabilir.

Bu vadide sohbet uzayınca Hilmi Efendi onlarla kendi arasındaki farkı pek yakından gördü; korkunç buldu.

Dördü de ölesiye, öldüresiye politikacı idiler; her şeyi kötüye yoruyorlar, her işten kötü sonuçlar, başarısızlık bekliyorlardı. İzmir zaferinden fayda ummuyorlar, barış konferansının lehte çözümüne olanak görmüyorlardı. Daim Bey :

— Sevr andlaşmasını mumla arayacağız!

Fikrinde idi. Apti ise bu fikri tamamlıyor :

— Öpüp başımıza koymak isteyeceğiz amma yağma yok!

Diye arkadaşına yardakçılık ediyordu. Nuri Hoca bir hadis zikrinden sonra tefsirine geçiyordu. Derken Deli Şair bu hadisin tercümesi meselesinde sarıklı ah-

---

(*) Kişisel özveri, katlanış.

babiyle bir tartışma çıkardı : «Siz ülemayi resumdansınız. İmamı Âzam'ın kuru mezhebiyle âmilsiniz; bu, öyle adi, yavan mânâda söylenmemiştir, sofiyum indinde...» diye başladı, gelmiş geçmiş ne kadar evliya, enbiya varsa saydı, döktü; ne İncil kaldı, ne Tevrat... Bütün bildiklerini ortaya karmakarışık, hiddetle bohçasını, sandığını, yol çantasını yerlere silken bir adam gibi serdi, dağıttı; sonra zihnini toparlayamayacağından emin :

— Her ne ise, topunun Allah lâyığını versin!

Diyerek kaputuna sarıldı, köşede, hasırın üstünde, yataksız uykuya daldı. Açlık onu büsbütün hırçın, deli etmişti; ne yapsa arkadaşları cevap vermemek, ses çıkarmamak yolunu bulmuşlardı; başka türlü kafasını, gözünü yarmak gerekti. Hoş zaten bunların hiçbiri geçinilir, bağdaşılır insanlar değildi ya... Çopur Apti : «Sabah ola, hayrola!» dileğiyle kirli şiltesine uzandı. Daim Bey çoktan horulduyordu; Hoca kendisine tertemiz bir yatak hazırlamakla uğraşıyordu, Hilmi Efendi de dengini çözdü, sandığı ile önüne bir siper yaptı, sevinçle üzüntü arası bir kararsız uykuya daldı.

Ertesi günü Çopur Apti ile hesaba koyuldular :

— Şişe başına yirmi para kâr... Ferah ferah yüz şişe satarsın, iki yüz onluk, yani elli kuruş... On kuruşunu buz masrafına çıkar, karnın doydu demektir. Biliyorsun ya, bu elli kuruş bizim paramızla bir buçuk lira eder. Şimdilik elbise, çamaşır da istemezsin; işin kekâh... Haydi bakalım, iş başına, yallah!

Otel hesabını temizlediği zaman Hilmi Efendinin cebinde beş Suriye lirası kalmıştı; onu da derledi, katladı, yeleğinin iç astırına sokup dikti; hastalık var, sağlık var... Fabrikacının biraz Apti'ye, daha çok yeni satıcının namuslu, mert yüzüne güvenerek verdiği arabayı önüne kattı. İlk günü seksenden fazla gazoz sarfedilmişti. Buz

parasını çıkarınca cebinde otuz kuruş kalıyordu; öbürü alay ediyordu :

— Yahu, diyordu, sen anadan doğma ayak satıcısı imişsin. Hele bakalım, şu kuruşları tıraşına sür, «Bereket Allah'tan» de!..

Hilmi Efendi İstanbul'a bir mektup daha yazdı, iş bulduğunu haber verdi. Fakat bu işin ne olduğunu söylemeye cesaret edememişti; Seher'in gücüne gideceğini düşünüyor, «Yavrucak üzülmesin!» diyordu. Medreseye döndüğü zaman Şair Kemal'in sinirlerini de yatışmış buldu; herkes yemeğini bitirdikten sonra, Hilmi'nin kazancından aldığı yeni lâmba şişesine, içinden gelerek bir kaside söylemeye başlamıştı : Tuz, buz, uyuz, kunduz uyağı ile uzayıp gidiyor ve «gazoz» kelimesine de Arap söyleyişine uygun olarak «gazuz» diyerek daha çok güldürüyordu. Sıcaktan bunalmış, yarı soyunmuş, hasırlara uzanmış, tatarcık iğnelerinden rahatsız bu beş felâket arkadaşı, geç vakte kadar hoşça vakit geçirdiler. Ne din konuşması oldu, ne politika... Hiç atışmamışlar, aralarında ayrılık gayrılık duymamışlardı. Hilmi Efendi, «Ah, bu, böyle devam edebilirse ne mutlu!» diyor, saadetinden ürküyordu. Şu medrese odasındaki yoksul ömrün bile bir vartaya uğrayıp bozulması korkusu ikide bir zihnini kurcalayınca, elinde olmayarak içini çekiyordu. Yattığı sırada kötü düşünceleri dinmişti; o gece ilk rahat uykusunu uyudu ve sabahleyin gördüğü rüyaları hatırladığı zaman rahat ettiğine kendisi de inandı.

Çünkü eskiden beri, ne vakit gönül rahatlığiyle uyursa hoşlandığı renkli hissini veren tatlı bir rüya vardı, onu görürdü : Yeşil bir bahar manzarası, gök ve dere bile yemyeşil; hattâ dereye vuran ve beyaz olması gereken bulutlar da yeşil. Kendisini de sırtında yeşil cüppe, başında yeşil sarık, bir yüksekçe kır namazgâhında oturuyor, dinleniyor. Vücudu serindir. Hiç ağır-

lık duymuyor. Derken, namazgâh, masallardaki uçan halı gibi yerinden kalkıyor, havalanıyor ve sürekli yeşil olan bir gökte, yeşil bir dünyayı seyrettirerek gidiyor, gidiyor... Rüya renkli olur mu? Bu, daha çok bir hülya olacaktı.

O sabah da, işte, bir noktası bile değişmeyen bu ferah rüyadan uyanmıştı; hafiflik hissediyordu; sigarasının lezzetini bulmuştu; henüz sıcak basmadığından limana inince denizden ve esen deniz rüzgârlarından da zevkaldı. Denebilir ki, Beyrut'un güzelliğini daha bugün, gönülden, yeni sezebilmişti; içinde bir benimseme vardı. O kadar ki şilepten indiği tarih ona bir, iki yıllık uzakça bir olay gibi geldi. Hem asıl tuhafı, sade gözlerinde değil, kulaklarında da bir değişiklik, bir kavrayış buluyordu. Meğerse buralarda ne çok Türkçe konuşuyorlarmış... İşte şu gemi işçileri birbirleriyle Türkçe şakalaşıyorlardı; bir hamal ötekine Türkçe haykırıyordu; tren beklediği anlaşılan şişman bir kadın, yanındaki çocuğa Türkçe bir şeyler anlatıyordu. Sonra kayıkların üzerindeki yazılar ve kelimeler Türkçeyi andırmıyor muydu : Nimetullah, Avnihüda ve Lûtfubahri!..

Keyif içinde daha bir süre oturacaktı; fakat güneşin kızdığını ensesinin yanmasından anladı : «Eh, dedi, satış bugün rağbet bulacak, işe erken başlamalı!» Duyduğu mutluluğun ne kadar kısa süreceğini, o sabah kavrayamamıştı.

Gönlünde, iki kar tipisi arasında bir yalancı güneş açmıştı.

V

Günün birinde Hilmi Efendi İstanbul'dan mektup aldı : Sağlıkta imişler; şöyle, böyle, satıp savıp şimdilik geçiniyorlarmış; yol harçlığı bulabilseler ana kız

hemen Beyrut'a geleceklermiş. Acaba dikiş dikerek, fanila örerek, elişleri yaparak her beraber yaşayabilmek mümkün olmaz mı imiş?

Şair Kenan mektubun bu cümlesini okurken bir ağlama tutturdu; katıla katıla, boğula boğula, ara sıra başını havaya dikip ulurcasına ağlıyordu. Sinirleri o kadar zayıflamıştı ki, hem gözlerinden yaş, iri, sert, aralıksız tanelerle sürekli dökülüyor, hem elleri kâğıdı tutamayacak derecede titriyor, vücudu da zehir yutturulmuş sokak köpeklerini hatırlatan kasılışlarla yer yer sarsılıyordu :

— Bu, böyle olmaz, dediler, mutlaka yemeğe başlamalısın!

Öbürü «Ölürüm, yemem!» diye dayatıyordu. Çukura batan gözleri, odanın loşluğunda, başka türlü, sonu gelmeyeceği anlaşılan, sönüp yanan bir ışıkta ne kötü parlıyordu... Sanki vücudunda kalan can gözlerine üflenmiş, orada birikmiş, kâh alevlenip kâh kararak eriyip, tükeniyordu.

Hilmi Efendi, o gün mektubu ve şairi düşünerek isteksiz dolaştı. Hattâ bir aralık gazoz arabasını gümrük önünde deniz kenarına çekti, bir palamar babasına oturdu. Güneş altında boş vapurların kırmızı su kesimi sulara vuruyor, sularda durmacasına kalınlaşıp inceleşen, boğmak boğmak uzanıp kısalan bir sürü acayip kızıl yılanlar, aynı düzeyde koşup koşup dönerek denizin yeşil, derin, düşündürücü güzelliğini bozuyor, gözlerini yoruyordu.

Birden hatırına bu denizin İstanbul'dan geçerek buralara ulaşmış olması ihtimali geldi; Boğaziçi'ni yalayıp Sarayburnu'nu tırmakladıktan, Yenikapı, Samatya meyhanelerinin yosunlu, iğribüğrü, çürük direklerine sürünüp dürüldükten sonra Marmara'yı aşmış, Akdeniz'e

yayılmış, sonunda Beyrut sahillerine düşmüştü. İçinde, belki de, hâlâ memleketinin süprüntüsü vardı; bir kundura, bir bira şişesi, bir şeyler! Bunu uzun uzun, ciddî ciddi düşündü; sonra kendine gelince kapıldığı çocukluğa, yaşına, başına uymayan bu çocuk içliliğine kızdı. Kalktı, yolunu değiştirdi, büyük caddelere çıktı. Polislerden azar işiterek, şoförlerden küfür yiyerek, dükkâncılar tarafmdan kovularak, itile sövüle bir süre de böyle dolaştı. Tekrar güçsüzlük, üzgünlük duyuyordu; içinde kötü haber alacağını bildiren bir ürkme vardı. Güneş batmadan önce fabrikaya geldi. Baktı ki Çopur Apti de orada... Rum dükkâncı ile kavga ediyor :

— Herife ne dersin, fabrikasını kapatıp Mısır'a defoluycrmuş. İnsan üç gün önce olsun başınızın çaresine bakın, diye haber vermez mi? Herhalde, boş şişelerle arabaları geri vermememizden korkmuş, bizden saklamış!

— Eeey, şimdi ne yapacağız?

Apti, kalender görünmeğe çalıştı, amma sözleri ağzından dökülüyordu :

— Alllah bir kapıyı kaparsa başkasını açar. Zaten kazançsız işti; bir Ermeni ile ortaklamasına dondurmacılık edecektik; gider yarın onu bulurum kararlaştırırız. Anca beraber, kanca beraber... Sen de bizimlesin. Ayak satıcılığı elverir, tabanlarımız patladı. Ne olsa dükkân işi başkadır, kolaydır.

On gün geçti, dükkân bir türlü açılmadı; başka gazozculara başvurdular, bir şey çıkmadı. Paralar tükenmişti; sıra yeleğin astarındaki beş liralığa geldi.

— Peki ama sonra?

— Bu bizi on gün doyurur; o zamana kadar ya deve, ya deveci!

Beş lira bir hafta bile sürmedi; çünkü şair Deli Kenan perhizi birdenbire bozmuş, onların cebinden oburcasına yemeğe başlamıştı. Daim Bey her akşam yeni bir haberle geliyor, Yunanlılar'ın tekrar savaşa başlayacağına kadar bin çeşit yerli gazete haberine güvenerek kendilerince ümitli hükümler veriyordu. Bir sabah, Hilmi Efendinin bamteline bastı, askere dil uzattı. O zaman eski alaylı subay, bıyıkları kabararak yerinden fırlamıştı :

— O asker, Yunan'ı denize döktü; yabancıları memleketten dışarıya attı, devlete bağımsızlık kazandırdı, Lozan'da delegelerimiz Lord Kürzon'a söz söyletmiyorlar, hep askerlerimiz yüzü suyuna...

Diye başladı; ağzını açtı, gözünü yumdu. Öbürleri ilkönce şaşırdılar; sonra üstünde forması, belinde kılıcı, cebinde parası olmayan bu eski alaylı subaydan çekinmeye gerek olmadığını hatırlayarak terslediler. Deli Kenan, çelimsiz, hasta haline bakmayarak döğüşmeye kadar varmak istedi. Fakat karşısındakinin gözleri sünepeliğinden beklemediği dimdik, kana susamış bir bakışla üzerine dikilince ürktü, duraksadı. Daim Bey işi çaçaronluğa vurmak, söz kalabalığına boğmak istedi; Hilmi Efendi yumruğunu gaz sandığına bir indiriş indirdi, şişmanın lâf ağzında tıkandı, kaldı. Nuri Hoca araya girmiş, sırtını okşamaya başlamıştı. Artık duramadı, homurdanarak, ağır ağır medreseden çıktı. Köşeyi döndüğüne kanaat getirince Daim Bey :

— Canım, diye bağırdı, bu zaten İttihatçının biri.

Kenan Apti'ye çıkıştı :

— Sokakta bulduğun her öküzü ne getirirsin? Ahır mı burası?

Nuri Hoca meseleyi özetledi :

— Asker değil mi? Uyuşamayız vesselâm!

Dışarıda biraz yürüdükten sonra durup cebindeki nikel paraları hesaplayan Hilmi Efendi: «Yirmi dört kuruş,» diye söylendi, «ancak iki gün yetişir...» Otele uğradı, mektup sordu; bir zarf uzattılar. Yazı Seher'in değildi, daha acemi bir kadın yazısı. Yüreği çarparak açtı; karısı komşulardan bir hanıma yazdırdığı bu mektupta kızından şikâyet ediyordu: «Bizi yanına aldır, efendi; Seher'in gidişini beğenmiyorum, benimle kavga etti, bildiğin ebe Leman'ın evine kaçtı, dört gün görünmedi. Dayanamadım, arkasından gittim, bulamadım, biz bilmiyoruz, dediler. İstanbul pek havalandı, balolar, danslar... Kıza göz kulak olamayacağım.»

Zarf elinde, Hilmi Efendi sokaklara düştü, nerelerden geçtiğinin farkında değildi; uzun uzun yürüdükten sonra baktı ki limana gelmiş. Taş direğe, bu sefer sırtını vererek yere çöktü. Öfke, dert, açlık... Gözleri kararmıştı. Bu, kocaman, işlek, gürültülü ve güneşli limanda kendisini bir bodruma kapatılmış kadar yalnız, boşlukta, tek başına bulunuyordu. Etrafındaki hayat, hareket ve ses bolluğu eski hâtıraya aitmiş gibi belli belirsiz, uzak ve silik... Ara sıra farkına varıyor ve yaşamıyorum, zihnimden geçiriyorum sanıyor.

Birden deminki kavgadan dolayı pişmanlık duydu; Çopur Apti'yi derdini anlatmak için öyle bir aradı, bir arkadaş ihtiyaciyle öyle yandı ki: «Ah, şuradan çıkıverse...» diye araştırmaya başladı. Hem kendisi öbürleriyle atışırken o manzaraya karışmamıştı; şimdi yüzü hatırına geliyordu, üzüldüğü çehresinden belliydi. Şüphesiz, bütün gevezeliği, bayağı tavırları dışında hepsinin en iyi yüreklisi Apti'dir; Apti memleketine onlardan çok bağlıdır, aile babasıdır. Düşündükçe bu adama sevgisinin, saygısının arttığını duyuyordu, hemen kalkıp araştırmayı istiyordu; fakat «Ya aksilik ederse...» diye düşününce gene vazgeçiyordu.

Seher'i kurtarmak gerek. Fakat nasıl? Ne para bulmaya, ne ters yüzü dönmeye, ne bir başkasının yardımını dilemeye imkân var. Hepsinin başı para. Bu hükmü verdiği sırada Osmanlı Bankasının tam önünde bulunduğunu gördü. Banka? Acayip yer! Yanıbaşında öyle mutlu insanlar yaşıyor ki... O binanın merdivenlerinden çıkıyorlar, camlı, ağır kapısını itip içeriye giriyorlar; bir kâğıt, birkaç işaret, imzalar; sonra veznedarın uzattığı bir deste banknot! Bununla bütün işleri nasıl düzelebilirdi? Bir tomar kâğıtla dünya nasıl tatlı, renkli, ışıklı, güzel kokulu bir doyulmaz şey olurdu!...

VI

Düşünüyor :

Lübnan köylerinde, üç odalı, yeni yapı, tertemiz, ferah bir ev; parmaklıklarına yaseminler sarılmış, sundurmasına çamların dalları uzanmış; hem gölge, hem ışık içinde, hem serin, hem ılık bahçesinde bir kilim seriliyor, otururken başından aşağı turunç çiçekleri dökülüyor ve ciğerlerine denizin iştah açan havası doluyor. Horoz sesleri, böğüren bir inek, uzaktan otomobil boruları, tâ karşıda, her saat rengini, boyunu değiştiren, İstanbul'un Adalar'ı gibi, küçülen, büyüyen, uzanıp kabaran, silinip yaklaşan Beyrut! Ve evin içinde, elinin altında Seher...

Geç vakit medreseye döndü ve herkes uyumuş bulunduğu için selâmlaşmaya, konuşmaya gerek kalmadan soyundu yattı. Niyeti, ertesi sabah, şafak sökmeden eşyasını beraberce alıp sessiz, sadasız, yeniden otele taşınmaktı. Fakat biraz önce, sokakta duyduğu dinginlik, başını yastığa koyar koymaz bozulmuş bir diş ağrısının gene başlaması gibi, birdenbire sancıya çevrildi; beyni sız-

lıyordu; sağa, sola durmadan dönmek, yer değiştirmek, kalkıp sigara içmek, dolaşmak ihtiyacında idi; ama kavga ettiği adamlara üzüntüsünü bildirmemek, güçsüz görünmemek için kımıldanmamağa, uyumuş görünmeye çalışıyordu. Bir aralık güzel hulyalara dalarak durgunlaşıyor, sonra, yeniden kuruntulara kapılarak sinirleniyordu. Kimi zaman yeniden kavgalar etti, dövüştü; kâh ikramlar gördü ve çalışacak iş buldu; kâh af emri geldi, geri döndü; kâh serseri kararı verildi, başka memleketlere sürüldü. Galiba inledi, haykırdı, sıçradı, yokuşlardan kayar, uçurumlara düşer gibi oldu... Neden sonra dalmıştı...

Dürtüşleyerek uyandırdılar. Birisi kulağının dibinde :

— Kenan öldü! Kenan öldü!

Diyordu. Rüya mı görüyordu, hâlâ buhran mı geçiriyordu? Yorganına sarılmak istedi. Aynı ses, boğuk, boğuk, aynı sözü tekrarlıyor, bir el omuzunu sarsıyordu. Doğruldu : Çopur Apti yanıbaşında idi; odaya güneş dolmuştu. İşte Nuri Hoca, işte medresenin tahta parmaklıklı kapısı... Hayır, uyumuyordu; rüya olmadığı, hulyasında kurmadığı kesindi; birden silkinip kalktı. Ona gene dediler ki :

— Kenan öldü!

Evet, deli şair, biraz önce yatağından fırlamış, elini göğsüne götürmüş, «Su! Su!» diye, yarı ses, yarı hırıltı inlemiş ve yetiştirilinceye kadar...

— Demek kalbi vardı!

— Öyle olacak...

Hilmi Efendi subayken gezdiği yerlerde, Yemen'de,, Rumeli'de, Anadolu'da çok ölü görmüş, yarı çıplak, aç, perişan cesetlere kanıksamıştı. Fakat gurbet illerinde, bir medrese köşesine sığınmış, arabacı kaputunun altın-

da teneşire hazır, elbisesiz, çamaşırsız yatan bu çok uzun sakallı, sıska, kirli ve henüz genç ceset karşısında yüreği kilitlendi, dondu, kaldı. Kenan, bu Allahın aptalı ne diye politikaya karışmış, elinde Fuzulî divanı, Kadırga'daki evinde rahat rahat oturacağına niye particiliğe diplomatlığa kalkmış, mahalle kahvesi çığırtkanlığına atılmıştı? Hilmi Efendi : «İyi ki dün sabah öfke ile dövmedim onu...» diye düşündü; sonra bu felâket sebebiyle artık barışması gereken arkadaşlarına dönerek dedi ki :

— Belediye doktoruna haber vermeliyiz.

Nuri Hoca ile Daim Bey bu iş için gittiler. Cenazeyi kaldıracak para yoktu. Apti «Hele şu Fransızlara baş vurayım, belki bir yardımları dokunur;« fikriyle sivii polis memuru Karabet'i bulmaya koştu. Hilmi Efendiye ölüyü beklemek düşmüştü. Pencere bölmesinde şairin bir tomar evrakı duruyordu. Mor bakkal mürekkebiyle sarı mektep defterlerine yazılı bu kâğıtlara bakarak zavallının bilgili bir adam olduğuna da acıdı. Delişmendi ama Arapçayı, Acemceyi ne mükemmel bilir, ne kolay şiir yapar, ezberinden ne güç beyitler okurdu... Ya dinsel bilgisi ne kadar genişti; arasıra Bektaşiliğe, zındıklığa kapılmamış olsaydı değme medrese hocası, karşısında kulaç atamazdı! Bu fırtınalı kafa artık durulmuştu; uğultusunun dindiğini Hilmi Efendi sanki duyuyordu. Çok yüklü, şamatalı yüreği, kaynayan bir cezve gibi hışıldayarak ikide bir kabarıp taşarken, şimdi ateşten çekilmiş, soğumuş, sessiz, dupduru; rahata kavuşmuştu. Demin ona acıyordu; fakat acımaktan çok şu sıcaklığı ve hareketi tükenmiş üzgünlük, hırçınlık, yoksulluk makinesi karşısında bir teselli bulmak lâzımdı. Kendisi de bir gün - yarın, öbür gün, keşke onun gibi, daha çok çekmeden bir kalb duruşu ile gidiverseydi... Yemen'de güneş çarptığı zaman ile, Erzurum'da tifüse tutulduğu gün-

lerde, şerefiyle, askerce ölüvermiş olsaydı bu düşkünlüğünü görmeyecek böyle, açlıktan sönüp giden bir arkadaşın cenazesi başında el yardımı beklemeyecekti. Az zamanda bu ne değişiklikti! Kimbilir ona da ne kötü, ne çirkin bir ölüm yazılıydı... Kenan'a acımak gerekmezdi; kurtulmuştu, kurtulmuştu!

. Gidenler hâlâ gelmediği için Hilmi Efendi düşünmesine acı acı devam ediyor, kendi beceriksizliğine de kızıyordu : «Başka bir memlekete atılınca dımdızlak kaldım, öksüz çocuk gibi içli, beceriksiz, ürkek oldum. İşe-yararlığım taburda, kışlada; çayırda, mahallemde imiş!» Hayır, Kenan'ın sonundan alınacak ders de vardı, yarından tezi yok, her tarafa herkese başvurmalı, ne yapıp ne etmeli, bir iş bulmalıydı. Ne olursa olsun, hamallık, ırgatlık, süprüntücülük! Belki de arkadaşları doğru düşünüyorlardı, durum değişebilirdi, kısa bir zaman sonra memlekete dönmek olanağı çıkardı. Ah, tekrar evinin kilidine anahtarım soktuğu günü görebilse... Her zaman olduğu gibi gene, birden, aklına düşmanı o genç komiser geldi.

— Başıma ateş yaktı, ama yaman herifti, açık gözdü, iyi söz söylemesini bilir, fransızca bile konuşur, birşeyden yılmazdı. Bütün aylığını birinci günü kumarda tüketir, gene de işin içinden sıyrılır, borç, harç mükemmel yaşardı; ama olacağı belliydi. Hattâ, tuhaf, şimdi daha iyi hatırlıyordu, birkaç lira alacağı bile vardı! Demek ki o, bugün, elini cüzdanına sokunca yüzlük banknotların kalın istifini buluyordu, dünya umurunda değildi. Hay mel'un hay!

Medrese avlusunda gürültüler duyuldu.

Belediyenin yardımiyle şair Deli Kenan'ın cenazesi kaldırılabilecekti. Daim Bey'e, müşterisi olduğu baklavacı, olayı duyunca, iki altın vermiş, «Cenazeye harca-

yın!» demişti; Apti de üç yüz frankla dönüyordu. Bu sebepten mezar başında ıskat (*) bile dağıtılabilmişti. Güneşin tam harlı zamanında, ağaçsız ve yeşilliksiz mezarlık ateş gibi öyle yanıyor, taşı toprağı yeni fırından çıkmış kadar sımsıcak, öyle yalazlanıyor, yüz kavuruyordu ki gömülenlerin dosdoğru, bu çukurdan cehennemin dibine ineceği fikrini veriyordu. Hilmi Efendi Üsküdar'ın, Edirnekapı'nın loş ve fısıltılı servilerini aradı. Oralarda gömülmüş olanların öbür dünyada rahat, serin, sakin bir ömre kavuştuklarına insanın inanacağı gelirdi. Fakat Beyrut'un kerpiç kümbet, yanık taş ve kül halini almış topraktan oluşan çıplak, çok aydınlık, dinsel görünümden uzak mezarlığı ona Kenan'ın yalnız gurbet elinde gömüldüğünü değil, ayrı bir dinde yaşamışlara da karıştığını sandırıyor, kederini arttırıyordu. Mezara bakarken kendi memleketinde ölmek ve gömülmek Hilmi Efendinin Allahtan en büyük dileği oldu.

İçlerinden birini gurbet ahretine bırakan dört arkadaş, iş bittikten sonra, hep birden gölge aradılar ve hararet kesici bir şey içmek için şehre doğru koştular. Şerbetçi dükkânlarının fıçı şeklindeki billûr kaplarında portakal şuruplarına atılan kalıp kalıp buz parçaları emiliyormuş gibi çarçabuk eriyor, bu ışıldayan küpler sıcak hava vurdukça sürekli buğulanıyor, soğuk soğuk terliyordu. Oturup birbir arkasma ikişer bardak içtiler. Nuri Hoca dua eder gibi mırıldandı:

— Merhumun ruhu şadolsun!

Daim Bey cenazenin oldukça şerefli, ıskatlı ve kalabalıkça kaldırılmasmdan bahis açarak Kenan'ı talihli bulduğunu söyledi; bu sözlerle, getirdiği iki altından do-

---

(*) Ölenlerin kılmadıkları namaz ve tutmadıkları oruç karşılığı sadaka, dilenciye para.

layı kendisine teşekkür bekliyordu. Apti, onun maksadını sezdi ve hizmetini hatırlatmak için: «Aferin Fransızlara, »dedi, «beni mahçup etmediler!» Başka vakit olsa «Sen yaptın, ben yaptım;» diye aralarında bir atışma başlayabilirdi. Fakat şimdi, ne pahasına olursa olsun rahat yaşamak gereğini duyuyorlardı; kısa kestiler. Şerbetin tadı damaklarına, serinliği midelerine yayılınca mezarlıktan kurtulan bu adamlara hayat çok keyifli görünüyordu. Onun için, Daim Bey ortaya dördünün de birleşeceği bir fikir attı.

— İnşallah, yakında Kenan'ın naaşım (*) İstanbul'a götürmek kısmet olur!

Diye söylendi. Bir ağızdan:

— İnşallah!

Cevabını verdiler ve cenaze masrafından bir miktar para artmış olduğu için ikişer şerbet daha ısmarladılar.

VII

Hilmi Efendi, çakıl ve çimento karıştırdığı küreği harç kümesinin ortasına dikerek:

— Keşke ilk işçilik yaza rasgelmeseydi...

Diye söylendi. Irgatbaşı Boğos Ağa, hurmanın gölgesinde çömelmiş sigara sarıyordu. Ona:

— Hele şöyle yanıma yaklaş, dedi, tabakadan bir sigara yap ta nefeslen! Domuzun malı için can tüketmeye mi geldik dünyaya? Hem sana nasihat olsun efendi,

---

(*) Ceset, kalıntı.

biz cahil adamlarız amma gün görmüşüz. Maraş'taki bahçelerim Beyrut'un parkların,a saraylarına değerdi; terazi ile altın tartardım; fakirhanede piyanosundan santuruna kadar, ne çeşit çalgı istersen bulunurdu. Bir daha bunlar ele geçer mi? Geçmez! Yaş, yetmiş, hâlâ ne diye ırgatlık edip çekişiyorum? Dünya, umut dünyasıdır. Sen öyle tut ki şu çalıştığın yapının temelinde bin altın bulacaksın... Bir mangır bile çıkmaz belki... Velâkin, gün gelir memleketine dönüp yaver kordonlarını göğsüne taktığın zaman «İyi ki feleğe kafa tutup yaşamışız; yoksa bu bayrama eremeyecekmişiz!» dersin, bana hak verirsin. Dünyanın kuyruğu uzundur.

Yukarıdan bağırdılar:

— Hilmi Efendi, harç gönder!

On beş gündür, üst baş leke, toz, toprak içinde, Hilmi Efendi yeni yapılan büyük bir binada işçilik ediyordu. Aç ve yersiz kaldıktan sonra, ne yapacaktı? Mademki sağlığı yerinde idi, çalışacaktı. Medresedeki arkadaşları, deli şairin ölümünden sonra, yeniden bir kavga çıkarmışlar, gene particilik gayretiyle ona çatmışlardı. Hem de bu sefer Apti ileriye varmış:

— Kenan'ın ölümüne sebep sensin! Çocuğun yüreğine sen indirdin!

Diye avaz avaza, terter tepinmişti. Hilmi'ye onu iki tokatta susturmak işten bile sayılmazdı; iyiliğini gördüğü için ilişmemişti. Fakat gece, gidip kırda yatmış, sabahı bir yapı yerinde Ermeni toprak işçilerine Türkçe kumandalar veren yaşlı bir adama yaklaşarak iş istemişti. Boğos Ağa, hiçbir şey sormadan, durumu sezerek anlamış, bir keramet ehli şeyh tavriyle bir müddet gözlerini yummuş, sonra, bilinmez bir yerden emir almış gibi mırıldanarak:

— Bak şuralara, elinden gelebilen iş ne ise seç, harç mı karıştırırsın, toprak mı elersin, çakıl mı taşırsın, gayri senin keyfine!

Öğle paydosunda dertleşmişlerdi. Irgatbaşı demişti ki :

— Görüncek meseleyi seziverdim : gazeteler Beyrut'a sürgün geldiğini yazmıştı; halden anlarız, bizim de başımızda! Maraş'ta vaktiyle bir sürgün yazıişleri müdürü vardı, can, ciğer ahbapdık, çoluğu çocuğu bizim evde vakit geçirirdi, içtiğimiz su ayrı gitmezdi; ikide bir «Bu da geçer yahu!» der, ümidi kesmezdi... Sen de öyle yap : «Bu da geçer yahu!»

Irgatbaşınm asıl merakı memleketinde iken Türk memurlar ve Türk ailelerle arasının pek iyi olduğunu ayrıntılarıyla anlatmaktı. Hepsi de kendisini pek severlermiş, ziyafetlere düğünlere çağırırlar, işlerine koştururlarmış; ayrıları, gayrıları yokmuş. Hattâ son günlerde, hani Fransızlarla çarpıştıkları zaman bile araları bozulmamış. Müftü Efendi ve eşraf : «Sen gitme Boğos Ağa, yerinden yurdundan olma!» demişler amma karı kısmına meram anlatamamış...

Hilmi Efendi gördüğü hizmetin şerefine yakışmadığını düşünerek üzülmüyor değildi; fakat teselli noktaları da buluyordu. Namuslu bir iş görüyordu, kimse kendisini tanımıyordu, bir tanıdığa da raslamayacağını biliyordu; vapurda korktuğu gibi olmamıştı ya... İşte dilenmiyor, alnının terile ekmeğini çıkarıyordu. Geceleri de barakada yatarak yapı yerini beklediği için otel ve ev derdinden kurtulmuştu, asıl medresedekilere muhtaç kalmadığına seviniyordu. Zaten onlara inat barınmak ve geçinmek isteği yüreğine düştü düşeli kendisinde bir değişiklik hissetmişti. Kurumuş sanılan filizlerin yavaş yavaş yeşermesine ve kışın suyu çekilen ağaç damarları-

nın bahara doğru yeniden nemlenmesine benzettiği bu kalkınma Boğos Ağanın gözünden kaçmıyordu.

— Canevinde sıcaklık başladı, nabızların atıyor, gayri korkma, çökmezsin! Bizi memleketten çıkardıkları zaman, önceleri hepimizi bezginlik kaplamıştı : «Ulan bu halle nideceğiz, kanımız mı kurudu, yüreğimiz mi dondu? Gövdede güç kalmamış» diyorduk. Sonra çoğumuz yeniden dirildik. Bilirsin a, zerzavat fidelerini yerlerinden söküp bahçene sıraladığın zaman hepsi de yapraklarını büker, başlarını eğer, sanki ölür. Velâkin, iki, üç gün geçince bakarsın bellerini doğrultuyorlar, kafalarını dikiyorlar, boya gidiyorlar. Sürgünler de böyledir, önce pörsürler, sonra canlanmaya başlarlar. Amma bazısı yerini yadırgar, kurtuluş bulmaz. Sen o kuşkulu günleri zar, zor atlattın, cevherini gösterdin, ilişme gitsin!

Hattâ bir akşam nezaketi daha ileri götürmüş :

— Bize gidelim, birkaç kadeh toka ederiz. Yapıyı sen dönünceye kadar Rupen beklesin!

Diyerek onu Ermeni mahallesindeki evine götürmüştü. Hilmi Efendi, Anadolu'dan, Fransız işgal ordusunun peşisıra, Suriye ve Lübnan'a birçok Ermeni getirildiğini biliyordu, fakat mahallelerine henüz ayak basmamıştı. Daha ilk adımda şaşkınlığa düştü. Burası ne acayip, ne başka çeşit bir âlemdi : İnce çam tahtalarını çatıştırarak kurdukları yanyana sırsırta, burun buruna binlerce barakadan, iğri büğrü dar yollardan oluşan mahallelerde herkes meydanda idi, ayrılık gayrılık kalkmıştı; komşu komşunun içini seyrediyor, camsız pencere deliklerinden halk birbirinin evinde ne ile uğraştığını açık seçik görüyordu. İşte şurada beşiğini sallayan bir sıska kadın... Ötede gergef işleyen bir tombul kız... Sağda kundura tamir eden bir ihtiyar... Solda traş olan bir delikanlı... Aşağıda kahveler, tavla oynayanlar

ve nargile fokurdatanlar... Arada ufacık bakkal dükkânları, alış veriş, söz sohbet... Türküler, ninniler, çağırışmalar, konuşmalar, hepsi Türkçe! Sonra kızgın yaz ve kızık ter kokusu... Yeryer, hepsini bastıran bir lağım havası... Kumkapı ile Ahırkapı arasındaki teneke mahallesinin çok büyüğü, daha kalabalığı ve kirlisi!

Boğos Ağanın evi üç odalı; denizi gören bir salaş balkonu da var, oraya göre saray... Etrafına tentene çevrilmiş bembeyaz patiska örtüler serili tertemiz minderlere oturdular; önlerinde bir teneke tepsi : Üstündeki Dolmabahçe sarayının resmi, yavaş yavaş meze tabakları kondukça kayboluyor. İçmeğe başlıyorlar... Ev sahibi, gelinini, kızım, damadını ve mutfaktan geldikçe karısını şahit tutarak gene Maraş'taki eski zenginliğini, içki âlemlerini anıyor :

— İç efendi, diyor, ırakı dertli yüreğe melhemdir!

Biraz sonra damat utu eline aldı, baldızı şarkı okudu; komşuları Virjin Hanım kanto söyledi. Çoktan beri ağzına içki koymayan Hilmi Efendi çarçabuk çakır keyif olmuş, eskiden yaptığı eğlenceleri düşünüyor, Rumeli hikâyeleri anlatıyor, gittikçe neşeleniyordu. Virjin'in şirin gülüşlerinden, sokulganlığından ve cana yakınlığından da hoşlanmıştı. Ama şımarmış, durumunu unutmuş görünmemek için, ağırbaşlılığı bozmamaya çalışıyor, gözleri bu körpe vücuda kaydıkça toplanıyor, önüne bakıyor, yahut Boğos Ağayı daha ilgi ile dinliyormuş gibi yapma tavırlar alıyordu.

Bu sırada, birdenbire aklıma Seher gelivermişti Seher... Ondan hâlâ mektup alamamış, anası da kısa bir kartta selâmdan sağlık haberinden başka bir şey yazmamıştı. Kalbine bu üzüntü düşünce duramadı, ayağa kalktı, gitmeye davrandı. Boğos Ağa saatini güderi kılıfından çıkararak baktı : «Daha ikiye bile gelmemiş!» dedi; o, alaturka saat kullanmaktan vazgeçmemişti. Son

kadehleri içtiler ve misafiri köşe başına kadar, fener tutarak selâmetlediler.

Yalnız kalınca sarhoş olduğunu anladı; medreseye gitmek ve Daim Bey'e çatmak isteği içinden taşıyordu. «Kafasına bir yumruk, karnına bir tekme...» diye söyleniyor ve o semte doğru yollanıyordu. Bir aralık düşünebildi; adamcağızdan ne istiyordu. Hınzır içki! İyisi hemen barakasına kapağı atmak ve yatıp zıbarmaktı. Bu kararla yolunu değiştirdi. Tanımadığı sokaklara dalmıştı, bir aydınlaşan, bir kararan, bazen kalabalık, bazen tenha, fakat hepsi de muntazam bir sürü sokak... Nihayet çok aydınlık bir dükkân önünde durdu, serin bir şey içmek istiyordu. O zaman farkına vardı ki girdiği mahalle başkalarına benzemiyor : Etrafında göğüs bağır açık, bacaklar çorapsız, ayaklarında ponponlu terlikler bir sürü kadın dolaşıyor; gazoz içiyorlar, birbirleriyle şakalaşıyorlar ve gelip geçene söz atıyorlar. Çıkıp kurtulmak için sağa, sola döndü, hep aynı hal... Açık kapılar önünde küme küme kadın, «Faddal!» sesleri, hattâ arada sırada «Buyurun!» diyenler...

Rakı içmemeliydi, ona gelmezdi. Çünkü bu yoksulluğu, bu felâketi içinde, Hilmi Efendi, içkinin etkisiyle adımlarını yavaşlattı; gelip geçici değil, gezip dolaşıcı bir adam, bir müşteri halini aldı. Davet sesleri daha sıklaşmış, kolundan çekenler olmuştu. Bereket, «Cebimde kaç param vardı» diye düşünmeye koyulmasından utandı, hızlı hızlı yürüdü, meydanı buldu. Biraz sonra, kendisini barakanın içinde yatağına uzanmış, kurtulmuş görünce Allaha şükrediyor :

— Az daha rezil olacaktım. Bir daha mı rakı? Tövbeler tövbesi!

Diyordu. Fakat uykunun, sızmak şeklini alarak kendisini, ilk defa tatlı tatlı kucaklaması, derdini bastırarak

hoş şeyleri düşündürmesi o kadar keyif verici idi ki tövbesini tutamayacağını, sarhoş halinde, sarhoş kafasiyle bile anlamıştı.

VIII

Ertesi gün, pazar olduğu için, yapıda iş yoktu; erken kalkmadı ve geç vakte kadar da bir yere çıkmayarak barakanın önünde tembel tembel oturdu; midesi bozuk, canı sıkkın idi.

Sonunda akşama doğru sandığından lâcivert elbisesini çıkardı; sildi, süpürdü, buruşuk yerlerini bezle ıslatıp açılsın diye tahtaya geçirdi, güneşe astı. Giyindiği zaman kendisini yeniden kılığı kıyafeti yerinde bulmaktan memnundu; hava almak için deniz hamamlarının olduğu tarafa doğru yollandı. Burc meydanına gelmişti, kira otomobillerinin sıra sıra dizildiği kaldırım kenarlarında bir adam gözüne ilişti. Bu, Binbaşı Şakir Bey değil miydi? Sivil elbise ile... Garip, Beyrut'ta ne arıyor? Onu burada bulacağına ihtimal vermediği için, önce, bir başkası çıkar korkusuyla konuşup konuşmamayı kestiremedi; fakat ümitle yaklaştı. Elinde bir sürü paket, yanında iki çocuk vardı, şoförle Arapça konuşuyordu: Belli ki hali vakti yerinde, yüzü pembe pembe ve dinlenmiş... Eskiden hem bir dairede beraber bulunmuşlar, hem de silâh arkadaşlığı etmişlerdi. Yahu, senli benli bir ahbabıydı; niye çekiniyordu? Bir başkası ise özür diler, çekilirdi... Amma da pısırık olmuştu!

— Yanlış görmedim zannederim, diye başladı, Şakir Bey ile müşerref oluyorum değil mi?

Öteki döndü, şaştığı, sevindiği yüzünden okunarak :

— Vay Hilmi'ciğim, sen ha? Burada ne işin var?

Diye elini uzatmak istedi, fakat, paketler engel oldu; gözleriyle candan selâmlaştılar. Buralarda idi ya... Ne işi mi vardı? Uzun hikâye ...Ayakta anlatılamazdı. Şakir Bey «Yaşını göstermeye başlamışsın!» diye şakalaşıyor, fakat eski arkadaşını düşkün bulduğu halinden anlaşılıyordu. Fazla konuşmaya vakit yoktu, arabasına başka müşteriler de almış olan şoför acele ediyordu.

— Madem ki şimdi Beyrut'tasın, yarın, öbür gün köye gelemez misin? Artık biz Lübnan'lı olduk. Otomobile bir çeyrek lira verdin mi yarım saat sonra oradasın. Köyün adı Bihamdun... Aklmda tut; kime sorsan sana evi gösterir. Hem sabahtan gel, beraber yemek yer, dertleşiriz!

Yapıyı nasıl bırakabilirdi? Acaba ertesi günü için Boğos Ağa'dan izin istese miydi? Kendi düzeyinde bir arkadaşla buluşup konuşmaya can atıyordu :

— Yarın meşgulüm, diye cevap verdi, öbür gün muhakkak gelirim.

Bu «muhakkak» kelimesini kuvvetli ve imanına uygun bulmadığı, bir de sürgüne düştüğünden beri hem daha fazla ürkekleştiği, hem de dindarlaştığı için düzeltti :

— İnşallah gelirim, Allah kısmet ederse gelirim...

— Öğleden önce ha, unutma, köyün adı Bi-hamdun!

Uyarısile ve hecelere basıp tekrarlayarak Şakir Bey otomobile girdi; çocuklarını —belki de torunlarıydı— düşmesinler, kaymasınlar gibi iyice yerleştirdi; tertemiz giyinmiş, nur topu gibi iki yavrucuk... Üçünün de kıyafeti, tavır ve güvenişleri, paketler, hepsi bollukta olduklarını gösteriyordu.

Herkes, işte Şakir Bey, Boğos Ağa, şüphesiz daha başkaları, gurbette oldukları halde kendisinden çok daha talihli idiler, birer evleri, aileleri, geçim yolları vardı. Sofraları kuruluyor, çoluk çocuk etraflarını alarak bunlara, yaşını almış adamların aradığı hayat tadını veriyordu. Bu gece hava ne kadar da sıkıntılı, terletici, sanki boğucu idi... Zaten güneş çekildikten sonra şehir, gündüzkinden fazla ısınıyor, denizin üstünde biriken koyu bir bulut kurşun gibi ağırlaşarak insanın şakaklarını zonklatıyor, nefesini tutuyordu. Halk dağ tepelerine hep bu ezici havadan, hamam halveti buğusundan kurtulmak için çıkmıyor muydu? Deniz kıyılarında kalanlar da o saatte rakı kadehlerine, yalancı bir ferahlığa kavuşmak için sarılmıyorlar mıydı?

Acaba deniz kenarındaki salaş gazinolarda rakının karafası kaç kuruşadır?

«Bir «Tatlı sert» sigarası aldı ve o adi gazinolardan birine, en tenhasına, en gösterişsizine sünepe sünepe girdi, yarı loş bir köşeye saklanırcasına sokulup çekine çekine şişesini ısmarladı.

* * *

— Sefa geldiniz, safalar getirdiniz. Nasıl buldunuz bakalım bizim Cebeli Lübnan'ı? Şu manzaraya ne buyuruyorsunuz?

Hilmi Efendi, oturduğu köyü övme konusunda birdenbire resmileşip sizli bizli konuşmaya başlayan arkadaşına cevap verdi:

— Yalancı cennet!

— Şu manzaraya, esen havaya bakınız hele! Yahu Limonata mısın mübarek! Adamın canına can katıyor.

— Hakikaten öyle... İnsan burada ölmez.

Beyrut'u uzaktan, kuş bakışı görüyorlardı. Çamfıstığı korusunun gölgesi içinde, tertemiz bir dağ havası ciğerlerine genişlik, nefes alışlarına kolaylık verdiği için Hilmi Efendi kendisini tüy gibi hafif buluyor, haftalardan beri süren iş yorgunluğunu, kollarındaki, bacaklarındaki ağrıyı ve kesikliği artık duymuyordu. Rahat bir bahçe kanapesine şöyle, yarım yamalak ilişince ev sahibi :

— Yok, dedi, buna öyle iğreti oturulmaz; bırak kendini, yaslan, ayaklarını da uzat, hah, şimdi oldu.

Hilmi Efendi, çiçekli bir bahçede ve masmavi bir göğün koynunda, bin metre yüksekten denize bakarak ve onun bir kenarında şimdi harç taşıyıp çakıl karıştıran arkadaşlarım hatırlayarak, kanapesine yatar gibi uzanmış, haline şaşıyordu. Ne cehennem yerdi o aşağısı... O yapı yeri, Ermeni mahallesi, Boğos Ağanın imrendiği evi, hepsi! Fakat, yarın bu saatte kendisi de aralarında bulunacaktı; elinde kürek ve başının üstünde kızgın güneş... Halbuki Şakir Bey, gene kameriye altına kurulan beyaz örtülü masanın başında, göğsünü dağ rüzgârına açmış :

— Limonata mısın mübarek, es, es!

Diye, yemekten sonra sade kahvesini içecek, öğle uykusuna dalacaktı. Ne güzel bir köşkte oturuyordu... Anlaşılan geçimi pek yerinde, işi tıkırında idi. Ona mükellef bir yemek çıkarmıştı; tatlısı, tuzlusuyla beş türlü... Sonra kehribar emzikli nargilelerden tut da leğen ibriğe, kokusu yüreğe sinen ipek işlemeli keten yüz havlularına kadar herşey eksiksiz, temiz, güzeldi.

— Peyman, kızım, biraz daha buz getir. Hoş suyumuz aslında soğuktur ama misafirimiz Beyrut'ta buza alışmıştır, ılık bulur!

Diye kâh beslemeyi çağırıyor, kâh yerli hizmetçiden Arapça bir şeyler istiyor, gösterişler yapıyordu. Halinde bir beklemediğine ermişlik, bir umduğundan fazlasını ele geçirmişlik neş'esi göze çarpıyordu. Nihayet anlattı :

— Hayırlı bir tesadüf oldu, bizim büyük kerimeyi İstanbul'a gelen bir Beyrut'lu tüccar istedi, kısmet... Haydi biz de o tarafa bir sefer yapalım dedik, geldik. Biliyorsun ya memleket son zamanlarda durulur, oturulur gibi değildi. İstanbul işgal altında, Anadolu'da isyan var, ne rahat, ne huzur! Asıl mühim nokta, bilmem hatırlar mısın, ben, babam malmüdürü iken Trablusşam'da doğmuşum. Damat işgüzar adamdır, kaydını buldurdu. Lübnanlı olduğumuzu iddia ettik, muamelesini yaptırdık, emekli maaşını da buradan bağlattık. Dokuz Osmanlı Altım tutuyor : Sarıyer'deki evi de satıp parasını faize yatırdım, gül gibi geçinip gidiyoruz!

Şakir Bey, kendi başındaki mutluluğu başkasından esirgemek istemiyormuş gibi ilâve etti :

— Birader, sen de getirt aileni, civarda bir ev de size tutalım, bak ne hoş vakit geçiririz!.

Hilmi Efendi, biraz açılmak isterken, hemen kasten diyebileceği bir acele ile sözünü ağzına tıkıyor, ya beyinli pilâvla taze baklayı övüyor, ya torunlarıyla şakalaşıyor, ciddî bahislere bir türlü yanaşmıyordu. Bir aralık arkadaşına, politikacılığa karıştığı için şaşmış göründü :

— Ayol, serasker olmayı mı kurmuştun? O zirzop Enver beni palaspandıras emekliye sevkettikten sonra hizmetten gözüm kalmadı. Allah cemi cümleyi ıslah buyursun, âmin! Bizden dua... Gel, Peyman, şu tabakları değiştir de muhallebiyi getir artık!

Sinirlerin ağırlığı çökünce misafiri içeriye aldılar, bir müddet oturtulardır; çarşafının ütü çizgileri üstünde, lavanta çiçeği kokulu, sakız gibi beyaz bir yatak göster-

diler. Şakir Bey, güneş vuran odanın yeşil boyalı kepenklerini sımsıkı, eliyle kapattı; perdeleri indirdi; gerekebilir diye başucuna, buğulanmış bir sürahi su koydular.

— Hele bir saat uyku kestir, burada ikindi üzeri yatıp dinlenmek âdet!

Sarmısaklı yoğurtlu yemeklerin, tömbekinin, öğle güneşinin etkisiyle gözleri kapanan Hilmi Efendi, iç çamaşırları görünüverir korkusuyle tam soyunmadan ve bohçadaki entariye ilişmeden yatağa uzandı; arkadaşının talihine şaşarak ve içinde hem keyif, hem sıkıntı, tuhaf bir heyecan duyarak gözlerini yumdu.

IX

Şakir Bey, ikindi sonu misafirin odasına girince sordu :

— Kahveler nasıl olsun, hazret? İstersen önce bir turunç şurubu içelim, refika eliyle kaynattı, taze sıkılmış gibidir. Güneş öbür yana devrildi mi seninle köyü gezeriz; akşama, tabiî buradasın; sana halisinden Zahle rakısı tattırayım, bak böyle iksir ömründe gördün mü?

Bunlar hep iyi... Fakat arkadaşı, rahatın, kaygusuzluğun, dörtbaşı mamur olmanın verdiği bir «keyfi bozmamak» maksadiyle karşısındakinin durumunu eşelemekten kaçınıyordu :

— Ey, sen ne yapıyorsun, ne yapacaksın?

Diye başlayarak ona hiç olmazsa teselli verecek konuşmalara yanaşmıyordu; halbuki berikinin her söz kesilişinde beklediği bu idi. Kendi hayatını, kalan ömrünü kurtarmış olmak, Şakir Beyi büsbütün acımasız etmişti; hattâ bu insafsızlık, gurbette yerleşip iyi gün görünce memleketine ve memleketlisine karşı bir yüksün-

me şeklini almıştı; açıkça demiyordu ama zihninde, ikide bir «Analarını eşek kovalasın, ne halleri varsa görsünler, ben şahımı bu kadar severim!» gibi bir düşünce beslediğini belli ediyordu.

Hilmi Efendi karar verdi, dönecekti. İkram yerinde idi; ama bu bolluk, refah, kayıtsızlık yerine bir tek kapta yeseler, bir kuru mindere otursalar da dertleşseler, iç dökebilseler daha memnun olacaktı; ancak böyle olursa kalabilirdi. Kendisine yapılacak en büyük ikram, «Ne haldesin, bu işin sonu ne olacak, aileni getirtmenin yolu nedir?» diye candan sormak, yol göstermek, avutmaktı. Bir dereceye geldi ki manzaranın güzelliği de zevk vermez oldu; Boğas Ağayı, barakasını, hattâ medresedeki arkadaşlarını aradı; derdini teptirmek için kasten kurulmuş olduğuna hükmettiği bu isyan verici çevreden kurtulmaya can atıyordu. Ev sahibi :

— Vallahi olmaz diyordu, bak kerime senin için akşama tel kadayifi yaptırmış, amcamı bırakma ayıp diye ikide bir bana tenbih ediyor.

Zavallı Seher... Ne olurdu, böyle bir koca, bir talih de onun olsaydı! Demin, uyumaya çalışırken içeri odalardan dikiş makinası sesi işitmiş, hanımların, arkalarında ince yazlık entarileri, neşeli neşeli öteberi diktikleri gözünün önünde canlanarak ona uzun uzadıya karısını, kızını düşündürmüştü. Şakir Beyin sırtında pırıl pırıl ütülü keten elbiseler vardı :

— Sana da böyle bir takım ister, demişti, yazın buralarda çuha giyilmez!

Acaba kızı ve damadı yüzünden konduğu rahat, bildiği halde arkadaşının sefaletini yüzüne vurmak isteyecek derecede onu ahlâksız mı etmişti, yoksa bunamış mıydı? «Açlığımdan ölecek olsam bu herife minnet etmem!» diye düşünüyor, bir taraftan da isteksiz isteksiz konuşuyordu. Şunu, bunu, Ali Paşayı, Kaymakam Mu-

rad'ı, Albay Affan Beyi saya döke akşam yaklaştı. Öteki hâlâ gevezelik ediyordu : Kürt Cemil Irak'ta, galiba Harbiye Nazırı imiş; Şamlı Abdüssamet yok muydu hani, şimdi Belediye Başkanlığı yapıyormuş; Cin Sadi Mekke'de vefat etmiş... Hep bunları konuştular. Sonunda bir aralık söz kesilir gibi olunca kalktı, soğuk bir «Allahaısmarladık!»la, ısrara meydan vermeden ayrıldı. Çoktandır, onda, böyle sinirli, haşin hareketler başgöstermişti; kafası bir fikre saplanınca terbiyesini koruyamıyordu.

Güneş batarken, dağların şarap rengi aldığı hoş bir saatte Beyrut yolunu tuttu; halk kırlara yayılmıştı; kimsede üzüntü yoktu; Cebel baştanbaşa bol paralı, sağlıklı bir topluluğun doldurduğu bolluk mutluluk ülkesiydi; kıyafeti pek de göze batacak kadar uygunsuz olmamakla beraber, kendisini öyle sefil, öyle bitkin görüyordu ki bir insan kafilesi ile karşılaşırken, çok uzaktan yolun kenarına çekiliyor, araya mesafe koyuyordu. «Sen bu yerlerde dolaşacak adam değilsin, haydi aşağı» diyeceklermiş gibi ürkekti; azarlamaya değer olduğuna kendisi hükmediyordu.

Şehre yayan üç saatte varacağını kestirmişti; karnı toktu; doğru barakasına gider, uyku vakti de gelmiş olacağından bir şey yemeden yatar, zıbarırdı. Derken, yarı yolda, çevreyi yüksek dağlarda raslanan bir duman bastı. Denizin buğusu, böyle çoğu akşam, Cebel'e tırmanır, gözgözü görmeyecek kadar koyu bir ses yer yer köyleri, yamaçları kaplardı. Otomobil farlarını, ev ve dükkân lâmbalarını, hâle çevirmiş fırtınalı aya benzeten bu duman, hamam önü gibi yaş odun ve çürük saman kokuyordu; sesler boğuklaşmış, bastığı yeri görmediği için yürüyüşüne bir güvensizlik gelmişti. Sonra, toprağa inmiş, yaşlanmış olan bulutun birdenbire çe-

kilip gittiğini gördü; tepede yıldızlar yıkanmış ve cilâlanmış bir temizlikle şıkır şıkır parlıyor, aşağıda, Beyrut'un ışıkları, yaklaşmış gibi canlı canlı, teker teker parlıyordu. Hilmi Efendi demin gökte idi, şimdi gene yere inmişti ve aradan uzun bir zaman geçmiş gibi iştahı gelmiş, karnı acıkmıştı. «Adaam sen de...» dedi, balkon gibi uzanmış, önü çardaklı, havuzunda fıskıya şırpırdayan bir dağbaşı kahvesine girdi.

Zeytinyağında bir şey kızartıyorlardı. Balık mı? Baktı, hayır, sakız kabağı... Sahi, şu Cebel'in havasının eşi bulunmazdı; günde beş öğün yemek yedirirdi insana... Mademki otomobilin dönüş masraflarından kurtulmuştu, şurada, o para ile, pekalâ iki kadeh atabilirdi. Artık Arapça meram anlatmaya başlar gibi olmuştu :

— Fi lebeni ya Sit?

Diye süzme yoğurt sordu; varmış; kabak kızartmasına döktü. Sarmısağın Arapçası nedir acaba? Nasıl anlatsa... Soğanı biliyordu : Basal, «Misli basal» dedi, yani soğana benziyen... Fakat bu «misli» kelimesini yarı peltek «milti» gibi söylemek gerektiği için kadın bir türlü anlamıyor, müşterisini de kızdırmak istemediğinden bembeyaz dişlerini gösterip gülüyordu. O sırada kapı önünde bir kampon durdu, benzin almaya gelen şoför söze karıştı :

— Hemşerim, dedi, istediğin nedir, bana de ki karıya anlatak!

— Sarmısak var mı diye sordum da...

Arapçası «Tum» imiş; üçü de gülüştüler. Hilmi Efendi genç, dinç, hovarda tavırlı şoföre bir rakı ikram etti; onun zaten kafası dolgundu; yanındaki yamağını çağırdı :

— Şefik! Arabanın arkasına bir iri taş koy da buraya gel. Bilirim, sıcak yoğurtlu kabağa dayanamazsın!

Yeni yerleşmiş göçmen Ermenilerinden başka hemen hemen hiç kimsenin Türkçe bilmediği Lübnan dağında raslantının karşısına çıkardığı bu iki memleketlisinin Müslüman ve Türk olmadıklarını derhal anlamıştı. Hem de birisi Şefik ismiyle çağrıldığı halde... Ama bunu nasıl anladığı sorulsa nedenini bilemezdi; bir dinde olanların birbirlerine farkında olmayarak verdikleri sessiz bir parola, karşılıklı yaydıkları ve anlaştıkları bir hava vardı galiba... Şimdi üç ahbap, göğü ve yıldızları büsbütün gizlemeyen, sönmüş ve silinmiş gibi göstermeyen az ışıklı masa başında kadeh tokuşturuyorlardı.

Şoseden durmamacasına otomobil inip çıkıyordu; şarkılar, kahkahalar, kadın sesleri... Cebel eğleniyordu. Hilmi Efendi yol tarafını işaret etti. Yamak homurdandı :

— Keyifleri yerinde dürzülerin...

Şoför başını salladı :

— Bizler gibi gurbete düşmemişler ya, elbette eğlenirler; bırak eğlensinler!

İkisi de Mardin'li imişler, Geldani toplumundan... Bereket ki biraz para ile memleketten çıkmışlar, üç kardeşmişler, üç kamyonları varmış, Beyrut - Şam arasında işliyorlar, geçinip gidiyorlarmış. İkram bunlardan başladı; paraya kıyıyorlardı. Dükkâncının başında durarak neler yaptırmadılar : Piyazlı ciğer kebabı, bol limonlu yumurta salatası, sonra çiğ köfte dedikleri et ezmesi... Bir aralık hatırladılar, arabada sucuk vardı, ama ne sucuk, evde yapmışlar, fıstık gibi besli bir koyundan, baharatı kıvamında... Masa üzerinde cızırdatarak pişirdiler ve şişeyi, bunun şerefine beşlediler.

Hilmi Efendi, içkinin ve ahbaplığn verdiği coşkunlukla iki yabancı şoföre bütün felâketini gündüz arka-

daşı ve dindaşı olan Şakir Bey'e anlatmadığı dertlerini birer birer, uzun uzadıya saydı, döktü. Geldi geleli daha hiç kimseye böyle açılmamıştı; başından geçenlerin ufak, önemsiz bir noktasını bile kaçırmıyor, yalnız olayları değil, düşüncelerini de eşeleyerek hayatının tam hikâyesini yapıyordu. Karşısmdakiler acıyarak, şaşarak, kızarak, büyük bir saygı, ilgi ve merakla dinliyorlar, sözünü kesmiyorlardı. Sonunda, diyecek bir şey bulamadıkları için utanmış gibi kabahatli kabahatli, gene sustular; derin bir sessizlik oldu. O zaman Hilmi Efendi pişkin görünmek istedi, kadehleri eliyle doldurdu :

— Bu da geçer yahu!..

Ayrılmak üzere kalktıkları zaman ayakta duracak halde değildi. Ötekiler Şam'a gidiyorlardı; fakat onu böyle, yol üstünde bırakmak yakışıksız düşecekti; Beyrut'a inen bir otomobil buluncaya kadar beraber kaldılar. Tam vedalaşırken :

— Dayı Efendi, dediler, arabanın parası verilmiştir.

Ve arkasından bağırdılar :

— Selâmetle... İşin rastgitsin!

Asıl tuhafı, ömründe ilk defa hem de başkalarının ikramı, merhameti yardımile kendisini tek başına bir otomobile yaslanmış bulunca Hilmi Efendiye bir gurur gelmişti. Pek de ihtimal vermemekle beraber istedi ki hoş bir raslantıyla Daim Bey, Çopur Apti, bir tamdık onu, böyle paşa gibi kurulmuş, uçup geçerken görsün... Hattâ, yalnız onlar değil, olsa da memlekettekiler, sürülmesine sebep olanlar da yolunda bulunsalar, baksalar, şaşsalar ve kızsalar! Bu düşünceler ve bu çalımla şehre girip de araba Burc meydanında durunca şoföre iki çeyrek bahşiş verdi. Fakat ertesi günü, uyanır uyanmaz önce o cömertliğini hatırladı, üzüldü. Daha sonra, tanımadığı iki gence oturup hayatını, yabancılar üze-

rinde hem kendisine, hem de milletine karşı iyi bir etki bırakmayacağını düşünüp, en saklı noktalarmdan bahsetmesinden utanma duydu; bütün gün suratı asık çalıştı.

Akşama doğru, postacı ona bir davetiye kâğıdı getirmişti. Nedir acaba? Kâğıtta okuduklarından bir anlam çıkaramıyordu; dağıtıcının arkasmdan koşup sordu; güç hal ile anladı ki para gelmiş... Nereden? Bunu ancak postanede, eline elli lirayı saydıkları zaman öğrendi : İstanbul'da Kâni tarafından...

Kâni? Bu isimde bir tanıdığı yoktu. Dönüp Boğos Ağa'ya danıştı; o şu cevabı verdi :

— Kimse kim, elbette bir gün anlarsın. Ben sana hele biraz dişini sık, hepsi yoluna girer demez miydim? Hele dur, daha ne günler göreceksin!

X

Apartmanın birinci katı bitmiş olduğundan arsadaki barakayı kaldırmışlar, Hilmi Efendiye yeni binada dar bir oda vermişlerdi. Çimento torbaları, boya kutuları, badana fırçaları ve kazma kürekle beraber, artık oraya taşınmış, hiç olmazsa sokak ortasında, herkesin gözü önünde yatıp kalkmaktan kurtulmuştu. Bu odanın anahtarını cebine koyduğu gün kendisini yarı kiracı saymıştı bile... Hattâ İstanbul'a verdiği yeni adrese bakan onu, işini düzeltmiş, yerleşmiş bir adam sanabilirdi : Beyrut'ta Minetulhüsun mahallesinde Ebülulâ caddesinde Elhavace Tasso evi...

Tanımadığı bir isimle gönderilmiş olan elli lira, çoktandır bir arada bu kadar çok para görmediği halde gene de o kadar hoşuna gitmiyordu. Kâni adında uzak, yakın ne dostu, ne akrabası vardı, Acaba, arkadaşlarından

biri, hükûmetten korktuğu için gizlenerek uydurma isimle mi göndermişti? Şebin Karahisar'daki amcasının oğlu Hamza bu iyiliği yapmasın! O heriften beklenmez ama belki insafa gelmiştir. Akşam üstü Boğos Ağa ile damadını kır kahvesinde rakıya çağırdığı zaman hep beraber bu meseleyi incelediler, işin içinden çıkamadılar. Sonunda ırgatbaşı :

— Üzümünü ye de bağını sorma. Benim bildiğim para bu kadarla kalmaz, gene yollarlar. Seninle meşgul olan biri çıkmış, kısmetin açıkmış...

Diye konuşmayı kesti; güzelce vakit geçirdiler.

Hilmi Efendinin cebinde beş, on parası olduğundan beri Çopur Apti'yi düşünüyordu; beş kâğıt olsun verebilseydi... Fakat medreseye kendiliğinden gitmek istemiyordu, işçi Rupeni yanına aldı, sokağın köşesinden binayı gösterdi : «Bak, dedi içeride adam var mı? Bir şey söylemeden anla da gel!» Apti orada ise çağıracaktı, hatırını alacaktı. Ama istediği olmadı; Rupen «Her taraf kapalı, kapı da kilitli... İn yok, cin yok!» diye döndü. Acaba ne olmuşlardı? Daim Beyin baklavacısının önünden geçti, aşçı dükkânına bakındı, arandı tarandı, üçünün de izini bulamadı.

Karısının bu sırada bir kart almıştı, iyilermiş... Hilmi Efendi elli lira macerasını uzun uzadıya yazmış, «Gönderenin kim olduğunu öğrenip bana bildirin» demişti; buna cevap yoktu. Üç gün sonra bir paket vermek için tekrar postaneye çağırdıkları zaman şaşkınlığı ve merakı büsbütün arttı. İçinde iki patiska entari, üç takım çamaşır, fildekos çoraplar, keten taklidi ince mendiller vardı, hepsi de pek güzel şeylerdi; fakat entarilerle donlar, evde dikilme değildi, alafranga biçiminde, mağaza malıydı. Paket eğer karısı ile kızı tarafından

gönderilmiş olsaydı muhakkak el, ev dikişi olması gerekirdi... Ne idi bu sır?

Mendillerden ikisini ve bir çift çorabı Boğos Ağaya hediye etmek istedi, ama «Ben nideceğim bunları, genç işi, damada ver!» dediği için Rızkullah'a hediye etti. Damadın ismi Rızkullah idi; güney sınırları üzerindeki kasabalarda tek tük, böyle Arap şekilli Ermeni adlarına rasgelinirdi amma değiştirilerek kısaca Razuk diye kullanılırdı. Razuk terzilik ediyordu; dükkânı iç mahallelerin birinde, bir bakkal ile bir kasabın arasmda idi. Ömründe beş kat yeni elbise dikmemişti; hep tamir ile, tornistan ile uğraşırdı. Fakat san'atinden bahsederken en meşhur terzilerin makastarı imiş gibi cakalı tavırlar alır, İngiliz kesiminden, Amerika biçiminden konferanslar verirdi. Arkası büzmeli, beli kemerli, cepleri dışardan, bol pantolonlu, maskara bir pazarlık kostümü vardı ki Hilmi Efendinin gözü bir türlü acaipliğine alışamıyordu; işte onun özene bezene mostralık diktiği elbise bu idi. Öyle olmakla beraber kayınpederinden gördüğü dostluğa karşı kendisine bir yazlık takım ısmarladı, bal rengi bezden ucuz bir şey... Sıkı sıkı tenbih etmişti : Sade olsun, ne kemer, ne büzme, geniş ve rahat, ihtiyar işi...

Beyrut'a geldiği zamana kadar Ermenileri sevmeyen Hilmi Efendi, şimdi, sırf Türkçe konuştukları ve memleket özlemi çektikleri için hep bu topluluk ile düşüp kalkıyor, yiyip içiyor, gezip tozuyordu. İlle terzi Razuk baş ahbabıydı; her pazar âdet etmişler, başka başka yerlerde kır gezintileri yapıyorlar, Lübnan'ı karış karış dolaşıyorlardı. Delikanlının aklı, fikri Anteb'e dönmekte idi; her güzel manzara ona doğduğu yeri hatırlatıyor, durup saatlerce memleketinin suyunu, havasını, bağlarını, bahçelerini, fıstıklarını öğüyordu. Üzümü şöyle

imiş, pekmezi böyle, şöyle ziyafetler olur, böyle eğlenceler yapılırmış; Cebel de ne imiş, Allahın kayalığı!

Fakat Razuk'un Anteb'e dönmesi için hükümetin Avrupa'ya karşı yenilmesi, boyun eğmesi gerektiğini düşünen Hilmi Efendi içinden, arkadaşlarına acımakla beraber «Rabbim o günü göstermesin!» derdi. Gurbette Türklere pek sokulgan, cana yakın duran bu milletin Anadolu'da ne kadar şımarık bir durum aldığını bildiği için, aralarındaki uçurumu görüyor, bazı bazı bir yadırgama duyuyordu. Fakat ziyanı yok, elden kaçırılmış aynı sevgili için özlem çeken iki rakip gibi şimdi, yalnız dert ortağı idiler, yasında birleşiyorlar, üzüntülerinde anlaşıyorlardı. Yalnız arada Hilmi Efendinin aleyhine bir fark vardı : Razuk, bir Türk'ün kendi durumuna düşmüş olmasından dolayı avunabilir, hattâ memnuniyet duyabilirdi; halbuki Hilmi Efendi için, onunla beraber olmak keder verici acı bir sonuç. Ah bir gün «Affolundum ,memlekete dönüyorum» haberiyle karşılarına çıkabilse de aralarında benzemedikleri önemli bir nokta olduğunu gösterebilse...

Pazar gezintilerinden dönerken, loşluk basar basmaz, hep karısını, kızını hatırlıyor, kendisi buralarda eğlenirken onların İstanbul'da kapanıp neş'esiz yaşamalarına canı sıkılıyordu. Doğru, ayrıntılı bir şey yazmıyorlardı ki... «Iyiyiz, üzülme, hiçbir ihtiyacımız yok» gibi içyüzünü bildirmeyen kısa telgraf cümleleri. Seher mektupları büsbütün kesmişti; tenbel kız oturup babasına, nasıl vakit geçirdiklerini, uzun uzadıya yazsa ya : Bazen korkuya kapılıyor, «bu işte bir acayiplik var, başlarında bir şeyler dönüyor, benden gizliyorlar» diye, yüreğine yapışan bir ateşle saatlerce acı çekiyordu. Ancak sayfa sayfa mektuplar yazıp posta kutusuna attıktan sonra sakinleşiyordu.

Bir gece odasında tek başına otururken birden Se-

her'in ölmüş olması ihtimalini düşündü, şakağına bir ağrıdır saptandı. Kalktı, giyindi, dayanılır gibi değil yalnız duramayacaktı. Kış aylarına girmişlerdi, hava yağmurlu, oldukça da soğuktu. Buna rağmen sokak sokak dolaştı; bardak bardak su ve limonata içti; harareti bir türlü sönmüyordu. Dönüşte, pencere kenarına bırakmayı âdet edindiği testideki suyu ılık bulduğu için tekrar çıktı, açık bir dükkândan buz alıp geldi. Yarım binanın damına çıkıp, çiseleyen yağmur altında birbir üstüne, birçok sigara tüttürdü, lezzetini bulmadığına şaştı. Nesi vardı? Belinin ortasında ürpermeler duyuluyordu; vücudu öyle kırıktı ki... Hatırına bir memleket türküsü geldi :

Söğüdün yaprağı narindir narin,
İçerim yanıyor, dışarım serin...

Ne olurdu, kendisini bu yabancı diyarlara atacaklarına «Git, Karahisar'da otur, ağzını kapa, sakın kımıldanayım deme, asıldığın gündür!» karariyle doğduğu yere sürselerdi... Şimdi, âdeta, titriyordu. Hastalanıyor muydu? Her halde... Gidip yatağına girdi, yorganına büründü, dişleri birbirine vuruyordu. Zaten beş, on günden beri kesikliği vardı; belinde ağrılar, sırtmda ürpermeler, bir iştahsızlık...

— Gurbette hastalık... İş kötü!

Diyor, vücudunu, gittikçe artan bir sıcaklığın kapladığını duyarak ateşinin yükseldiğini ve kesinlikle hastalandığını anlıyordu. Karısı yanında olsaydı başına kurşun sirkesine batırılmış tülbentler koyardı, vücudunu kâfurlu ispirto ile ovardı, tuğla ısıtır, ıhlamur kaynatır, sulfato yuttururdu. Bir aralık, hiç ilgisi yokken, aklına Boğos Ağanın evinde rastladığı Virjin geldi; başını onun göğsüne dayasa, ağrısının dineceğini, serinleyeceğini, ferahlayacağını sanıyordu. Büyük ateşler onu böyle tatlı

düşüncelere, hulyalara salardı; bütün gece Virjin'le haşır neşir oldu. Sabahleyin kalkamadı; üçüncü günü Boğos Ağa tanıdık bir hekim getirdi. «Namlı profesördür, diyordu. Amerika'da okumuştur. Kolejde ders verir». Hilmi Efendinin bu doktordan hatırında kalan yalnız gözlükleridir; büyüteç kadar kalın, kabarık camlı, içi apaydınlık, göz kamaştırıcı ve baş döndürücü müthiş şeyler... Ötesini hatırlamıyor. Bir aralık yerinden kaldırdıklarını, içinin uçuyormuş gibi ezildiğini duyuyor. O kadar...

Kendine geldiği zaman bir kışla koğuşundadır. Nerede? Erzincan'da mı, Erzurum'da mı, savaş zamanı mı? Hayır, biraz sonra anlıyor : Hastanededir, gene gurbettedir. Hastalığının bu gurbeti sona erdirmemesine şaşıyor. Koğuş öyle çok pencereli, bembeyaz duvarlı, çiğ güneşli ki etrafına fazla bakamıyor, fazla düşünemiyor, göz kapaklarının loşluğuna sığınıyor ve sıcak bir yaz günü ovada uzun bir yürüyüşten sonra kaya gölgesine uzanmış kadar yorgunluğunu ve uykuya acıktığını duyuyor, tekrar dalıyor.

X

— Sana cennetmekân Selim'i Salis'in bir bestesini geçeyim de dinle; bak ne üstadane bir eserdir.

Ve şehzade Keramettin, kucağındaki udu kanepenin kenarına bıraktı; ellerini dizlerine vura vura :

Yandıkça oldu suzan kalb-i şeref-feşânım.
Mahsul-i sûz-i dildir sûzişlidir figanım.

şarkısını pes perdeden okumaya başladı.

Hilmi Efendi bir aydan beri Şehzade'nin yanındadır; Cebel'deki köşkünde yiyip içiyor, yatıp kalkıyor, ya-

rı vekilharç, yarı nedim bolluklu bir ömür sürüyor. Halk hastahanesinden kuvvetli bir tifoyu atlayıp çıktıktan sonra «Filebit»li ayağını güçlükle sürükleyerek yeniden yapı yerine gidince Boğos Ağa yüzünü kırıştırdı :

— Ben sana açıkçasını söyleyeyim mi? Bacağındaki illete bilmem ne derlermiş, zora gelmezmiş; böyle kötü, mikroplu hastalıklardan sonra adama gelip yapışan bir hastalık... Damarın içinden bir kan pıhtısı kopar, şappadak yüreğine yapışırmış; gık demeye vakit bulmadan, şeytan kulağına kurşun, öteki dünyayı boylarmışsın!

Hilmi Efendi «Haniya o günler?» demedi; çünkü her büyük hastalıktan kalkanlar, ölümden kurtulanlar gibi onda da şimdi hayata bir hırsla bağlanış, yaşamaya bir can atış vardı. Hattâ «Ey ne olacağım, nasıl geçineceğim» düşüncesini bile aklma getirmemişti. Deniz masmavi, hava durgun, her taraf ılıktı; dağlara beyaz katmerli bulutlar yaslanmıştı; salkım salkım sarı çiçek vermiş hurma dalları etrafında arıların vızıltısı duyuluyor, arasıra dülgerlerin vurduğu keser sesleri, karşıki binalardan tok, hoş, tatlı yankılar topluyordu. Bütün renklerin, seslerin, taşın ve toprağın, canlı cansız her şeyin var olmaktan memnun göründükleri güzel, temiz, durgun bir kuşluk zamanı...

Onun içindir ki hastalığının korkunç tarifini gülümseyerek dinlemişti; sonra bir çimento torbasına oturdu, sigarasını dikkatle, keyifle sardı; şeritli çakmağından yaktı. Memnundu.

Boğos Ağa sordu :

— Şehzadelerden, sultanlardan, damatlardan tanıdığın yok mu?

— Yok.

— Birçoğu Beyrut'a geldi, ceridelerde okuduk. Hele bir yolunu bulup konuşsana...

— Ne yapmak için?

— ... Mustafa Kemal Paşa paralarına, pullarına, cevahirlerine dokunmamış, Cebel'de köşkler, saraylar tutmuşlar, gül gibi yaşıyorlarmış.

— İyi ama bana ne?

Kendisine göstermiş olduğu dostluğun, yaptığı yardımın verdiği tatlı bir ahbap hiddetiyle Boğos Ağa çıkıştı :

— Lâf anlamaz bir adamsın, bildiğinden şaşmazsm, kafanın dikliğine gitmek marifet sanırsın. Asker değil misin, aklm bu işlere ermez. Sen onların uğruna yerinden, yurdundan, evinden, barkından oldun; ne varsa kaybettin, gurbet ellerine düştün sürünüyorsun. Böyle bir mert hemşeriyi kayırmak lâzım gelmez mi? Bir kere nabızlarını yoklayıver; eline yapışmaz a?

— Sadaka mı isteyeceğim?

— Allah Allah! Ters taraftan anlamak sana vergi... Onların da ahbaba, adama lüzumları vardır. Sokuluver; geçmiş olsun, hal, hatır sorma falan... Artık İstanbul'dan para gönderdikleri yok, ağır iş görecek halde değilsin de... Sonu neye varacak?

Hilmi Efendi «Ha, ma» dedi, konuşmayı değiştirdi. Havalelerin arkasmda «Beyazıt'taki Kâni Bey tarafından» kaydı olmakla beraber kendisine iki defada ellişer lira gönderecek adamın kim olduğunu henüz anlayamamıştı; karısının, kızının mektupları da kesilmişti : memleketten tamamiyle habersiz kalmıştı. Fakat eskisi kadar üzülmüyordu; hastalıktan sonra nefsine düşkün, daha katı yürekli, kayıtsız bir adam olmuştu. Zaten o yüz liradan cebinde daha bir hayli para vardı, iki ay yetişirdi; ne şehzadelere baş vuracaktı, ne de iş arayacaktı, bekleyecekti.

İşte, bu yeni hayatını kanıksamış halde şehirde, keyfince dönüp dolaşırken bir gün deniz üstündeki camekânlı salaş kahvelerden birine girmişti; sızı duyduğu sakat bacağını sürüyerek... Yan masada tavla oynayanların Türkçe konuşmaları, bir aralık, dikkatine çarptı, kulak kabarttı :

— Al sana bir mars!

Bazan böyle olurdu, etrafında Türkçe konuşuluyor aldanışına kapılır, dikkat kesilir, sonra yanıldığını anlar, canı sıkılırdı. Son cümleyi apaçık, şüpheye düşülmeyecek derecede apaçık işittiği için konuşanlara ilgi ile baktı : İki kişiydiler; fakat birisi muhakkak, büyükçe bir adamdı ki öbürü karşısmda göze batan bir terbiyeli oturuşla, bir tasdikli konuşma ile herkese aradaki farkı göstermeye çalışıyordu. Kır saçlısı kahkahalarla gülüyor, yenilen ise bir soytarı suratı takınmış efendisinin kazanmasından dilediği kadar zevk çıkarması için, sanki, kederleniyor, sahteliği belli olan bir tavırla düşünülyordu. Hilmi Efendi yerinden doğruldu, komşu masaya yürüdü, ayakta durarak :

— Affedersiniz beyler, diye söze karıştı, zannedersem memleketliyiz.

Yenilen sordu :

— İstanbul'lu musunuz?

— Onun gibi bir şey... Ben kıdemli Yüzbaşı Hilmi!

Bir susma oldu. Kibar beyin tuhaf bir yüzü vardı, gülmediği halde sürekli sırıtıyor görünen bir yüz... Öyle sırıtkan çehresiyle, ama canı sıkılmış bir durumda olsını deniz tarafına çevirmiş, dalgın görünmeye, yabancı ile görüşmek istemediğini belirtmeye çalışıyordu. Neden sonra, gene öteki, kuşkulandığını gösteren bir duraklamayla :

— Burada ne sebeple bulunuyorsunuz?

Diye sorunca Hilmi Efendi kızardı:

— Şey... Leyleğin attığı yumurtalardanım, bilirsiniz ya...

— Ya! —Ve bir sır verir gibi, yanındakini işaret ederek usulca fısıldadı— Şehzade Keramettin Efendi hazretleri...

Şehzade, hâlâ, olan biten işlerden uzaktaymış, işitmiyor, görmüyormuş gibi engini seyirle uğraşıyordu; Hilmi ayakta kalakalmıştı, suskunluk süregidiyordu, kan başına çıkmıştı, «Eyvallah!» deyip yerine dönecekti; birden şehzade başını çevirdi, adamına gereksiz bir hiddetle çıkıştı:

— Müveddet Bey, ne duruyorsun, ne bekliyorsun? Yüzbaşı Beye buyurunuz desene, kahve ısmarlasana... Her şeyi ben mi düşünmeliyim? Vemaassabirin!

Hilmi Efendi, deminki sahte kayıtsızlık ve can sıkıntısı ile bu yeni sahte ikram karşısında kendisini toparlamaya vakit bulmadan, damdan düşer gibi şu teklifle karşılaştı:

— Bir tavla atar mıyız?

İçinden «Bunlar hep böyle dengesiz midirler? Ne tuhaf adamlar!» diye düşünerek masanın başına oturdu; aklma Boğos Ağanın nasihati de gelmişti; şehzade ile tavla oynadığını görse idi hoşlanacağını bir anda zihninden geçirdi. Birbiri üzerine beş parti yaptılar, hepsini Hilmi Efendi kazandı. Şehzade kızmıyordu, gittikçe nazikleşiyordu. Kurumsuz, alçak gönüllü, babacan bir adamdı; o kadar ki Yüzbaşı onun Şehzadeliğinden kuşkuya düşer gibi oldu; yanındakini taklide çalışarak «Efendi hazretleri» diye hitap ettiği vakit de bu alışmadığı deyim ağzından dökülüyor, ayrıca bir sıkılma duyuyordu.

Sonunda, beklenilmeyen sırada, bir hamlede ayağa kalkan Şehzade ona :

— Yarın buraya buyurursanız gene birkaç parti atarız.

Dedi, dar ceketinin meydana çıkardığı ince beli fazla eğilip bükülerek, akçıl saçlarına uymayan genç, şımarık, hoppa bir yürüyüşle, arkasında dalkavuğu, çıkıp gittiler.

Ertesi gün buluştular, fakat ayrılmadılar, otomobille hep beraber köşke çıkılmış, saz yapılmış, bol yenilmiş, içilmiş ve «Geç oldu, dönmek güç olur» bahanesiyle misafire yatak serilmişti. İşte o günden beri Hilmi Efendi ile bir sofrada oturmaktadır. Bunlara karşılık evin harcını o alıyor, arasıra mutfağa girip Anadolu usulü mantı pişiriyor ve bahçede özel şekilde kurduğu fırında tandır kebabı yapıyor. Baş işi ut dinlemek ve tavla oynamak... Artık kılığı, kıyafeti tamamen değişmiştir. Şehzade, eskimeye yüz tutmuş ince, pahalı çamaşırlarını ve bıktığı elbiselerini ona vermiştir; pantolonu birazıcık kısa ve ceketi dar gelen yepyeni elbiseler... Kollarının içleri bile ipek astarlı olduğundan kolaycacık, kayarak sırta geçivermesi Hilmi'nin pek hoşuna gidiyor. Terzi Razuk bu kostümleri evirmiş, çevirmiş, kumaşlarını pek beğenmiş, fakat ustalığında bazı ufak tefek kusurlar bulmuştu.

Daha birkaç ay evvel, önünde gazoz arabasiyle yabancı yabancı dolaştığı ve bir yapı yerinde kum ve çimento karıştırarak miskincesine yaşadığı Beyrut, şimdi Hilmi Efendinin göğsünü gerip fotinlerini gıcırdatarak alış verişe çıktığı bir memlekettir, büyük bakkal mağazalarında ona iskemle uzatıyorlar, kahve ısmarlıyorlar, arkasında yüklü hamallar yürüyor, şoförler durup kapılarını açıyor. Selâm verdiği, selâmmı aldığı adamlarla

karşılaşmaktadır, asıl tuhafına giden de budur : «Yahu, buranın yerlisi olduk, çıktık,» diyor, «hele bu işe bak!»

Yalnız kâtip Müveddet Bey, Şehzade tarafından elbiselerinin kendisinden başkasına, bir yabancıya verilmesine memnun olmamıştı ve demişti ki :

— Bu kumaşlar toza gelmez, çabuk leke tutar, hem sana fazla dar; üzerinde düdük gibi duruyor. Onların yerine hazır iki kat boz elbise alsaydık daha iyi olurdu...

Bir şehzade elbisesinin içinde bulunmasının zevkini kıran bu kıskanç sözlerine Hilmi Efendi tok bir cevap vermişti :

— O, senin, benim karışacağımız iş değil, efendi hazretleri bilir!

Artık bu «Efendi hazretleri» deyimine dili yatmıştır; hattâ, yukarıdaki söze dinsel, kutsal bir tad bile vermişti, «Allah bilir, Allahın işine karışılmaz» diyormuş gibi...

X

Suzidil kalfa, elindeki bohçayı, içinde uyuyan çocuğu uyandırmamaya çalıştığı bir kundakmış gibi sarsmadan, özene bezene, kanepenin üstüne koydu :

— Çamaşırlarınızı ütüleyip getirdim işte...

Hilmi Efendi, köşkteki odasmda oturmuş, karısına mektup yazıyordu. Ama bu mektuplar, adres belli olmadığından postaya verilmiyor, soluk kırmızı astar kaplı bir kitabın, (Büyük Sahra'da bir Osmanlı subayı)nın arasma tarih sırasiyle istif ediliyor. Artık Şehzadenin iki taze eşi ve iki genç kızı ondan kaçı göçü kaldırmışlardır. Henüz yirmisinde olan güzel Suzidil de —yaşlı

emektar Canrüba ve Cameda kalfalar gibi— odasına girip çıkmakta engel görmüyor. Suzidil Çerkes değildir; Daday'lı sarışın bir Türk kızıdır; küçük yaşta saraya düşmüş, saray terbiyesi almıştır; fakat ne de olsa daha bağımsız tavırlı, başıboş yaradılıştadır; ayrıca Hilmi Efendiye herkesten fazla bir yakınlık duymaktadır; memleketlisi değil mi, derdini döküyor, ufak tefek sır veriyor, fikir danışıyor. Bütün isteği geri dönmek, yabancı topraklardan, yabancılar elinden kurtulmak!.. Hilmi Efendi, neden sonra mektuptan başını kaldırıp etrafına bakınca kızı hâlâ ayakta, bekliyor buldu :

— Hayrola kalfa, gene bir şey mi var?

— Şey... Dün gece koruya çıktılar da...

Suzidil, Boğaziçindeki sarayın alışkanlığı ile bu Lübnan köşkünün bahçesindeki çam ağaçları kümesine Koru ismini vermiştir. Manolyasız, çınarsız, erguvansız ve sarı salkımsız bir koru... Bülbül sesi gelmeyen ve rıhtımında deniz çalkalanmayan bir koru... İçine ne vapurların düdükleri yankılanıyor, ne de bacalarının kalın pliseli dumanları savruluyor. Gölgeli kafes kafes, toprağı katı ve akçıl, sadece çam dikilmiş yavan bir bahçe kenarına o ismin verilmesi Şehzadeyi kızdıracağına güldürmektedir; nilkte yapıyor :

— Koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler!

Sonra pek marifetli bir buluşmuş gibi ne zaman ve kim olursa olsun koru kelimesini kullandı mı, muhakkak bu sözü yerleştirmekten vazgeçmiyor ve her defasında da kendi zekâsına, hazır cevaplığına kendisi hayran gülüyordu. Suzidil'in verdiği haber karşısında Hilmi Efendinin bıyıkları kavgaya hazırlanan tüylü hayvanların dikleşip seyrekleşen kılları gibi kabardı,

poslaştı; hiddetlenince böyle olur, yüzüne vahşi bir şişkinlik ve ürperme gelirdi. Sordu :

— Yalnız mıydılar?

— Çıkarken yalnızlardı, sonra gene otomobil bekliyordu, usulcacık bindiler, gittiler. Hem dün gece ayın on dördü idi...

Hilmi Efendi, hiddeti arasında bile, bir saniye elinde olmayarak «Ayın on dördü sensin!» deyivermekten kendini güç tuttu. Ütü masasından henüz ayrılmış olan genç kız, uzun kollu, geniş entarisi, yarı açık göğsü, pembeleşmiş yanakları ve üst dudağında birikmiş bir sıra çiğ taneleriyle öyle körpe, öyle şirin, cana yakın, öpülüp okşanmaya değer ki... Gözlerini indirerek ve mektubuyla uğraşır görünerek konuşmayı tercih etti :

— Geç mi döndüler?

— Siz daha selâmlıkta oturuyordunuz, saz çalınıyordu ama curcunaya geçmemiştiniz.

Bir zamandan beri iki genç sultan, gündüzün Beyrut'a inip öte beri alma eğlencesine, böyle gece kaçamaklarını da katmışlardı. Ufak tefek, çelimsiz, lenfatik kızlardı; göğüs kemikleri içeri çökmüş, omuzları dar, kolları ve bacakları etsiz, burunları irice, fakat sevimliydiler. İkide bir bademcikleri şişer, ateşler içinde yanarlar, sapsarı kalkarak, boyanırlar, güç yutkunur halde sokağa can atarlardı. Birdenbire yabancı bir şehirde, açık saçık, kayıtsız kontrolsüz, ne harem ağası, ne saray hademesi, başıboş düşüvermenin, herkese benzeyivermenin zevkini sürüyorlardı. Etraflarında zengin yerli delikanlılar belirmişti; Osmanlı hanedanından kız almak, velev ki bu hanedan düşmüş de olsa gene yarı damat sayılmak isteyen unvan ve rütbe düşkünü gençler...

Baba oralarda değildi, aklı sazda idi. Dedelerinden yalnız Üçüncü Selim'e değer verir :

— Padişah o idi, derdi, fenn-i musikide bir tane idi... Hele durunuz, size bilmediğiniz bir bestesini daha geçeyim de san'ati, ustalığı görünüz... Padişahtı Padişah... Horoz döğüştürücüsü değil!...

Ve en aşağı on kere dinlettiği bir parçayı tekrara başlardı. Meclisinde hazır bulunanlar da terbiyesizlik olmasın diye yeni işitiyorlar gibi bir tavır takınırlar, baş sallayıp hayran görünürler ve sonunda bir baygınlıktan ayılma taklidi yaparak : «Emsalsiz, hakikaten fevkalâde, Allah mekânını cennet etsin, nerede şimdi böyle eserler!» gibisinden övgülere koyulurlardı. Şehzadenin «Horoz döğüştürücü» dediği Sultan Abdülâziz'dir. Ve bütün Abdülmecit torunları gibi büyük amca için o da iyi fikir beslemez. Hoş, zaten Keramettin Efendi ne padişahları, ne padişahlığı sever. Denilebilir ki İstanbul'dan çıkarılışına, serbest hayata katılışına, herkese benzeyip istediğiyle düşüp kalkışma memnundur. Hattâ bunu açıkça da söylediği olur :

— Hangimiz padişahlığa ehildik zaten, der, bir Belçika kıralını, bir Alman veliahdını, bir Prens dö Gal'i düşününüz, bir de bizim hazretli şehzadelerimizi... Kesiniz bu konuşmayı! Ver bakalım, baba Hilmi, şu kadehi... Ooo, suzinak faslını bırakalım da artık ferahnâke geçelim!

Bu son cümle bir cmastır; (*) misafirler çok beğenmiş görünürler, hayret ve takdirle biribirlerine «Ne zekâ? Ne buluş?» anlamında bakışarak gülümserlerdi. Beyrut'ta Ermeni göçmenlerinden bir kemancı, bir kanuni, bir de okuyucu ele geçirmişlerdi; bunlara bir de Urfalı, inancı belirsiz bir kantocu kız eklendi. Ağır havalardan sonra, fasıl sonu curcunaya geçerler ve toplantıya bahriye çiftetellisiyle son verirlerdi.

(*) Anlamı değişik benzer kelimeler.

Masa üstünde sandık,
Bütün milletçe yandık,
Meğerse postal imiş,
Biz onu adam sandık!

Hep bir ağızdan «hoples!» diye haykırırlar, neş'e içinde vedalaşırlardı. Adam sanılan postal çıkan, fikirlerince damat Ferid Paşa idi. Ne kadar sürgün, kaçak, göçmen, sığıntı, hattâ sömürgeci yabancı subay ve memur varsa bütün kabahati ona yükletmekte birleşmişlerdi. Miras dâvaları için Şehzadeyi yoklamaya gelen bir İngiliz subayı, işgal zamanında tanıdığı eski Sadrazamdan bozuk Türkçesiyle şöyle bahsetmişti :

— Vardır bir tauk, biz isim veririz ona türkey, türkey...

Meclistekiler bu yarı Türk isimli tavuğun ne olduğunu bir türlü anlamayınca subay koltuktan kalkmış, yere çömelmiş, kollarını kabartarak ve başını uzatarak :

— Gulugulu! Gulugulu!

Diye ötmüştü. O zaman herkes anlamış, bağırmıştı :

— Hindi!

— Siz dersiniz hindi, biz diyor türkey... Ferid Paşa o idi; yok akıl, var gulugulu!

Hindi konusu Şehzadeye çerkestavuğunu hatırlatmış ve akşama Canfeda'nın yaptığı bu lezzetli yemek, rakıyı ve eğlenceyi cilâlamıştı.

Suzidil'in anlattığı mehtap sefası Hilmi Efendi için bir namus ve vicdan meselesi oluyor, önüne geçmemek, ekmeğini yediği bir adama karşı ihanet şeklini alıyordu. Kız odadan çıkıp gitse rahat rahat düşünecek, bir karar verecekti. Gene gözleri aşağıda, yüzüne bakmaya cesaretsiz, homurdandı : «Herhalde,» dedi, «bir çaresini bulacağım, Allah müstahaklarını versin!» O, hâlâ ayakta duruyor, bekliyordu. Odanın havasmda acayip

bir durgunluk, bir yüklülük vardı; kurtulmak için ilâve etti : «Haydi sen işine git, elbet vazgeçiririz!» Fakat bu uyarının da tesir etmediğini gölgenin kımıldamamasından ve ayak sesi işitmemesinden anladı ve başını kaldırıp baktı : Suzidil'in gözleri yaşlıydı. Çünkü Suzidil, sadakat göstermek gereği duyarak şehzadenin ve ailesinin peşine takılıp isteğiyle gurbete düşeliberi onların kendisine benzeyen yaratıklar olmadığını sezmişti; derin bir yabancılık duyuyor, asıl bu sebepten sıla acısı çekiyordu. İşte bu sırada Hilmi Efendi köşke yerleşmiş, ağır hareketleri, hesaplı ve sevecen fikirleri, hattâ tok sözleriyle kızın hoşuna gitmişti. Tek insan, tek benzeri, memleketlisi o idi. İstiyordu ki ikide bir, kakavan halayıklardan yakasmı kurtarsın, delişmen küçük sultanlardan kurtulsun, gelsin, ama böyle resmî değil, senli benli, şımararak ve sokularak Hilmi Efendi ile gevezelikler etsin, vücuduna sürünsün, sürtünsün, gurbet bezginliğini yüreğinden atsın, odasına her girişi azıcık yurda dönüşe benzesin, rahatlasın! Kız, düşüncesinde bu isteği o kadar beslemiş, süslemiş, kuvvetlendirmişti ki dejenere etmiş, bir yarı sevgiye, şehveti andıran bir his haline çevirmişti; «Dizlerine çıkayım, başımı göğsüne dayayayım, uzun süre öyle kalayım; beni okşasın, kollarını omuzumda duyayım, avunayım!» diyordu. Açlığa, susuzluğa benzeyen bir ihtiyaç... Gurbette kendisini, korunmuş görmek, bir şefkat sığınağında bulmak ihtiyacı o kadar kuvvetlidir ki, sürgünlerin pek çabuk, kolayca birine bağlanmaları, âşık olmaları hep bu ihtiyaçtan ileriye gelir.

Hilmi Efendi de aynı etki altında idi, o da Suzidil'e şiddetle yakınlık duyuyordu : Kahramanca şeyler yapmayı göze almış taşkın bir koruma isteği... Köşkte en fazla onun hareketlerini gözönünde bulundurur ve nasıl muamele gördüğünü kollardı. Zaten genç sultanlara ga-

rezi biraz da Suzidil'e hor bakmalarındandı. İnsan, hapishane ve sürgünde; yüreğinin bütün sevgi ve koruma gücünü bir yaratık üzerine yerleştiremediği sürece avunmak, çileye katlanmak olanağı bulamaz; mahpuslardaki kedi, köpek, kuş sevgisi, güçsüzü ve ufağı korumak duygusu bundandır. Sürgünlerde de bu duygu, nasılsa memleketinden uzak kalmış, şaşırmış ve güçsüz kalmış hemşeriler, özellikle kadınlar için uyanır; kendi çaresizliklerine bakmayarak onları koruma hususunda yurtlarında olsalar hatırlarından geçirmeyecekleri özverilere katlanırlar, kahramanlıklara kalkışırlar. Bu sebeptendir ki Hilmi Efendi mektubu yarıda bıraktı ve ayağa kalktı, birkaç adım yürüdü, duraksadı, azimli bir sesle :

— Ağlama kız, dedi, ağlama kız, seni ne yapıp ne edip memlekete yollayacağım!

Zaten Suzidil ondaki yurt sevgisini fazlasiyle harekete getiriyor; kaybedilmiş eski derin aşktan elde kalmış bir anı, bir mektup, bir kurdelâ, bir halka gibi... Yüzüne baktıktan sonra gözünde Anadolu yeniden canlanıyor : Aşıp geçmekle bitmez akçıl ovalar... Ufukta bir kabaran, bir yayvanlaşan, yaklaşılmaz ve yaklaşınca belli olmaz kül renkli çıplak dağlar... Dere içlerinde loş değirmenler ve kenarlarında leylekler dizili, insan yüzüne hasret, akıp hiçe giden çaylar... Anadolu? Günlerce içinde dolaştığımız zaman oturulduğunu sanmadığınız, fakat hudutlarda ordularının kaynaştığını görünce o kadar halkın nereden çıktığına şaştığınız sihirli ülke! Burası gerçekten bir masal memleketidir; halkı, sanki, büyülü külâhlar giydikleri için göze görünmeden ekip biçen, koşup yetişen efsane adamlardır. Orada iken sevmek için hiçbir sebep göremediğiniz halde uzak düşünce yemyeşil, sulak ve serin bulduğunuz kavruk, kuru, ya-

kıcı ve dondurucu yer... Üstünden bakınca yavan ve yaban sanılan, fakat iç yüzünü gösterdiği zaman kıyamet gününü andıran kalabalık ve bereketli kıt'a... Yok görünen bir varlık, boş sanılan bir çokluk!

XIII

Hilmi Efendi küçük sultanların artık fazla açıkladıkları başıboş davranışlarını önlemek için, önce analarına baş vurmayı uygun buldu.

Büyük kızın anası esmer güzeli, tıknaz, gösterişli ve görülmemiş derecede savurgandı. Hem savurgan, hem cimri... Her gün yeni bir pudra kutusu açar, hem yırtarak, parçalayarak açar, döke saça sürünür, kalanını kaldırır, pencereden dışarıya atardı; kaçan çorapları da köşkün çevresindeki çam dallarına fırlatırdı... Kalfalar yararlanmasın diye!

Kadın, Hilmi Efendinin avuçlarını uğuşturarak, utana sıkıla açtığı bahse karşı sert bir suratla :

— A, diye cevap verdi, tahtımızı tacımızı kaybettik, bir de kızımı göz hapsine mi alayım?.. İçlenir, varsın biraz avunsun!

İkinci kızın anası hasta idi, verem deniliyordu; sarışın, tüy gibi ince, sanki saydam, pembe pembe yanaklı cahil bir tazecik... Hüngür hüngür bir ağlama tuttırdu. Hilmi, hem ürkmüş, hem acımıştı, avutmaya kalktı :

— Efendimiz, dedi, telâş buyurmayınız, mühim bir şey yok, çocukluk, ilk özgürlük, elbette durulur, ben bu gün için değil, gelecek için söylüyorum.

Anne, birdenbire yatıştı, ağlamayı kesti, hattâ meseleyi unutuverdi; sordu :

— Bugün aşağıya inecek misiniz?

— Emrederseniz inerim, bir şey mi sipariş buyuracaktınız?

— Bir kutu çilek reçelli çikolata alınız, Ganruj mağazasından... Benim için dersiniz bilirler.

Onun merakı da şeker ve şekerlemedir. Odasındaki bütün dolaplar, çekmeceler, çamaşır araları, karyola altı, masa üstü renk renk, biçim biçim fondan, çikolata, şekerleme kutularile doludur. Ateş pahasına, cicili bicili, kimisi gümüş kaplama, kimisi atlas üzerine yağlı boyalı, hediyelik kutular... Hepsi açılmış, birer, beşer yenmiş, bırakılmıştır. Gelene verir, gidene verir; arasıra köy çocuklarına, manastırdaki papazlara, mahalle okuluna da dağıttığı olur; serper, saçar, bitiremez. Fazla yedi mi hastalanır, kusar, «Ciğerim sökülüyor!» diye yaşlı gözleri, morarmış yüzüyle haykırmaya, çırpınmaya başlar.

Böyle düşüncesiz, hoppa kadınlardan yarar çıkmayacağını gören Hilmi Efendi, bir gün şehzade ile çam korusunda yalnız kalınca bir başlangıç yaptı :

— Hamdolsun memleket hasretinden başka bir derdiniz, ihtiyacınız yok; elbette yakında sahibi olduğunuz vatana avdet buyurulacak...

— Ne o, hayırlı bir haber mi var?

— Yeni bir şey işitmedim ama, görüyorsunuz gazeteleri... Biribirlerine girdiler. Fakat benim tahminim daha bir müddet buradayız. Diğer taraftan Sultan efendiler, maşallah, çağlarını buldular. Fikrimce...

— Dur, dur iyi aklıma getirdin, vakit bulup da konuşamadımdı, dün Mısır'dan mektup aldım, hani eski ikinci kâtip Hayrullah Bey vardır, ondan... Bizim kızlara talipler zuhur etmiş.

— Prenslerden mi?

— Yok canım, bir sürü zengin, milyoner herifler... Paşavat, ağavat!

— Küfüv olabilirler mi?

O, sultanları sevmemekle beraber servet yapmış dünkü baldırı çıplak Mısır fellâhlariyle evlenmelerine razı değildir; bunu Osmanlı hanedanının şerefine yakıştıramıyor. Öteki gülüyor :

— Küfüv de nedir? İstanbul'da olsaydık kimlere verecektik? Birkaçını çıkar, damat paşalar kimlerdir sanki? Açtırma ağzımı! Hem bizim paralar suyunu çekti; üç ay ya dayanırız, ya dayanamayız!

Hilmi Efendi bir bozgun haberi almış kadar içinde bir çöküntü duydu; yüreğinin bir parçası kopup gitmiş, yeri bomboş kalıvermiş gibi bağrmda bir eksiklik belirmişti; bir gülle ile uçan kol ve bacak da, belki, böyle hissedilirdi :

— Hesapsız sarfiyat yapıldı...

Diyebildi. Gözünün önünde medrese odası canlanmıştı; çoktan beri, korkulu bir rüya gibi hatırladığı, kendisine çok uzak bulduğu manzaraları şimdi pek yakında görüyordu : Şair Kenan'ın arabacı kaputuna sarılı çıplak cesedi, şişesine sigara kâğıdı yapıştırılmış petrol lâmbası, Çopur Apti'nin düğmesiz mintanı... Sonra şöyle bir ses :

— Harç tükendi, iletiver!

Bu kötü sesi, Suzidil'in peltek yumuşak, şirin «efem»leri birbir arkasına izliyordu. Rahattan, bolluktan çok bu sapasağlam, terütaze, narin derisinde mavi damarları harelenen kumral kızdan ayrılacağına yanıyordu. Daha dün, Suzidil gene odasına girmiş, kırıla döküle, çekine utana ona, güç belâ şöyle diyebilmişti :

— Benim memlekete gitmem güç iş efem... Siz bir geçinme yolu bulsamz da ayrı eve çıksanız, beni de yanınıza alırdınız, hizmetinize bakardım.

Son günlerde Hilmi Efendiye bütün zevki bu kız veriyordu; ötüşleriyle avunuyor, her iyi şeyden onun yiyip içtiğini, geliştiğini gördükçe neşeleniyordu. Onu, sevdiği bir kanaryasıymış gibi seyrederdi : Nasıl kanaryasını taze dolmuş sulağından gagasmda bir damla çiğ parlıyarak başını keyifli keyifil havaya kaldırır ve çıtır çıtır yem kabuklarını kırmakla uğraşır görünce hoşlanırsa Suzidil'in de turunç şerbetlerinden bardak bardak içtiğini, çilekli ve menekşeli bonbonlardan avuç avuç yediğini gördükçe zevk duyar, içinden «Afiyet olsun, şeker, bal olsun!» derdi. Günün birinde onu, Efendinin kâtibi ile biraz oynakça konuşur bulmuştu da kan başına çıkmıştı. Başka bir gün de, çikolata kutularını toplamak için halıya eğildiği zaman gözleri, açık gömleğinden aşağı doğru kaymış, göğsüne ilişivermişti de duyduğu heleandan şaşalamış, kendi kendisini kınamıştı. Kıza karşı duyduğu sevgiye kaba hisler karıştırmak istemiyordu; gönlünün kafesinde Seher'den boş kalan yere onu koymuştu, koymaya çalışıyordu.

Şimdi, evde paranın azalması üzerine Sultanlara da, kadın Efendilere de bir acıma duyuyor.

Biraz sonra veresiye yaşamak devresine girildi, hesaplar yığılıyor, fakat kimse eski düzenini bozmağa yanaşmıyordu; uçar kuşa borçlu oldular. Bu sırada Mısır'la mektuplaşma sıklaştı; kâtip Müveddet Bey eski önemini yeniden bulmuştu; Şehzade ile başbaşa, saatlerce odada kalıyor, üzerinde kabartma yaldızlı bir taç ve altında divanî yazı ile (Keramettin İbni Sultan Mehmet Han) basılı zarfları kendi elile götürüp postaya atıyordu. Hilmi Efendi Suzidil'den başka herkesin gözünde mevkiini kaybetmişti. «Artık ayrılmalıyım, zaten ne olsa bana yol göründü!» diye düşünüyor, projeler yapıyor, kararlar alıyor, fakat bir türlü uygulamaya geçemiyor-

du. Suzidil'den uzak düşmek ona yeni bir sürgünlük olacaktı.

Öyle bir gün geldi ki satılacak mücevherat da tükendi ve Şehzade ona :

— Sende birkaç lira var mı, Hilmi'ciğim?

Diye sordu. Nesi varsa, kaldıysa verdi : Dokuz lira yetmiş beş kuruş... Kâtibi ile Beyrut'a inen Kerametti̇n, o gece zil zurna dönmüştü; bir çalgılı kahvede içmişler, meteliksiz geri gelmişlerdi. Bütün ümitler Mısır'a bağlanmıştır; hattâ hasta Kadınefendi'yi tedavi eden doktorlar da Mısır'ı tavsiye etmektedirler. Bereket ilâçları Beyrut'taki Türk dostu bir hıristiyan Lübnanlı eczacı veresiye vermekte devam ediyor. Hilmi Efendi, bir gün ödeneceğine inandırmak isteyen bir davranışla hesabı sordu :

— Üç yüz elli lira! dediler; fakat çikolatacmmki daha fazla tutmuştu; bu mağazaya uğramamaya başladılar. Asıl tuhafı hanedan arasmdaki geçimsizlik, biribirlerine yabancılık, hattâ düşmanlıktı. Beyrut'ta daha iki şehzade, biri dul, ikisi evli üç sultan oturuyordu, biribirlerinin yüzünü görmemek şartiyle... Dul sultanın yirmisine basmış haşarı, kara cahil bir oğlu vardır; ömrü barlarda, gazinolarda içki, dans ve kadınla geçiyor, Kerametti̇n Efendinin eski Osmanlı musikisindeki yatkınlığı, bunda; hafif frenk havalarını bilmek ve ıslıkla çalmak şeklinde kendisini gösteriyor. Dudaklarında ıslık hiç eksilmez; ıslıkla uyanır, ıslakla uykuya dalar; konuşma ve yemek aralarında bile ıslığını işitirsiniz. Bu sebeptendir ki yanında ıslak çalamayacağı bir adamla görüşmez ve ıslık çalınamayacak bir yere girmez. Kendisine giyim ve davranış bakımından sahnedeki Moris Şövalye'yi örnek almıştır : Önüne eğilmiş kanotye hasır şapkası ve arkasını çıkaran acaip yürüyüşile... İşte bu çocuk, Hilmi Efendiyi dayısının adamı olduğu için tanır-

dı; Mısır seyahatinin iyice kararlaştığı bir sırada, akşamüstü sokakta karşılaştılar; koluna girdi, onu da bir bara sürükledi.

Kapıdan görününce garsonlar koşuştular, patron yerlere kadar eğildi, kızlar haykırıştılar; eğlence yerini bir «Prens! Prens!» haykırışı kapladı. Hilmi dertliydi, önüne getirilen renk renk içkilerden kadeh doluları içti. Kemancı arasıra Prensin kulağı dibinde uzun uzun bir şeyler çalıyor, kızlar dizlerine çıkıyor, boynuna sarılıyordu. Bunlardan biri ona musallat olmuştu; beyaza yakın sarışın, tertemiz, kıvrak, neş'eli bir taze... İkide bir :

— Papa! Papa!

Diyor, elini yakalayıp zorla göğsüne sürüyor, zorla kollarını beline sarıyordu. Bir aralık Hilmi Efendi bütün bu masrafı sağlamak için yaşlı sultanın varını yoğunu, satıp savıp oğluna yetiştirdiğini aklından geçirdi, sıvışmak istedi; fakat her keresinde olduğu gibi içki etkisiyle kendinin olmayan muhakemelere koyulmuş, gene başkalaşmıştı. «Adam sende, benim için harcamıyor ya? İşte pekâlâ avunuyorum, eğleniyorum!» hükmünü vererek yerinde kaldı; hattâ ferahladı, daha serbestlemişti. «Şampanya! Şampanya!» diye bağıran artistlere o da uymuştu. Kadeh kadeh içti; hem de öbürlerini taklid ederek içine muz, armut, çilek attı, serçe parmağıyla köpürttü, öyle içti.

Kızlarla beraber dışarıya çıktıkları zaman denizin yüzüne buğulu bir bardak eriği pembeliği veren durgun bir sabahla karşılaştılar. Lübnan yamaçları, henüz güneş bu yana dönmediği için, dağın arkasından göğe vurup gökten dağılarak inen endirekt bir aydınlık altında gündüzki sertliğini, kuraklığını hiç belli etmiyor, tüylü, yaş, yosunla kaplanmış gibi yumuşak görünüyordu.

Bir otomobile bindiler; direksiyona Şehzade geçti. İçeride, her kımıldanışlarında vücutlarından baygın pudra kokuları taşan iki dekolte kadın ortasında Hilmi Efendi, kulağında kalan çalgı seslerine ıslık uydurmuş, kollarını açmış, tam sarhoştu. Tepelere tırmandılar, yokuşlardan kaydılar; arkalarında hepsi de birbirine benzeyen kaç köy, kaç çam korusu, kaç kilise ve manastır bırakmışlardı? Sanki yol almıyorlar, tek dekor ortasmda sürekli dönüyorlardı. Durup bir kır kahvesinde süt içtiler, o sırada güneş de dağın kenarından, üflenmiş bir sabun balonu gibi eleğimsağınalı renklerle birdenbire yükseldi, birdenbire ışık ve hararet içinde kaldılar, kendi çirkinliklerini hep birden duydular. Allıkları ve dudak boyaları sırıtan, tenlerinin pürüzleri meydana çıkıp kansızlıklarını gösteren kadınlar, ani bir güçsüzlükle :

— Dönelim!

Diye mırıldandılar. Doğa'nın çarpıcılığı ve açık hava yorucu olmuştu. Artık perdeleri inmiş bir yatak odasının gölgesine sığınmak ihtiyacında idiler. Acele Beyrut'a inerlerken kadınlardan biri, başını Hilmi Efendinin göğsüne bıraktı: Oğul balı kokan bir küme beyaz saç... Eğilip öptü ve düşüncesini, kısaca şöyle özetledi :

— Tuhaf şey bu sürgünlük... Şaşırtıcı bir şeymiş vallahi!

XIV

Hilmi Efendi, henüz herkes uykuda iken köşke döndüğü zaman ellerinde, yüzünde, bütün vücudunda ve elbiselerinde, deminki kadın kokusunun, kendini izlediği-

ni duyarak başkaları da sezecek diye utandı. Hele Suzidil'in farkına varmasını hiç istemiyordu. Yorgunluğuna aldırmayarak elbisesini ıslak bezle iyice sildi ve iskemleye geçirip balkona, havalanmaya koydu; sonra usulcacık alt kattaki duş odasına girip sabun ve lifle bir iyi yıkandı. Uyumaya hazırlanıyordu, kapısma hafifçe vurulduğunu işitti. İçeriye giren Suzidil'di. Odanın havasındaki değişikliği anlamıştı; bir durakladı, ama bu işe fazla aldırmadan kısık sesle dedi ki :

— Yarın gidiyorlar, herşey kararlaştı. Pasaportlar hazır, benimki de... Mısır'dan telgrafla para gönderdiler, biletler de alındı.

— Yani kaçıyorlar. Borçlarını vermeden... Benden onun için gizli tuttular.

Kız o yöne pek önem vermeyerek sordu :

—Siz ne yapacaksınız? Gene yalnız kalacaksınız, çok güç olacak... Ben gitmek istemiyordum amma söz verdiler, İstanbul'a oradan yollayacaklarmış; muamelem tamamlanmamış, hükûmetten izin gelmesi lâzımmış. Bilmem doğru mu söylüyorlar, dediklerine inanılmaz ki...

— Sana da Mısır'da bir fellâh bulurlar, evlendirirler; seni de satarlar. Müveddet mel'unu yok mu, her haltı yer.

— Ben sizinle kalmak isterdim; geçinecek azıcık bir şey olsaydı, bir küçük iş, bir odacık, başımızı sokacağımız bir dam altı...

Demek ki günlerden beri Şehzade ile kâtibi, kendisine belli etmeden bir kaçış plânı hazırlamışlardı; tevekkeli değil, başbaşa odalara kapanıyorlar, habersizce şehre iniyorlar ve geceleri de yanyana kır gezintilerine çıkıyorlardı; anlamlı bir susuşları, bir somurtkanlıkları vardı. İşte, bütün dinginlik ve bolluk bir anda yıkılıyordu; tekrar açlık, yersizlik, yeniden bir sürgünlük, ye-

niden ikinci bir sürgünlüğe alışmak güçlükleri başlayacaktı. Gözünün önüne o rakı sofraları, kap kap yemekler, saz âlemleri, tertemiz yatağı, ütülü çamaşırlar, çarşı ve pazarda gördüğü ikram, kapısını açan şoförler, şerbet ve kahve ısmarlayan dükkâncılar, hepsi bir anda geçti; kendisini yeniden Boğos Ağanın tütün kutusundan sigara sararken, bir yapı yerinde buldu. Nedense Suzidil'den ayrılış ona şu sırada fazla önemli görünmüyordu. Çünkü asıl büyük dertler, başlangıçta iç yüzü ve güçlüğü anlaşılamayan, kavranamayanlardır; talihsizlik vurgunu inince insan daha çok ayrıntıları düşünür, esası savsaklar. Vakit geçip de kaybettiklerine üzülmelerinin hiç olduğunu sezdikten sonradır ki büyük acıyı duymaya, asıl derdini keşfedip sızlamaya başlar. Hilmi Efendi de Suzidil'i yüreği yanıp tutuşarak arıyacaktı; öbür sebeplerle değil, yalnız bununla kahrolacaktı; fakat şimdi değil, kasırga geçtikten sonra...

Odada çok çirkin ve yakışıksız durduğu, mobilyalara uymadığı için gözden saklanmış olan sandığını, aceleyle dolaptan çekti, kıza cevap vermeden eşyasını ve elbiselerini içine yerleştirmeye koyuldu. Şehzadenin hediyesi olan iki kostümü ayırmış, kanpeye itina ile sıralamıştı; geldiği şekilde ayrılacaktı. Suzidil sonuna kadar, ayakta sessiz bekledi.

— Hele ben bir otomobil çevireyim, şu sandığı Beyrut'a göndereyim de ondan sonra istediğim zaman, elimi kolumu sallayarak çıkar, giderim.

Otomobil bulup da eşyasını almak için döndüğü zaman Suzidil'in sandığı kapatmış ve iple sıkıca sarmış olduğunu gördü. Yakalayıp götürdü. Bir şey yapmış olmak ona ferahlık vermişti, bahçedeki koltuklardan birine uzandı. Hayır güzel kızı hiç de sevgiyle, sevecenlikle düşünmüyordu; hattâ ona karşı bir yabancılık,

belki bir kayıtsızlık, nedenini anlamadığı bir uzaklık duymakta idi : «Ne olacak,» diye mırıldandı, «saray terbiyesi almış... Zengin bir fellâha varacağım diye etekleri zil çalıyor aşiftenin!» Halbuki Suzidil bütün saflığına, tecrübesizliğine rağmen, kadın cinsine özgü bir duyuşla anlamıştı ki ondaki bu vahşi halin, bu birdenbire yabancılaşmanın, bahçeye kaçışın nedeni sevgi ve kıskançlıktır. Balkondan Hilmi Efendiyi acımayla, üzülerek ve biraz da sevildiğini gördüğü için sevinerek, karmakarışık hislerle, helecanla, uzun uzadıya seyrediyor. Ona öyle geliyor ki vapur güvertesindedir ve Hilmi Efendi, ufukta gittikçe uzaklaşıp görünmez olmaya başlayan bir memleket parçasıdır.

Şehzade ile bahçede karşılaştılar. Hâlâ yalancılıkta devam etmek istediği için sahte bir neşe ile :

— Vay Hilmi'ciğim, sabah sefası mı?

Diye iltifat etti. Öbürü hemen meseleye geçmeyi, diyeceğini bir an evvel söyleyip kurtulmayı uygun bulmuştu : Kesik kesik cümlelerle gördüğü lûtuflara karşı teşekkürlerini bildirdikten sonra kendilerine daha fazla yük olmamak için çoktandır iş aramakta olduğunu, sonunda bulduğunu ve bugün Şam'a gideceğini anlattı ve ekledi :

— Zaten efendimiz de Mısır'a teşrif buyuruyorlar; ne olsa ayrı düşecektim...

Keramettin Efendi şaşaladı; denebilir ki bu zavallı adamı son dakikaya kadar avutup birdenbire vereceği felâket haberiyle perişan edemediğine canı sıkılmıştı. Onda da hükümdar aileleriyle diktatör ruhlarında rastgelinen bir eziyetten zevk alma ihtiyacı vardı; birini kolundan tutup yükseltmek, yükseltmek, görmediklerine eriştirmek, iltifat ve sevgilere boğmak, sonra birdenbire, ne verdiyse çekip almak, çöktüğünü görmek...

Bu işte muradına erememiş, öteki daha atik davrandığından yaptığı kötülüğün zevkini iyice çıkaramamıştı. İğreti bir üzüntü gösterdi ve Hilmi Efendinin kararından şaşmayacağına emin olduğu için bir sürü yalan attı : Evet, Mısır'a gidiyorlarmış ama onu köşkte bırakacaklarmış, gene dönmeleri ihtimali varmış; bir de bilindiği gibi, biraz hesapları kalıyordu, gider gitmez parayı göndereceklermiş, Hilmi Efendi adına... O da yerlerine dağıtacakmış!

Bu sözler Müveddet Bey'in bir plânını belli ediyordu : Hilmi Efendiyi köşkte rehin bırakmak, alacaklıya karşı ilgiyi tamamiyle kesmemiş görünmek ve hepsini atlatmak... Demek bundan sonra, dükkâncılar ikide bir önüne çıkacaklar ve parayı ondan isteyeceklerdi! İşte yeni bir belâ daha... Beyrut'ta artık barınmasına imkân kalmamıştı. Medrese arkadaşlarıyla kavga edip çıktığı gün, meğerse, başında daha az dert varmış, daha iyi durumda bulunuyormuş; şimdi kendisini o günün içinde bulsa sevinecekti. İki sefalet ortasında rüya gibi geçen kısa bir bolluk devri, felâketini insana daha fazla duyup anlatmaktan, yeni bir eziyet sermayesi olmaktan başka neye yarar? Hararet derecesi bir düşüp bir fırlayan hastalıklar gibi böyle yükselme ile düşme arasında bocalayan hayatlar daha yıpratıcı, kalp için daha yorucu ve sonucu da daha korkuludur.

Şehzade, iş bulduğuna ve Şam'a gideceğine o derece inanmamıştı ki, bu hususta açıklama bile istemeyi unuttu veya gereksiz gördü. Belki, bunca zamandır bedava yiyip içtiği, yatıp kalktığı için aklından bile geçirmekte haksızdı ama, Hilmi Efendi gene Keramettin'e verdiği ufak parayı kaçıncı defa olarak düşünmekten kendini alamıyordu. Çünkü cebinde tek meteliği yoktu. Ödünç verdiğimiz veya aldığımız parayı zihnimizden silip atamamak ömrümüzün ufak, fakat belli başlı azapla-

rından biridir; parmağımıza batıp etin içine gömülü kalan bir kıymık parçası gibi her dokunuşta bunun da sertliğini duyar, acısını tekrarlarız.

Şüphe yok, beş aydan beri hesapsız iyilikler görmüştü. Fakat en güzel, en parlak yerinde, tam efendice bitmeyen bir iyilik, başlangıcı ne kadar coşkun, vergili olsa gene sonunda, duyulan minnettarlığa düşmanlığa benzeyen bir zehir katar. İyilik etmenin güçlüğü bunu devam ettirmekte ve memnuniyet verici şekilde bitirmektedir. Aşklar gibi... Onun içindir ki Hilmi Efendi de Şehzadeden minnettarlık duyarak değil, hakkı eksik verilmiş gibi bir nevi hiddetle, yarı kin ile ayrıldı ve Suzidil'den başka kimse üzerinde ufak bir üzüntü bırakmadığına bakarak kendi hiçliğine şaştı.

* * *

İşte, şehirdedir, Burç meydanında... Artık istediği zaman dönebileceği bir ev, başına geçeceği kurulmuş bir sofra bulmak, yarını düşünmeden uyumak ve sabahleyin, içine girdiği yeni güne korkusuz başlamak mutluluğunu yeniden kaybetmişti. Nereye gidecekti? Önce garaja uğrayıp sandığını sordu, gelmişti. Bir şoför onu her zamanki gibi Cebel'e, köşke çıkacağını sanarak durdu, «Yukarı mı gideceksiniz?» anlamına yüzüne baktı. Gene felâketinden sır vermemek zorluğu içine düşmüştü; yalancıktan güldü ve «Hayır, dönmüyorum, daha işlerim bitmedi» der gibi uzaktan elleriyle karma karışık birtakım işaretler yaptı, herifi savdı.

Çoktandır Beyrut'ta, şuraya, buraya uğramaya, bakkal dükkânlarında izzet, ikram görerek oturmaya ve Türkçe bilen esnaf ile konuşup kolayca, vakit geçirmeye öyle alışmıştı ki boş dolaşamadı, biraz kendini topar-

lamak için gene bunlardan birinin mağazasına girmeye karar verdi. Hemen iskemle gösterdiler ve kahve ısmarladılar.

Ah, oracıkta düşüp ölüverseydi... Uzun uzun bunu düşündü : Hemen koşuyorlar, köşke adam saldırıyorlar, onlar da acıyorlar ve paraları olduğu için cenazenin kaldırılmasına yardım ediyorlar. Şehzadeye hürmetten, arkasında tanıdıkları ve alış veriş ettikleri dükkâncılar, belki de eşraftan birkaç kişi, kalabalık bir cemaat onu şair Deli Kenan'ın yanına, daha şerefli bir şekilde gömüyorlar. Bütün bu olay akşama kalmadan bitiyor ve sabahleyin Lübnan tepelerinde kaygusuz ve sarhoş, frenk karılarını bağrına basarak doğuşunu seyrettiği güneş, aynı güneş, mezarmın başında batıp gidiyor.

İnsan, ölümünü istediği en bahtı kara zamanında bile birtakım törenlere ve ufak tefek onur işlerine önem vermekten kendisini alıkoyamaz; o halinde bunlarla avunmanın yolunu bulur. Hilmi Efendi de yaptığı süslü, onurlu cenaze alayı hayallerinden zevk duymuştu; Şehzade Mısır'a gitmeden önce ölmediğine, şerefiyle gömülmediğine —bir fırsat kaçırmış kadar— acıyordu.

XV

Akdeniz kıyılarındaki karma karışık milletlerle dolu büyük limanlara özgü, çürük yemiş gibi ağırlığı artmış, geçkin kokulu sımsıcak bir gece...

Havada çoğu defa, biribirine karışarak dar sokakların kirli imbiğinde alkolleşmiş bir amonyak ve mazot kokusu dolaşır. Bazan bir mazı ağacının yanından geçer, bazan da pudralı yorgun bir bar kızının peşisıra gider gibi olursunuz. Daha sonra bir kilise havasına girer-

siniz: Üflenmiş mum, günlük dumanı sinmiş papaz elbisesi ve siyah duvarlardaki o, yarı ham ipek, yarı servi sandık, yaslı dul kokusu!

Böyle gecelerde, gurbetteki adam için en büyük ezinti, tek başına bir otel odasına kapanıp kalmaktır. Pencereden giren her ses ve her koku eski anıları bir sel taşkınlığiyle beyne saldırtır. Neler düşünmezsiniz? En küçük yaşınıza ait hiçten olgulardan tutunuz, hayatınızın en belli başlı olaylarına kadar hepsini bütün ayrıntılarile, üzüntü ve özlemlerile, bir nöbet sırasında gibi...

İyisi, dışarda kaynaşan yabancı halka karışmak, nereye çıkacağını bilemediğiniz sokaklarda sürekli yürümek, dönüşte, başınızı yastığa koyar koymaz sizi uykuya kavuşturacak bir yorgunluğa ermiş olmak için tamamile bitkin düşmektir. Rahat, bu kurşun gibi ağır ırgat uykusundadır.

İşte Hilmi Efendi de köşkten ayrıldığının ilk gecesi böyle yapmak, kendisini güçsüz bırakmak istedi.

O gün, akşama doğru, sandığını garajdan bir hamala yüklemiş, Beyrut'a geldiği zaman indiği kötü otelin yolunu tutmuştu. Fakat bu sefer otelci ile kâtibi eski müşterilerini görünce koşuşmuşlar, hiç beklemediği bir sevinç, saygı, telâş göstermişlerdi. Çünkü aylardan beri ona otomobillerde temiz kılıklı insanlarla gezip tozarken, büyük gazinolarda oturup eğlenirken, yüklü hamallar önünde mağazadan mağazaya girip çıkarken birkaç kere raslamışlar, şaşmışlar ve bir şehzade yanında barınıp yaşadığını öğrenince önemini anlamışlar, tüccar ruhile kollamaya başlamışlardı. Hilmi Efendi bunu derhal sezmiş ve fırsattan yararlanarak, hamal parasını, şöyle elini cebine götürüp aramaktan üşenmiş gibi görünerek kâtibe havale ettikten sonra antredeki hasır koltuğa azametle yerleşmişti. Biraz sonra gözü önünde çarşaflarını değiştirdikleri sarı karyolalı en iyi odada idi

ve haysiyetine uygun muamele yapılmasını pek doğal saydığını gösteren bir tavır takınmıştı.

Şehzade ile kâtibi Müveddet Bey ona, cepte para olmadığı zaman, paralı iken yaptırılacaklardan fazlasını istemek usulünü öğretmişlerdi. Onun için, çarşafların henüz ütücüden geldiğini gördüğü halde gene söylendi :

— Temiz olsun ha, kullanılmamışlardan...

Biraz sonra gece bastı.

Odada kapanıp kalmak, durumundaki sakatlığı meydana koyabilir, kuşku uyandırabilirdi. «Herkes gezerken bu, neden dışarıya çıkmıyor, derdi nedir, sakın müflis olmasın?» diye düşünmelerine meydan vermemek için gene sokağa indi. Bara giderek, muhakkak şimdi orada, masanın başında kızlarla olması gereken genç şehzadeyi bulmak istedi. Fakat gazino kapısının tam önünde içeriye giren güzel endamlı bir kadın ona Suzidil'i hatırlatmıştı; kıza gündüzki kayıtsızlığının, sebepsiz hiddetinin yerine, birdenbire gönlünün tamamile sevgisi, özlemiyle dolu olduğunu anlatan bir hatırlatış... Yüreğine bir ateş düşmüştü, sarsıldı, şaşaladı; bağırmaktan korkuyordu. Hemen yan taraftaki karanlık sokağa saptı, acıya dayanamıyormuş gibi hem koşuyor, hem inliyordu :

— Suzidil! Suzidil!

Böylece koşup inleyerek, sefalet günlerinde tanıdığı, yaslanıp yarı aç, yarı tok saatlerce kaldığı rıhtım kenarındaki taş sütuna varınca güzel kızı düşünmenin her eğlenceden, her zevkten üstün ve ruhunun ihtiyacına uygun olduğunu görerek kendisini ona yaklaşmış, onunla başbaşa kalmış sandıran tenhalığa kavuştuğuna sevindi. Suzidil, artık yüzünün, vücudunun bütün hatlariyle gözünün önünde idi; koyu kirpiklerinin sarı yaldızlı uçlarını, tenine göre daha esmer duran dirsek çukurlarını, ensesinin çocuk derisi kadar taze beyazlığını görü-

yordu. İlle dar eteğinin çok defa, eğilip kalkmaktan ve kalçanın sertliğinden gerilerek kopup açılmış çıtçıtları arasından taşan iç gömleği? Tuhaf şey, zihninde ne kadar yer etmişti ki şimdi dinç endamının bir tarafından çiçek gibi sarkan o bembeyaz, katmerli, ılık ve yumuşak kumaş parçası zihninde, fazla bir inatla oyulmuş, duruyordu. Dudaklarında ona sürünmek, parmaklarında onu çekip koparmak ihtiyacı tutuşuyordu. Şu dakikada eline geçse, belki de dişleriyle çekiştirecekti; bütün vücudun genç kokusunu; bir sabun köpüğü kadar süslü ve iç açıcı, olarak yayan yırtmacın üstüne kapanıp koklayacaktı.

Ve elini kendi gömleğine götürüp okşuyordu: «Onun ütülediği gömlek, sürüdüğü gömlek!»

Bu coşkunluk, tutuşmuşluk hali yaşına uymayan çocuksu sevda krizi epeyce sürdü ve gençliğinde geçirdiklerinden hiç de farklı olmadığını görecek şiddetinde gurbet ve felâketin de etkisi olduğuna, akıl dengesinin sürgünlükten bozulduğuna hükmetti :

— Ne saadetler kaçırdım, Allahım, diyordu, ne ahmakçasına davrandım, nasıl kafamın dikine gittim... Şehzadeye kul köle olmalıydım, kadınlarının her emrini yapmalı, sultanların her yaptığını hoş görmeliydim; Suzidil'den ayrılmamak için her çileye, güçlüğe katlanmalıydım. Tek onun yanında bulunaydım, aynı damın altında onun havasında yaşasaydım... Beni istemese de, odama girmese, surat etse, hattâ, ne olur, gözümün önünde başkasıyla sevişse de orada kalsaydım. Bir devlet kaybettim, ömrümün son devletini!

Görmeden sulara bakıyordu, gene görmeden göğe... Bir deniz kenarında, geceleyin, ne denizi, ne yıldızları, baktığı halde göremeyenlerin kendinden geçmişliği içinde idi.

Şimdi ikinci buhran başlıyordu : Suzidil'in kendisine karşı ne derece uysal, hemen kucağına düşecek kadar hazır olduğunu bir sürü ufak tefek olayları zihninden geçirerek apaçık hatırlıyor, bunlardan faydalanmadığına kızıyordu :

— Haniya, diyordu, bir sabah odama girmişti, gecelikle idi; karyolaya yaklaşmış, hiçten bir şey bahane ederek şiltenin üzerine oturuvermişti. Yüzü kıpkırmızıydı, gözlerini önüne eğmişti, benden bir hareket, bir başlangıç bekliyordu. Bir aralık ellerimiz birbirine sürünmüştü de isteğine kavuşuyorum sanmış, o renkli yüzü, umduğuna erenlerin heyecanıyla, bütün kanı yüreğinde toplanarak, birdenbire sararıp soluvermişti. Niçin o zaman, birtakım gereksiz düşünüşler yaparak güzel fırsatı kaçırmıştı?

Olayın bundan ötesini zihninden uydurarak tamamlıyordu : Kolunu beline sarıyor, kız ses çıkarmıyor; vücudunu kendisine doğru çekiyor, gene itiraz yok... Öpüyor, göğsünü yokluyor ve bir razı oluş anlamına şu sözü işitiyor : «Geliverirler, kapı aralık duruyor!»

Bütün bunları, o cahil adam, bir yüksek romancı gücüyle, ayrıntıların hiçbir noktasını unutmadan hayalinde yaşatırken hakikaten olmuş bir olayı düşünüyormuş gibi zevk duyuyordu. Hattâ böyle, fırsat kaçırılarak tamamlanamamış bir aşk sahnesini, zihninde tamamlamanın hakikî bir hatırayı yaşamaktan daha tatlı, daha heyecanlı olduğunu anlıyordu. Bir hülyayı bırakıp bir başkasına geçiyordu :

— Hayır, diyordu, daha iyisi var : Hani bir akşam üstü, bütün köşk halkı kırlara çıkmıştı da biz, evde yalnız kalmıştık. Büyük salonda karşılaşmıştık; pencereyi açmak istiyordu da gücü yetmiyordu, yardım için yanına gitmiştim, çerçeveyi zorlarken onu raslantıyla kollarımın arasında bulmuştum, titremeye başlamıştım,

sıyrılıp kurtulmak istemiştim. Fakat kendisi memnun görünmüştü; kımıldamamıştı bile... Anlamlı, anlamlı yüzüme bakıyordu, «Ne duruyorsun, işte hazırım, bekliyorum, koca köşkte yalnızız, oda loş, daha uygun zaman bulunur mu?..» diyor gibiydi...

Ve o sahneyi de hayalinde büyültüp, süsleyip hiçbir noktasını ihmal etmeden, en gizli manzaralarına kadar yaşamağa koyuluyordu. Öyle dalmıştı ki ayaklarının altında deniz, başının üstünde gök olduğunu ,rıhtım boyunda taşlara oturduğunu, sabahın yaklaştığını, açlığını, parasızlığını, hepsini tamamile unutmuştu. Sadece bir acayip, hoş yorgunluk duyuyordu, geceyi hakikaten severek, sevilerek geçirmiş, vuslata girmişlerin sabahında gibi...

Neden sonra başka çeşit bir kriz başladı; şehvet yerine şefkat duygularının egemen olduğu daha içli, daha temiz manevî bir aşk krizi... Suzidil, artık kaba istekleri uyaran bir dişi değildi, bir melekti; ona gül yaprağiyle bile dokunmak günah sayılabilirdi. Değil el sürmek, zihinden fena bir niyet bile geçirmeden, yalnız, uzaktan hayretle, hayranlıkla seyri gerekti. Bakıp bakıp Allahın ve güzelliğin gücüne şaşmalıydı; gidişinde, gelişinde, gülüşünde, konuşmasında toplanmış incelikleri, yaraşırlığı inceleme fırsatını bulduğundan dolayı insan sevinmeli, övünmeli, şükran duymalıydı. Demin düşündüklerinden utanıyordu, «İyi ettim de bir günah işlemedim, şimdi vicdan azabı çekecektim. İnşallah mutlu olur, Mısır'da zengin ve ahlâklı bir adama varır, saraylarda, otomobillerde, mücevherler içinde yaşar.»

Bu sefer de Suzidil'i öyle bir görkemli dekor ortasında, yaşmaklı, feraceli, elmasları ışıldayarak otomobile kurulmuş, Kahire caddelerinden geçerken hayal ediyordu. Araba dönüp dolaşıyor, bir mermer sarayın önünde duruyor; harem ağaları koşuyor, içeride cariye-

ler karşılıyordu. Heykellerle, avizelerle, adam boyu Çin vazoları, boy aynalarıyla süslü salonların birinden birine geçiyor, elmastraş sütunların pırıl pırıl yandığı bir yatak odasına giriyordu... Oh, bu hayal gönlüne ferahlık veriyordu :

— Yavrum, güzelim, sultanım sana o gerek, sana onlar yaraşır!

Birden, gece yerine, vücudunu rutubetli bir seher vakti ışığına bürünmüş buldu, titrediğini duydu; dişleri bile birbirine vurmaya başlamıştı. Hem aç idi, hem uykusuz... Hızlı hızlı otele döndü, ısmarladığı sahleple simidi yedikten sonra uyumaya hazırlanıyordu. Suzidil'in elleri sürülüp, henüz ışığa ve havaya çıkmamış bir şeye dokunmak isteğine baş gelemedi.

— Meğer ne kadar seviyormuşum bu kızı, farkında olmayarak nasıl tutkunmuşum, tutkunluğunu yanında iken niye anlamamışım?

Diye düşüne düşüne sandığını açtı, onun yeni ütülediği gömlekleri, mendilleri seyredecekti, büyük evlere özgü o özenli çamaşır, iyi cins sabun, bolluk kokusunu alacaktı, son kez...

İşte bohçalar, işte eski elbisesi... Bunları kaldırırken gözüne Şehzadenin verip de kendisinin götürmek istemediği için kanepe üzerine bıraktığı kostümler ilişti, donup kaldı. Demek ki Suzidil, son dakikada gene onu düşünmüş, gurbette elbise sıkıntısı çekmemesi için bunları da sandığa gizlice sıkıştırmıştı. Hattâ, biraz sonra da büyük ve sevinçli bir hayrete düştü : İki elbise arasmda bir çikolata kâğıdına sarılmış olarak dört tane beşer liralık Suriye parası...

— Ah Suzidil, ah Suzidil!

Diye yüksek sesle inliyordu; gözleri dolu dolu olmuştu, odadan fırlamak ve böyle haykırarak, ağlayarak sokağa atılmak, köşke koşmak, güzel Anadolu kızının

ayaklarına kapanmak istedi. Birkaç kere kapıya doğru yürüdü, pencere tarafına döndü, yatağına baktı, karar alamadı. Sonunda o güne kadar duymadığı bir güçsüzlükle, vücudu ezik, gönlü diri, çamaşırların üzerine kapandı, gözleriyle beraber göğsü de yanarak, sarsıla sarsıla hem zevkli, hem sıkıntılı bir ağlama tutturdu.

Hilmi Efendi çözümleyemediği halde anlamıştı ki gurbette sevilmiş olmak başka aşklara benzemez; bu, canlılığı, dayanıklılığı arttıran bir tılsımdır; uzakta kalanların, özlemi çekilenlerin yerini o aşk tutar, o aşk ile dinç kalınır. İşte Suzidil, yarın güzel varlığı ile beraber bu sihri de alıp götürüyordu ve Hilmi Efendi için yalnız bir yurt gurbeti değil, kendisini büsbütün çökertecek bir aşk gurbeti de başlıyordu.

XVI

Şam...

Hilmi Efendi kendisini büyük bir Anadolu şehrinde sanıyor. İşte bir meydan, büyük bir hükûmet konağı, ortada saat kulesinin yerini tutan bir sütun, fırdolayı kahveler ve çamurlu suyunu devire devire akan bulanık bir çay... İşte yan sokaklarda aşçı, kebapçı dükkânları, arzuhalciler, kerpiç evler, bozuk kaldırımlı eğri büğrü sokaklar, yalaklı çeşmeler, irili ufaklı kavaklar... Cami ve minare bolluğu, türbeler, ezan sesleri. Beyrut'ta iki senedir yaşadığı çevresini bir türlü benimseyememişti; gözlerini taş binalara, muntazam parke caddelere alıştıramamış, şehri saran hıristiyanlık ve melezlik havasına ısınamamıştı. Burada memleketine uzak olduğuna bile inanamıyor, sanıyor ki şöyle, kuzeye doğru biraz daha gitse Türkiye'ye girmiş olacak... Halbuki

sade mesafe bakımından değil, asıl ruh, huy, duygu yönünden şimdi yurduna tamamiyle uzak ve aykırı bir yerdedir. Şam'da azılı bir Arapçılık şımarıklığı hüküm sürüyor, kendilerini bir boyunduruktan kurtulduk sananların ülkesindedir ve uzağı görmeyen düşmanlarla çevrilidir.

Trenden indiğinin ertesi günü, dönüp dolaşıp Merce meydanındaki kahvelerden birine girdi. Fakat girmeden önce o kahvelerden dış görünümüyle memleketindekilere en çok benzeyenini seçmişti. Hattâ kahvecinin yüzünde bile ırkına bir benzerlik, yakınlık aramıştı. «Olur a, diyordu, belki burada yerleşip kalmış bir Türk'e rastlarım, kahvesine gelenlerin de çoğu Türkçeyi unutmamış olanlar, Türklüğe hor bakmayanlardır. Belki de benim durumumda bir hemşeri çıkagelir!»

Oturunca elindeki maşası ile çırak karşısma dikildi ve :

— Emrek!

Diye sordu. Hilmi Efendi, bir denemek için kendi dilinde karşılık verdi.

Çırak anlamış olacak ki ocağa doğru Arapça bağırdı :

— Ahve, sükker alil!

Yüreğine bir ümit düşmüştü; biraz sonra kulpsuz fincanda bol köpüklü kahveyi getiren gence alçak sesle dedi ki :

— Evlâdım, burada Türkçe bilen birini bulabilir miyim? Bazı soracaklarım var, evvelce Şam'a gelmiş birkaç arkadaşı falan... Bulundukları yerleri bilmiyorum da...

Çırak kenarda bir boş masaya baktı ve kimleri aradığını biliyormuş gibi :

— Yemeğe gitmişler, diye cevap verdi, şimdi gelirler!

Bu gelecek olanlar kimlerdir? Hiç tanımadığı isimler öğrenerek hemen ümitsizliğe düşmemek, umudunu bir süre daha sürümek için sormamayı tercih etti ve gözlerini kapıya dikip merakla, heyecanla beklemeye koyuldu. Şehzade Keramettin Efendi, Suzidil'i de alarak Mısır'a gittikten sonra Boğos Ağa onun büsbütün perişanlaşan haline bakarak demişti ki :

— Şam'da Türk konsolosluğu açılmış, bana kalırsa buralarda dönüp dolanacağına oraya kadar gidiver, konuş, kendini anlat; listede adın yok, suçun yok, af çıktı, bir de bakarsın, eline bir kâğıt tutuşturur, yallah seni memlekete iletiverirler. Gurbet illerinde ne diye sürükleneceksin ki...

İş için Suriye'ye gidip gelen tanıdık bir bakkal ona Şam'da birçok Türk'e rastgeldiğini, hattâ Merce meydanındaki bir kahvede birkaçı ile konuştuğunu söylemişti. İşte şimdi, konsoloshaneye başvurmadan önce bunlarla görüşmek, durumu anlamak istiyordu. Acaba konsolos müracaat edenlere yüz gösteriyor muydu, yoksa tersliyor, yabancı ve düşman muamelesi mi ediyordu?

Kapıdan her gireni memleketlisi sanarak ve oturacağı yeri kollayarak heyecan içinde uzun süre bekledi. Sonunda, çırağın işaret etmiş olduğu masaya hiç tanımadığı birinin alışkın tavırla yerleştiğini gördü, dikkat kesildi. Elinde bir gazete tutuyordu, açtı, okumaya daldı. Bu gazete, Arapça mıydı? Hayır, bir (Akşam) nüshası... Artık şüphesi kalmamıştı, yanına gitti :

— Affedersiniz, dedi, hemşeri olduğumuzu sanıyorum, ben Yüzbaşı emeklisi Hilmi'yim, memlekete dönemeyenlerden... Kiminle müşerref oluyorum?

Yabancı adam gözlüğünün üzerinden bir süre baktı, ağır ağır, kendisine bir hal vererek şöyle söyledi :

— Buyurun, oturun, bizce biliniyorsunuz; gurbete düşenlerin hepsi bizce bilinmektedir; günü gününe yaşantılarından bilgimiz vardır. Bak buraya Zeynel! Beyefendi ne arzu ediyor, çay mı, kahve mi, şuruplu gazoz mu? Sana söylüyorum, çağırdın mı hemen gelmeli, ben eşek başı değilim!

Sonra elini iç cebine soktu, bir ufak defter çıkardı, sayfalarını karıştırdı, okudu :

— Ahmet Hilmi Efendi, Karahisarı Şarki (*), Kıdemli Yüzbaşı emeklisi, evli, dördüncü cetvel, numara 32... Sıra numaranız 32, anlaşıldı mı? Açıklamalar bölümündeki kayıtlar : Bir eksi, iki artı, üç yıldız...

Defteri, büyük değeri olduğunu anlatan bir tavırla kapadı, özenle tekrar cebine yerleştirdi ve sustu. Hilmi Efendi şaşırmıştı :

— Bunlar ne demek acaba? Hiçbir şey anlamadım.

Öteki anlamlı, anlamlı gülümsemekle kaldı ve cevap vermedi. Uzun, sıkıntılı bir suskunluk... Sonunda gözlerini yarı yumarak, öğrencisine nasihat veren bir öğretmenin yalancı ciddiyetiyle uzun bir başlangıç yaptı:

Sürgün düşenler biribirlerini aramalı, dertlerine katılmalı, ellerinden gelen yardımı karşılıklı yapmaktan geri kalmamalı imişler. Talih kimisine yâr olurmuş, kimisinden büsbütün yüz çevirirmiş. Eh, hamdolsun, efendi hazretleri yardımile Hilmi Efendi, arkadaşlarından çoğu yersiz yurtsuz, aç bilâç feleğin sillesini çekerlerken, bir damat hayatı sürmüş. Buna bir diyecekleri yokmuş, arasıra eski dostlarını da düşünüp hatırlarını alması lâzım gelmez mi imiş... İnsan böyle bir felâket kar-

---

(*) Giresun'un Şebinkarahisar ilçesi. Eskiden il merkezi.

gaşasında kendisini göstermeli imiş ki yarın hayırlı bir devrimle memlekete dönülünce ellerinden alınan hakkını fazlasiyle almasına imkân hâsıl olabilsin...

Gözlüklü adam devam etti :

— Anlatabildim mi? Yani sözümdeki ince mânaya dikkat buyruldu mu? Hayırlı bir değişimden, memlekete dönüşten, elden alınan hakkın istirdadından bahsediyorum. Tabiîdir ki bunları ceffelkalem söylemiyorum. Benim gelişigüzel lâkırdı edenlerden olmadığımı elbette farketmişsinizdir. Şimdilik maruzatım bundan ibaret... Fazlasını anlatmaya mezun değilim. Safa geldiniz, hoş geldiniz! Buluşup tanıştığımıza memnun oldum; arkadaşlara da söyleyeceğim, burada görülecek bir işiniz varsa elbirliğiyle yardımda kusur etmeyiz. Size kendimi takdim edeyim : Emniyeti umumiye sabık şube müdürlerinden senakârınız Mehmet İhsan... Gözlüklü İhsan, yahut Boşnak İhsan diye tanmırım. Yiğit lâkabiyle anılır.

Bu sırada elini uzatmış, sohbetin yarısında Hilmi Efendi'nin beklemediği için masa üstünde kımıldatmadığı elini hemen zorla yaklayıp iki üç kere kuvvetli kuvvetli sıkmıştı. Sonra ilâve etmişti :

— Eski çile ve medrese arkadaşlarınızdan Çopur Apti memuriyeti mahsusa ile uzaklara gönderildi, afiyettedir ve maksat uğrunda cansiperane çalışmaktadır; Daim Bey Halep'teki işlerimize bakıyor. Hoca burada bir gazete tesisile meşgul. Ah, şair Kenan hayatta olsaydı şimdi tam kendisini göstereceği sıra gelmişti!

Hilmi Efendi bütün bu yarı simgeli sözlerden şunu anlamıştı : Boşnak İhsan ve arkadaşları bir komite halinde, gizli işler çeviriyor, bir yerden para bulmuşlar, bir ümit peşindedirler, yakında bir şeyler olacak... Fakat kendi kendisine şöyle de düşündü : Daha selâmün aleyküm, kapıdan girer girmez, zaten davranışı ve hare-

ketinden memnun olmadıkları bir adama hazırlıktan, çalışmalardan bahsetmez ve komitenin varlığını sezdirmek doğru mudur? Cebinden çıkan işaretli ve numaralı o defter, o beylik sözler, yüksekten atış, kendine başkan havası veriş, hepsi, ciddî bir iş görmekten çok yapar görünmeye işaret etmez mi?

İçine bir huzursuzluk çöktü:

— Vallahi birader, dedi, benim aklım bu karışık işlere pek yatmaz. Şehzade hazretleri Mısır'a gittiler. Beyrut'ta pek yalnız kaldım, ailemden de bir seneden beri habersizim; burada konsoloshane açılmış, o vasıta ile acaba çoluk çocuktan doğru bir bilgi elde etmek kabil olur mu, bunu anlamaya geldim.

Gözlüklü İhsan bir süre kıskıs gülme taklidi yaptı, sonra dedi ki:

— Beyhude zahmet! Bizleri oralara sokmazlar, soksalar da derdimizi dinlemezler, dinler görünseler de istediğimizi yapmazlar; oyalarlar, aldatırlar. İyi ki daha evvel bahsi açtınız. Veriniz bakayım ailenin adresini... Şuraya kaydedeyim. On güne kalmaz, inşallah size âfiyet haberlerini ulaştırırım.

Kulağına fısıldadı:

— Memlekette teşkilâtımız hükûmetinkinden mükemmeldir. Zannetmeyin ki mektup posta ile gidecek... Hayır, bizim hususî ve gizli kuriyelerimiz vasıtasiyle bir saniye gecikmeden yolladıklarımız yerlerine varır. On bir gün değil; onuncu gün teşrif ediniz, muhakkak cevap şu cebimdedir!

Bu son cümleyi söylerken eliyle ceketinin yan cebine vuruyor ve hakikaten mektup orada imiş, cevap alınmış gibi de dudaklarında zaferli bir gülümseme dolaşıyordu. Hilmi Efendi tok sözlülüğünü bırakamadı:

— Beyefendi, dedi, bunları bana söylememeli idiniz; doğru etmediniz, yerin kulağı vardır, hem ben ağzı

gevşek bir adam da olabilirim. Sizlere hiyanet de edebilirim. Beni müşkül bir mevkie soktunuz.

Öteki tekrar defterini çekti, sütunlardan birine gene göz gezdirdi :

— İsmi âlinizin yanındaki meşruhat hanesinde şu üç yıldızı görüyor musunuz? Bu, oraya alelâmya konulmamıştır; bizler alelâmya iş yapmayız; karşımızdakinin içini görürüz. Sizin her veçhile itimada lâyık mert bir vatandaş olduğunuza dair cemiyetimiz kararım vermiştir. Her hususta olduğu gibi bu kararında da isabet etmiştir. Zeynel! Bize bir nargile doldur, amma tömbekileri sıcak su ile iyi yıka ha... Bizim baştan savma işe gelmediğimizi bilirsin!

Yeniden misafirine döndü ve pek sevdiği, içinde büyük anlamlar var sandığı anlaşılan o körü-körüne demesine gelen «alelâmyâ» deyimini ikide bir kullanmaktan geri kalmayarak basma kalıp, uzun bir övünmedir tutturdu. Hilmi Efendi afallamıştı, «Herhalde diyordu, söyledikleri şeyler pek de asılsız, esassız olmamalı...»

Ve sürgünlük hayatının yeni bir şekle girdiğini, bambaşka bir serüvene yuvarlanmak üzere olduğunu hissediyor, akıntıya kapılıp gittiğini anladığı halde kendisinde çırpınmak gücünü bulamıyordu. Yan taraftaki ufak camiin bodur minaresinde bet sesli meyzin ikindi ezanını okumaya başlamıştı. Boşnak İhsan Bey marpucu fırlattı; itiraza edilmeyeceğine emin bir tavırla sormaya bile gerek görmeden :

— Hele şu namazı eda edelim, dedi. Nehir boyu dolaşır, daha esaslı konuşuruz.

Yanyana, o biraz önde, Hilmi Efendi geride, kahveden çıktılar. Şimdiden, sulak şehre nemli bir hava, toz tabakalarını buğu gibi gösteren hoş bir serinlik yayıl-

mıştı. Irmak boyu, birçok Anadolu kasabalarında da yazın böyle olurdu; güneş, toz, rutubet birbirine karışarak ikindi ışığı, eritmek için terebentinli tabağa konmuş yaldıza benzerdi.

XVII

Gönülde bir de sevgi ve özlem taşıyan yolcu, vardığı yabancı memlekette yeni manzaralara baktıkça bu sevginin tazelendiğini ve aradaki mesafe uzadıkça hasretin taze bir kuvvetle yeniden canlandığını duyar; her değişiklik aşkın yeni bir atılımına sebep olur.

Hilmi Efendi Şam'da Suzidil'in aşkını daha şiddetli çekiyordu. Sayısız derelerin sulara boğduğu kayısı bahçeleri ve kavak ormanları arasında dolaşırken aklı, fikri hep onunla doluydu; çok kere bir çit kenarından kızın birdenbire karşısına çıkacağını ve yüzünde bahçelerin serin gölgeleriyle ıslak ışıkları oynaşarak, daha biraz önce ayrılmışlar, hiç ayrılmamışlar gibi konuşacağını sanıyor; mantığına kabul ettirememekle beraber bu tatlı aldanışı gönlünden atmaya, lezzetli heyecanından kurtulmaya bir türlü razı olamıyordu.

— Bilinmez, diyordu, neler olabilir? İster misin Şehzade Mısır'da barınmasın, günün birinde kalkıp Şam'a geliversin!

Ve bir hulyadır tutturuyor, bazan bütün bir gün bu hulyayı geviş getirerek kırlarda bırakılmış lagar bir çift hayvanı sersemliğiyle tek başına, dalgın dalgın dönüp dolaşıyor, bazan da yalnız kalmaktan ürküyor, kahvede kapanıp gözlüklü İhsan ve arkadaşlarının hâlâ akıl erdiremediği gizli çalışmaladını uzaktan seyrediyordu.

Şam'a geleli iki hafta kadar olmuştu, kahvede otur-duğu bir gün, İhsan, her zamankinden daha azametli, daha esrarlı, daha cakalı bir halde içeriye girdi; ona :

— Gel bakalım arkadaş, dedi, otur şöyle yanıma, daha yakına... Hah, oldu... Şimdi ver kulağım, dinle!

Cebinden bir kâğıt çıkarmıştı, yazısını ona göster-meyerek okuyordu :

«Madde 1 : Koca Mustafapaşa'da adresi bildiri-len haneye varıldıkta Hilmi Efendi ailesinin bir seneden beri mezkûr haneyi terkedip meçhul bir semte taşın-dığı...

Madde 2 : Ayrıca yapılan tahkikatta Tevhide Hanı-mın Karahisarı Şarkiye gittiği...

Madde 3 : Kerimesi Seher'in...»

İnsan buraya gelince durakladı, yalancı bir öksürük tutturdu. Hilmi Efendi heyecandan titriyordu, hay-kırdı :

— Ey, ötesini oku, ne duruyorsun? Okusana be, oku diyorum!

— «Kerimesi Seher'in Kâni isminde seyyar bir ti-yatro kumpanyası aktörüyle tanışıp beraber yaşamakta olduğu...»

Hilmi Efendi masaya bir yumruk indirdi; sonra eli-ni kalbinin üzerine götürdü, «Ah!» diye inledi ve taş ke-sildi.

Öteki bu üzülmeye aldırmayarak bir öğünme tuttur-muştu :

— Nasıl teşkilâtımız? «Entellijens Servis» bundan daha çabuk, daha doğru haber elde edemezdi. Ben sa-na : «Herşey bizdedir, bendedir!» dediğim zaman müba-lâğa etmemiştim; komitemizin kudretini işte gözünle gördün, kulağınla işittin. Artık şüpheyi, tereddüdü bı-rak da elele verelim, beraber çalışalım. Memleket, din, ahlâk kurtarılmaya muhtaç! Bak şu kızının başına gelen

felâkete... Sebebi ne? Dinsizlik, ahlâksızlık değil mi?

Durmadan söylüyor, yanındakinin hiçbir şey anlamadığına dikkat etmeyerek, erdemi kurtarmak için canla, başla çalışması gereğine dair uzun bir konferans veriyordu. Hilmi Efendi kulaklarında bu söylevin uğultusu, yerinden kalktı :

— Affedersin, dedi, biraz yalnız kalmak istiyorum, hava alacağım, sonra konuşuruz!

Sendelediğini kimseye göstermemeye çabalayarak kahveden çıktı, rasgele bir sokağa saptı, eğri büğrü, dar mahalle aralarında, iniltisini yüreğinde boğarak sarsak sarsak saatlerce yürüdü, yürüdü... İkide bir, düşüncelerine ara vererek yüksek sesle söyleniyordu :

— Demek bana paraları, çamaşırları o aktör yolluyormuş... Ben de yiyordum, giyiyordum, caka satıyordum... Tu! Tu!

Ciğerinde ateş yanıyor, derisini alev yalıyordu. Önüne gelen çeşmeye eğiliyor, avuç avuç içiyor, kanamıyor, yüzüne avuç avuç su serpiyor, serinleyemiyordu. Bir aralık, birdenbire farketti ki kahveden çıktığından beri meğerse kendisini yürüyor sanıyorken koşuyormuş... Bütün Şam mahallelerini koşarak söylenerek, dolaşmıştı. O durumda olan bir adam için, gece veya gündüz, yaz veya kış dünyanın tek bir aydınlığı, bir rengi vardır : Sis... Tüten bir odun parçası gibi dumanını kendisiyle beraber sürükler. Geçtiği yerlerden Hilmi Efendinin de hatırında kalan yalnız o sistir, bir de sarı pirinçten iri çeşme muslukları, serinliği parmaklarının ucunda kalan musluklar...

Buhran biraz hafifleyip de yarım yamalak muhakeme yapacak hale gelince gözlüklü İhsan'ın, okuduğu mektubu uydurmuş olması ihtimalini düşündü, «Eğer böyle ise ezerim kafasını, gebertirim mel'unu!» diye haykırdı. Sonra, hiç kimseye söylemediği Kâni ismini

onun kendiliğinden bulamayacağını hatırlayarak gönlündeki son ümidi de söndü. Başladı bu sefer Seher'in İstanbul'da iken hoşuna gitmeyen bir sürü halini gözden geçirmeye. Ne kadar roman meraklısıydı... Yatağının başındaki ufacık, yarı isli petrol lâmbasının ışığında, çok defa sabahı buluyordu, hem de lâmbayı söndüremeden, kendinden geçip kalarak... Bu yüzden annesiyle bazı atışmalar bile olmuştu. Sonra sinemaya gitmek için başvurmadığı çare bırakmazdı; tâ Ayasofya'ya, Alemdar'a kadar, yağmur, çamur yayan gidip gelmekten şikâyet etmezdi de evde halsizliğinden sızlanır, işe yan çizerdi. Evet, şimdi daha iyi, daha yakından görüyordu : Sokakta canlı, süslü, uyanık, neş'eli, asıl deyimi ile oynaktı; evde ise dalgın, miskin, giyimine özensiz, somurtkandı. Ne anasını beğenirdi, ne babasına sokulurdu. Hattâ, bir defa onu Şişli'de bir zengin konağına götürmüşlerdi, dönüşte— hırstan, kıskançlıktan olacak— fenalıklar geçirmiş, üstünü, başını parçalayarak günlerce düşüp düşüp bayılmıştı. Kimbilir farkında olamadığı daha ne uygunsuzluklar, anasının örtbas ettiği ne suçları vardı...

— Hay yelloz, hay aşifte! Kemiklerini kıramadım senin...

Bunları derken Seher gözünün önünde sekiz, on yaşındaki küçüklük şeklinden bir türlü çıkamıyor, onu hep kumral saçları arkasından örgülenmiş, koyu gözlerinde saflık dolu, göğsü yamyassı, tahtaboşta, anasının yaptığı kırpıntı bebeğe tireden salıncak hazırlarken ve arasıra önlüğünün cebinden leblebi çıkarıp yerken görüyordu. Ne çabuk büyümüş, nasıl da az günde gelişip yüreğinde erkek gereksinmesi yer almıştı... Bu değişikliğin farkına varamayışına şaşıyordu, hâlâ da buna inanamıyordu ya! Doğduğu tarihi buluyor, hesaplıyor :

— Daha on altısında...

Diyor; sonra sürgünde geçirdiği iki yılı unuttuğunu hatırlayarak :

— On sekizinde... Tam azgınlık çağı!

Hükmünü vererek, kızının, ayrıldığı zamanki hayalini belleğinde iyice toparlamaya çalışıyordu. Evet, işte, vapura geldiği gün, siyah çarşafiyle karşısında duruyor : Bu, olgunlaşmış, kabarmış, şeklini almış bir vücuttur; yabancılara istek veren bir vücut... Kendi çocuğunu hayalen bile olsun, başkasının baktığı gözle incelemekten müthiş bir ezginlik duyuyor. Ah, keşke kızıl hastalığına tutulduğu zaman, henüz saf, masum, bir dilim yavru iken, iğrenç tadlara kapılmadan, tertemiz ölüvermiş olsaydı; «Kızım, canım, ciğerim!» diye anacak, andıkça sevecekti. Halbuki hayatta tutunup gelişen, kadınlaşan, kirlenen şeklini düşündükçe iğreniyor, hiddetinden dişlerini sıkıyordu. Bir aralık da :

— Bu kız kime çekti?

Diye yeni bir düşünceye daldı. Hem kendi ailesinden, hem karısınınkinden kimi tamyorsa birer birer gözden geçiriyor, bildiklerini, işittiklerini sıralıyor, ahlâkından kuşkulandıkları ile kızın yüzü arasında benzerlikler arıyor, karşılaştırma yapıyordu : «Kız halaya çeker, oğlan dayıya... Fakat benim bacım evliya gibi bir kadındı, ne münasebet?» gibi bir sürü muhakemelerle epeyce vakit geçirdi. Ailede bir tek yakışmayan kadın vardı, o da amcasının karısı idi... Ama yabancı bir yanaşmayı ne diye soyuna katacaktı? Biribirlerinin yüzünü bile görmemişlerdi...

Herhalde kendisinin bir kabahati olacaktı, bu kabahatin cezasını çekiyordu. Acaba hangisi? Şimdi de hayatının muhasebesini yapıyor, kime kötülük ettiğini, bu kötülüğün derecelerini düşünüyordu. Suzidil'i de hatır-

ladı ve hepsini bitirdikten sonra tekrar asıl olaya döndü. Yeni haber almış gibi tekrar haykırdı :

— Yelloz, orospu!..

Vücudundaki kanın kâh yüreğine toplandığını, sapsarı kesildiğini, kâh başına sıçrayıp yüzünün cayır cayır yandığını, gözlerinin akına kadar kızardığını duyuyordu. Bir ara şöyle düşündü :

— Acaba gözlüklü İhsan'ın sözettiği örgüt beni gizlice memlekete sokamaz mı? Giderim, kızı bulurum, önce onun göğsüne bir kurşun, sonra kendi kafama... Bu iş ancak böyle temizlenir!

Projeyi, karar verilmiş de yola çıkmak üzere imiş gibi o kadar benimsedi, mümkün gördü ki en ufak ayrıntılarına kadar bütün evrelerini belleğinde yaşamaya koyuldu. Kılık değiştiriyor, huduttan giriyor, Anadolu'yu yayan, köyden köye geçiyor, sonunda İstanbul'a varıyor... Amma bu seyahat, zorluklarla, heyecanlarla, ekmeğinden suyuna, sopasmdan çarığına kadar tek ihtiyacı ihmal edilmeyerek hiçten noktalarıyle düşünülmektedir; tam bir plândır: Uzun süren bu yarı olumlu uğraşılarla, sonunda acısı ve sersemliği hafiflemişti. Yavaş yavaş yürüyüşü normalleşti; artık koşmuyordu ve adımlarını daha sağlam, bilerek anlayarak atıyordu.

— Bir kurşun onun göğsüne, bir kurşun benim kafama...

Bu son perdenin hülyasından büyük bir heyecan, bir lezzet duyuyor, cümleleri yüksek sesle mırıldandıkça, dinçleştiğini kendi de farkediyordu. Seher, artık bildiği yüzde ve vücutta biri değildi, bambaşka bir yaratıktı; esmer, zayıftı, saçları kıvırcık, bakışı hain, yürüyüşü kıvrımlı, dişleri yarı çürük, parmaklarının arasında sigara, iğrenç ve arsız bir sokak şırfıntısı idi. Karşılaştıkları zaman babasma omuz silkecek :

— Sana ne oluyor; keyfime ne karışıyorsun, şimdi hürriyet var, eski kafanı değiştir artık!

Diye haykıracaktı. Hilmi Efendi hayalinden geçirdiği bu olayı bir tiyatro yazarı gibi konuşulacak sözlere ve alınacak tavırlara, hareketlere kadar hazırlıyor, canlandırıyor, sonra da bir yabancı gibi de karşıdan heyecanla seyrediyordu. Sonunda aldanmaktan, avunmaktan yoruldu; onun İstanbul'da, kendisinin Şam'da olduğunu ve memleketine girmek imkânsızlığını düşündü; bir ahşap mescit önünde bulunuyordu, cenaze namazı kılındığı sırada tabutların konmasına mahsus taşa çöktü, dar mahalleyi basan akşam loşluğu içinde, başı göğsüne eğilmiş, elleri yanına sarkmış, dondu kaldı.

XVIII

Hilmi Efendiye soruyorlardı :

— Ey, anlat bakalım, Hindistan nasıl yer? Neler gördün? File bindin mi? Papağan getirdin mi? Kaplana rastladınız mı? Bize ne hediyeler getirdiniz?

Hilmi Efendi, Hindistan'a gidip gelmiştir; genzinde hâlâ baharat kaşıntısı seziyor ve kulaklarında yarı çıplak adamlarla dolu çok kalabalık sokakların yabancı uğultusunu duyuyor. Kendisi de böyle bir seyahat yaptığına, yapıp gene döndüğüne, dönünce de Şam'daki kahveyi bıraktığı eski halinde bulduğuna şaşmaktadır. Yola çıkalı seneler geçti sanıyor; halbuki eylül başında hareket etmişlerdi; şimdi kasım ortası... Sefer, ancak iki buçuk ay sürmüştü. Fakat insan büsbütün yabancı, dili diline uymaz, gelenekleri, giyimleri, yemekleri, binaları, özellikle iklimi bildiklerine benzemez bir yerde ne kadar az kalsa dönüşte, kesinlikle, araya uzun yıllar girdiği inancı taşır; tanıdığı yerleri değişmiş, ahbapla-

rını yaşlanmış bulacağına yokluğunda birçok önemli şeyler olduğuna hükmeder. Sonra bakar ki herkes bıraktığı haldedir, her taraf eskisi gibidir; meselâ kahveci çırağı bile değişmemiş, abdest aldığı şadırvanın bozuk musluğu bile tamir edilmemiştir. Gene hükûmet başındakiler o adamlardır; mahallenin komiseri de hâlâ ahşap, boyasız binanın daracık sokağa bakan odasında ve pervazları kopuk hantal masanın önünde gazetesini okumakla oyalanmaktadır.

Bunlar böyle, yerlerinde mıhlı dururken gezgin, sürekli dönen, değişen bir dünyanın içine düşmüş, bir rulet makinesi yuvarlağı gibi renk renk ışık çizgileri ilstünden sersemletici bir süratle mesafeler aşarak ve gene renk renk yuvaların birinden ötekine konup fırlayarak uzun, sarsıcı, sendeletici bir coşkunla kendinden geçmiştir. Dönüş, o coşkunun ve süratin sonudur, yuvarlağın duruşudur; dönen gezginin kafasında da hareketsiz kalan yuvarlağın gözle görülmeyen titreyişi, bellisiz sarsaklığı, bir süre devam etmektedir.

İşte Hilmi Efendi şimdi bu sersemliği geçiriyor.

Hindistan'a gidişi şöyle olmuştu: Kızının utandırıcı davranışını öğrendikten sonra keder, yaşını belli etmeyen çoğu sağlam geçkinlerde yaptığı gibi onu, birdenbire çökertivermişti. Ertesi sabah yatağından kalktığı zaman yüzünde bir maske vardı; hatları aşağıya doğru çekilmiş, derin çizgili, kasları sarkık, zekâdan yoksun bir inmeli adam maskesi... Beli, başkaları için henüz dimdikti amma kendisi iki büklüm olduğunu sanıyordu; çünkü içten belkemiği bükülmüştü. Kahveye kunduralarım sürüyerek girdiği farketti; fakat öyle gönülden güçsüzdü ki, toparlanmayı istemedi bile... Artık kendisini, çabalamadan haline bırakmak, felâketine daha uygun düşüyordu. Bütün gün konuşmadı; amma gözlüklü İhsan ile arkadaşlarından da ayrılmadı. Her zamanki

gibi beraber oturdular, namaz kıldılar, nehir boyu yürüdüler. Böyle, günlerce, lâkırdı etmeyen, dış hayatla ilgilenmeyen, heyecan duymadan bir hayaleti yanlarında taşımaktan o geveze, telâşçı, hareketli grup sinirlenmeye başlamıştı. İstiyorlardı ki Hilmi Efendi de, kendileri gibi politikacılığı her derdin üstünde, tek uğraşı olarak kabul etsin; başına gelenlerden intikam hissine kapılsın; atsın, tutsun, coşsun... Halbuki onu büsbütün bir durgunluk, kayıtsızlık, hissizlik sarmıştı.

— Kalp herifin biri bu... Biz onu yediği darbe üzerine aslan gibi kükreyecek, saldıracak, ön safa geçecek sandıktı, yıldı, kaldı!

Diyorlar, başlarından atmak yolunu arıyorlardı. O sırada Şam'a eski padişahlardan birinin torunu çıkagelmişti. Başında bir yayvan kalpak, sırtında boz bir spor ceketi, elinde savaklı bir çerkes kamçısı taşıyordu; dedesi gibi pehlivan yapılı, iri siyah gözlü, gösterişliydi; eski mutasarrıflardan; saray terbiyesi görmüş yarı okur yazar redengotlu bir adamla beraber yardım toplamağa çıkmıştı. Eskiden Osmanlı Devletinin nimetini görmüş, rütbelere nişanlara ermiş zengin Araplara misafir oluyorlar, aracılar buluyorlar, para topluyorlardı. Eski mutasarrıf bu hususta eşi bulunmaz bir zekâ sahibiydi, Şehzadeyi dolaştıran o idi; geçim yolunu bu işte bulmuştu. Fakat asıl tasarladığı şey sadece ziyafetlerde yemlenmek, üstelik beş, on altın kıvırmak, otel ve yol masraflarını şuna buna verdirmek, masrafsızca ömür sürmek değildi; gayesi Hindistan'ı boylayarak orada Nevvab(*) ve yarı bağımsız Müslüman hükümdarlardan bir servet vurmaktı. Şam'a, daha çok, yol masrafını temin için gelmişti; bir taraftan da İngiliz vizesini yaptırmanın çarelerini arıyordu. Aradığı bir şey daha vardı :

(*) Hindistan'da müslüman yerli vali, kumandan.

Şehzadenin yanma kendisinden başka, oldukça temiz giyimli, gösterişli, sessiz, gözü tok bir eski asker koymak, onu herkese Şehzadenin emektar yaveri diye tanıtmak... Şehzade Hindistan'a ancak böyle, mabeyincisinden ve yaverinden oluşan küçük bir memur topluluğu ile giderse hasılat yapabilirdi.

Gözlüklü İhsan grubu içinde Hilmi Efendiye rastlayınca bu terbiyeli, durgun, ağır, vakar sahibi göründüğü halde uysal huylu adama göz koydu. Yeter derecede asker yapılı idi; bir şehzade yanında bulunmuş, acayipliklere alışmiştı; yaver rolüne iyi gelirdi. Onunla ahbaplığı arttırdı, dertlerini sordu, teselliler verdi; önceden kulağı bükülmüş olan şehzade ile de sonunda tanıştırdı. Efendi hazretleri öyle nazik, alçak gönüllü idi ki, Hilmi Efendi odaya girince ayağa kalkmış; çıkarken de kapıya kadar yürümüş, elini hararetle sıkmış, ikinci görüşmede tâ yanına oturtmuş :

— Siz vatan için kanını akıtmış şerefli bir askersiniz, bizim ağabeyimizsiniz...

Gibi iltifatlarda bulunmuştu; ayrılmaz olmuşlardı. Eşraf ziyafetlerine onu da götürmeye başlamışlar, terbiyesini, muamelesini denemişler, Hindistan seferine uygun görmüşlerdi.

Bir gün Keramettin Efendinin sözü geçerken Hilmi Efendi onun Mısır'da ne yaptığını mutasarrıftan sormuştu. Kızının birisini evlendirmişti; ikinci karısı hastahanede, artık ölüm döşeğinde idi; şehzadenin keyfi ise yerinde idi; şarkılar besteliyordu. Hilmi Efendi kâtip Müveddet'i de anlamak istedi; daha sonra söz sırasını getirip Suzidil'den de haber alacaktı. Buna gerek kalmadı; öteki :

— Ha, dedi, şu kâtibi olan köftehor mu? Gene efendinin yanında... Kalfalardan genç, güzel bir kızla evlenmiş; Şehzade ikide bir alay ediyor : «Müveddet Bey, ku-

lakların bu sabah gene düşmüş, ne o, uykusuz mu kaldın?» filân gibi... Herifin ağzı kulaklarmda!

Hilmi Efendi darbeyi yiyen göğsünde eski gücü, tepkiyi bulmadı; orada şimdi başka bir yürek vardı, pörsümüş bir yürek, bezgin bir gönül... İsyan etmedi, darbenin sersemliğini geçirinceye kadar gözlerini kapadı, bekledi. Bu kısa buhran arasında Müveddet'in bütün yüzünden yalnız sigara dumaniyle sararmış, zifir tutmuş seyrek, sert, yakışıksız bıyıkları hayalinde canlanmış, karşısına dikilmişti; Suzidil'in körpe vücudunda dolaşan bu bıyıklara, gene hayalinde, hayretle bakıyor, onları istemeyerek tel tel inceliyor, iğreniyordu. Sevdiği iki taze kız, kendi kızı ve bu, nasıl da çabucak boşa gitmişlerdi... Artık ikisinden de sabun kokulu, temiz ütülü bir hâtıra taşıyamayacaktı; kirli çamaşıra dönmüşlerdi. Zihnindeki çifte demetten ikincisi de solmuş, çürümüştü; beyni için tek renk, koku, ışık kalmamıştı. Kadere büsbütün boyun eğdi; kendini çırpınmadan, isyansız, akıntıya bıraktı.

Onun içindir ki, mutasarrıf eskisi Hindistan gezisi önerince : «Yaptığımız iş bir haysiyetsizliktir, dilencilik-tir, ayıptır» demeğe gerek görmemiş, rıza gösterivermişti. Akmak, bir tarafa doğru, durmadan akıp sürülenmek... İradesini kullanmayışta rahatlık duyuyordu; Şam'da, gözlüklü İhsan'ın arkasından yürüdüğü zaman da öyle olmuyor muydu? Son felâket onu çocuğa çevirmişti; yalnız kalamıyor, hiç istemediklerinin arasına katılmayı, arzu etmediklerini yapmayı iradesini kullanmağa üstün tutuyordu.

Yola isteksizce değil, tamamiyle kayıtsızca çıktı.

Bağdat'a gittiler; Basra'ya inildi; görkemli bir vapurla uzun bir deniz seyahatinden sonra Bombay'a çıktılar. Etrafında değişmeyen bir şey kalmamıştı; hep yenilikler karşısında idi. Çöller, boğucu sıcaklıkta nehir

ve körfez kıyıları, acayip yelkenli ve acayip şekilli gemiler... Ya yüzler, ya kılıklar, ya türlü diller? Bütün bu kayıp giden sımsıcak safran renkli, tarçın kokulu, rüyaya benzeyen manzaralar, iklimler, insan örnekleri, Hilmi Efendiyi dalgınlığından kurtaramadı. Zaten gezginlerin üçü de o kadar bilgisiz, acemi, aynı zamanda Padişah oğlu ile emrindekiler rolünü oynamak için dikenüstü idiler ki, gördüklerinin ancak dörtte birini anlayabiliyorlar, başbaşa, dizdize eski çevrelerini de beraberce sürüklüyorlar, tayfanın çifte çubuk arasında pirinç yiyişleri, limanlarda yerli çocukların denize dalıp gezginlerin attığı paraları kapışları, vapurdaki yüzme havuzu onları oyalıyor, hayrete düşürüyordu.

Bombay'da karşılamağa İslâm topluluğu adına bir heyet geldi; zengin tüccarlar ziyafetler çekti; misafirlere sadakor elbiseler diktirdiler, ipekli şemşiyeler hediye ettiler; kendileri de giyim bakımından değişmeğe başlamışlardı. Sonunda, gene bilmedikledi şekilde vagonlar takılı bir trenle Hindistan'ın ortasına vardılar, bir saray pavyonunda konakladılar. Şaştıkları şeyler daha çok hükümdarın entari üniformalı askerleri, kadınların çuvala girmiş giyimleri, parktaki kuşların renkli sorguçları ve uzun kuyruklarıydı. Hiç birinin ne eski Türk-Hint uygarlığından, şanlı tarihinden, ne büyük şahlarından, ne sultanlarından haberi vardı. Hattâ şehzade, keşkülünü uzattığı hükümdarın kendi ırkından olduğunu bilmiyordu bile... Sonunda umduklarına erişemeden, uzun bir misafirliğe hazırlanırken, beklemedikleri bir sırada az bir bağışla kovulurcasına geri çevrildiler. Dönüş bu bakımdan büsbütün neş'esiz geçti. Hilmi Efendi, yeni bavulunda bir sadakor elbise, iki adî şal, fildişi birkaç kutu, otuz İngiliz lirası getirebilmişti; o kadar... Bir de kötü haberle dönmüştü ; Sarayda iki kere baygınlık geçirmişti; muayene eden doktor teşhisini koymuş :

— Kalb yorgun, demişti, dikkat gerek!

Şehzade bunu öğrenince, birdenbire Hilmi Efendiden yüz çevirmişti; sanki bulaşıcı çirkin bir hastalığa tutulmuş gibi ondan çekiniyor, konuşurken başka tarafa bakıyor, yanyana gelince sürünmekten tiksindiğini anlatan hareketlerle hoşnutsuzluğunu gizlemeğe bile lüzum görmüyordu. İlk işi mutasarrıf vasıtasiyle doktordan bu illetin başkasına geçip geçmeyeceğini sordurmak olmuştu. Geçmezdi amma durup dururken düşüp ölüverirdi ya... İşte o olanağı aklından çıkaramadığı ve ölüden de çok korktuğu için ikide bir gözlerini fırsat bulup belli etmeden uydurma yaverinin gözüne dikiyor, sarardığı, bitkinleştiği aldanışına kapılıyor, yemekte bile olsalar masasından telâşla fırlıyor, uzağa kaçıyordu. Vapurda mutasarrıfa kaç kere usulca sormuştu :

— Ölüverirse bacaklarından yakalayıp denize mi atacaklar?

Sonunda Hint sarayından kovulduklarının sebebi de keşfedildi : Mutasarrıfın gözüne; şehzadenin bavulunda mineli bir masa saati ile mercan kakmalı bir hançer ilişmişti; bunlar oturdukları pavyonun demirbaş süslerindendi... Mutasarrıf yana yakıla Hilmi Efendiye anlatıyordu :

— Huyunu bildiğim için kaç kere tenbih etmiştim. Fakat ne yapsın, elinde değil, bu bir illet... Gittiği yerden bir şey çarpmadan içi rahat etmez. Bizi hem rezil etti, hem de bunca zahmetimizi boşa çıkardı!

XIX

Hilmi Efendi, gurbete düşeliberi, ilk defa olarak bir adamla kanının kaynaştığını anladı ve onun da kendisin-

den hazettiğini görünce gönülde tekrar küçük bir yaşama isteği buldu.

Vecihi Paşazade İrfan Bey, Halep yakınlarındaki babadan kalma geniş bir çiftliği kurtarmak için İstanbul'dan Şam'a gelmişti. Elinde kuvvetli tavsiyeler vardı; hükümetle temas ediyor, kolaylık görüyor, gerekli olan tapu suretlerini çıkarıyor, uğraşıyor, boş kalan zamanında bir rastlantıyla tanıştığı Hilmi Efendiden ayrılmıyordu. Kısa bir süre içinde iki taraf biribirini iyice öğrenmiş aralarında ayrı gayrı kalmamıştı. İrfan genç, dinç, becerikli ve ağır başlı bir İstanbul çocuğuydu; siyasetle ilgisi yoktu; bütün istediği parlak bir bolluk devrinden sonra hemen hemen sefalete düşmüş olan ailesini geçim zorluğundan bir derece olsun kurtarmak, kızkardeşlerini haysiyetlerine uygun bir şekilde evlendirmekti. Yakında Haleb'e gidecek, çiftliğe musallat olan yabancıları atacak, toprağından yararlanma yolunu sağlayıp yeniden memleketine dönecekti. Bir gün Hilmi Efendiye dedi ki :

— Burada işsiz güçsüz kaldığınız için kendinizi büsbütün kedere kaptırmışsınız. Sizin durumunuzdaki arkadaşlarınızla da uyuşamıyorsunuz. Onların çoğu hem düşüncesiz, hem huysuz adamlar... Gözlüklü İhsan'ın komiteci durumu almasına da güvenmeyiniz; belki de muhalif görünerek etrafmdakileri kontrola memur edilmiş bir gizli ajandır; aileniz hakkında size getirdiği cevap, daha çok hükûmet kanalından temin edilmişe benziyor. Aralarından sıyrılıp kurtulmanız ne iyi olacak... İşimi başarıyla bitirebilirsem çiftliğe yerleşirsiniz; bana vekâlet edersiniz; gözüm de arkada kalmamış olur.

Sonunda bu kararla İrfan yola çıktı ve bir bahar akşamı Şam treninden Haleb'e indi.

Şehrin yabancısıydı; yanına koşan otel simsarı, milliyetini sormağa gerek görmeden kendisiyle Türkçe ko-

nuşmağa başladığı için fazla düşünmedi, adamın arkasına katıldı.

Çifte beygirli bir faytona bindiler. Önlerine ucu görünmeyen dümdüz, upuzun, parke taşı döşenmiş bir caddeçıktı. Tam arkadan vuran akşam güneşi, değirmen arkına düşen dere gibi, yatağından koparak bütün coşkunluğuyla bu yola dökülüyor, daraldığı için daha keskinleşiyor, ışıklı köpükler saçarak akıp gidiyordu; araba bir ışık akıntısına kapılmıştı. Etrafta boş arsalar, daha ötesinde kalmlı, inceli minareler, kiremitsiz damlar, kül renkli bir taş yığını... Şehir yok gibiydi; oturulur olmaktan çok, halkının kaçıp gittiği bakımsız ve bekçisiz bir felâket şehrini andırıyor, yavaş yavaş çöküp taşa, toprağa karıştığı hissini veriyordu. Hanlar, kervanlar, kervansaraylar ülkesi olan çarşı ve pazarlarından alış veriş, gidiş geliş, kalabalık ve yaygara, bir büyük şehir sanılan ticaret ve eğlence memleketi koca Halep, meşhur Halep, saz şairi Türk'e :

İşte geldim, gidiyorum,
Şen olasın Halep şehri!

dedirten ve asırlardan beri Karagöz oyunlarında «Bebe-ruhi»ye :

Bindim dolaba
İndim Halebe,
Paraları verdim
Rakı, şaraba!

türküsünü söyleterek bu şehrin bir safa beldesi olduğuna bizi inandıran Halep, şu harabe mi idi? Yol o kadar ıssız görünüyor ve tek tük evler sımsıkı örtülü duruyordu ki, İrfan'a kendinin ve başka bir sürü yolcunun nereye gittiğini ve nerede barınacağını düşündürüyordu. İçine hüzün, zihnine kuşku düşmüştü. Sonra gözleri Ha-

lep kalesine ilişti. Halep kalesi?.. Onun gösterişi; ova ortasında, birdenbire şaha kalkmış gibi dimdik duruşunda, tek yükseklik olarak çöle göğüs gerişindeydi. İstanbul'un kovuklarından incir dalları fışkırmış, sırtları yeşil yamaçlara dayalı, gölgeleri oynak sularda sallanan hisarlarında bu vahşi bakışlı, yalnız kendisine güvenen kararlı ağırbaşlılık yoktu. İstanbul surları ve kaleleri, renkten renge giren bostanlar, çayırlar, denizler içinde, allı yeşilli yalilar, köşkler, konaklar, arasında süs için başka yerlerden getirilmiş ve uygun yerlere oturtulmuş yabancı anıtlar, dekorlar sanılırdı. Bu manzaralara bakınca insan, İstanbul.un savaş gördüğüne hemen hemen inanamazdı. Savaş görse de bu savaşın çöllerdeki kadar korkunç olamayacağı kesindi.

İstanbullular Hisarlarını eğlence yerleri haline getirmişler, kule ve duvarlarını evlerinin bahçelerine almışlar, köşklerine destek, kuzularına ve keçilerine otlak yapmışlardı. Kale dipleri denilen, gezilen, ziyafet verilip sevişilen bahçeler, bostanlar, çayırlardı. Bu Hisarlar evcilleştirilmiş vahşi hayvanlar gibi gösterişlerini, ağırlıklarını kaybetmişlerdi.

Fakat Halep kalesi, ayağının altında uzanan şehre hâlâ karışmamış, ne o şehrin düzeyine inmiş, ne de şehir onun mevkiine tırmanabilmişti. Yüksekte, hâlâ usanmaz bir gözcü, bir silâhlı muhafız gibiydi; insana, delik deşik bağrından, birdenbire :

— Yasak!

Diye sert bir emir çıkacak sandırıyordu. İrfan, onun karşısında ne kızıl rengi, ne de ay ve yıldığı olmadığı halde kendi bayrağını görüyormuş gibi sıcak, tatlı bir çarpıntı duydu. Beyninden acayip bir düşünce zincirlemesi geçirerek Hilmi Efendiyi de hatırlamıştı. Evet, henüz sebebini bilemiyordu amma Haleb'e gidince ona bu

şehir, yeni ve zavallı dostunun hayatiyle kuvvetli, gizli bir ilgisi var gibi gelmişti. «Herhalde getirteceğim için daha fazla düşünüyorum da ondan...» diye bu esrarlı duygu ve heyecanı iyiye yordu.

Şimdi memleketin içine girmişlerdi. Kalenin anlamlı görünümünü, ahşap cumbalarına ve kaplamalarına bakınca taştan yapılmış sapasağlam binalar olduklarına inanılmayan, bücür, gösterişsiz evler örttü. Daha o tarihte, yani 1924'te tramvay, elektrik, asfalt, modern binalar yoktu; eğri büğrü parke taşlarının nal ve demir çemberlerle sürekli çarpışması şehri sersemletici bir şamataya boğmuştu; hava, sanki örs ve çekiç arasında, durup dinlenmeden dövülüyordu.

Bir köşeden saptılar : Eski şeklinde Yenicami arkasını hatırlatan yoksul bir kargaşalık... Kebapçı dükkânlarının kokusu sinmiş, pişmiş köfte dumanı dalgalanan bu adî meydanda pek kaba, tümüyle üslûpsuz bir saat kulesi gördü; başlarında siyah kalpak, üstlerinde yazlık elbise askerî bir mızıka takımı, kule dibinde, güneş gözlerini süngülemiş bir halde bozuk düzen bir şeyler çalıyordu. Ne görünüşte bir büyüklük vardı, ne de besteler heyecan veriyordu. Bir köşe daha döndüler ve durdular...

Taş basamakları ayak sürtünmesinden oluk oluk çukurlaşmış, dar, loş, dik bir merdivene daldılar; üzerine iki sıra camlı beş altı kapı açılmış sıcak, perdeli, güneşinde toz helezonları dönen upuzun bir sofaya girmişlerdi. İrfan'ın bu sofada ilk gözüne çarpan şey ayaklarında kocaman, hantal nalınlarla dolaşan göğsü bağrı ağır, bacakları meydanda, gecelikli bir genç, güzel kadın oldu. İrfan'ı, sakızını çiğnemekten vazgeçmeyerek, içi sadece bir cilâlı taze boya mostrası olan renk renk gözlerinin, kendi gibi görmediği aldanışı veren ıslak, anlamsız bakışiyle süzdü; sonra önem verilecek biri

olmadığına karar vermiş gibi geldi, otel kâtibinin masasına abandı :

— Karabet, oğlum, dedi, böğrümdeki odada gene herif domuz gibi sabahacak horladı. Bunu otelden deh etmezsen ben pılımı pırtımı toplar, fertiği çekerim!

Kâtip cevap vermeğe bile gerek görmedi; İrfan'la uğraşıyordu :

— Kısmetinize en iyi odamız biraz önce boşaldı. Agop, göster ağaya bir numarayı... Çarşafları değiştir, taze su koy!

İrfan düşündü : Otelden çok geneleve benzeyen şu yerden, horlayan heriflerin, sakız çiğneyip gecelikle sofalarda gezen kadınların yaşadığı tozlu, dar, bayağı çevreden hemen uzaklaşmak... Fakat, ilk gününden isteğini hiç anlatamayacağı bir Arap oteline düşmekten çekindi. Adını savaş zamanından beri işittiği bir yüksek otele de, pahalı olduğundan, işlerini yoluna koymadıkça inmeyi uygun görmüyordu. «Hele bu geceyi geçireyim, yarın Allah kerim!» dedi, bol gömleğinin kollarına sarkmasın diye lâstikler geçirmiş, tıraşı uzun, koltuk altları terli ve terlikli garsonun arkasından yürüdü.

Kâtibin uzattığı hüviyet kâğıdına ismini ve şöhretini «Vecihi Paşazade Abdurrahman İrfan» şeklinde, biraz pohpohluca yazmıştı. Kâtip buna göz atmca paşa kelimesinin etkisi altında kaldı. Anadolulu küçük kasaba halkı, özellikle hıristiyan toplumu üzerinde bu ünvanın İstanbul'dakinden bambaşka bir gücü vardı; İstanbul'daki halk ve esnaf üzerinde etki yapmazdı ama, taşrada paşa, kuyruklu yıldız gibi kırk yılda bir, sırmalı göğsü parlayarak, uçsuz yollara sürünüp geçen bir kişiydi; saraylara giren, padişahla dizdize oturan, bir dediği iki olmayan devletli...

Garson yeni misafirin odasından çıktığı zaman nalınlı kız hâlâ masanın başında idi; horlayan komşusunu unutmuş görünerek soruyor ve söyleniyordu :

— Kimdir, fesi biçimsiz bu maça beyi? Oğlum, onu bizim otel götürmez, (Baron)'a yollayıver. Onlar zinciri çekilince suyu gürredek boşalan apteshane isterler!

Kâtip : — Sus Allah aşkına, dedi, müşteriyi kaçırtma. İstanbul'lu bir paşazade imiş!

Kız omuz silkti : — Koynuna sen mi gireceksin sanki nedir, bacakların titriyor?

Sonra mırıldandı :

— Odası benim yamacımda... Her gün Kürt ağalarıyla çöl fellâhlarmm kahrı çekilmez a? Paşazadeden birazcık İstanbul terbiyesi de biz alalım!

XX

İrfan, bol kolonya suyu ile yüzünü, kollarım, ensesini ve göğsünü iyice yıkadı; ferahladı, dinlenmiş gibi oldu; şehri dolaşmak için çıkmağa hazırlanıyordu, otelin içinde alaturka bir saz takımının çalmağa başladığını hayretle işitti; başını kapının aralığından uzattı, baktı :

Tam karşısındaki geniş odada, demin sofada rasladığı kızla beraber gene açık saçık, falan olgun ve esmer bir kadın aralarına ud, keman ve kanun çalan gömlekli üç adam katmışlar, çepeçevre olmuşlar, coşkuyla saza koyulmuşlardı. Kendilerini başka dinleyen yoktu; zevkleri için olacak, bu uygunsuz saatte çalıyorlar ve şarkı okuyorlardı.

Kâtip, İrfan'ın şaşırmasını sezmiş olacaktır ki, koşup geldi :

— Prova yapıyorlar, dedi, bunlar artisttirler, yeni havalara el alıştırıyorlar, geceleri bahçede çalışırlar. Kanuni meşhur Nobar Efendiyi İstanbul'dan tanımalısınız, kıyak ustadır; kemani Ligor'un böğründe oturuyor. Otelimizde oda tutmuşlardır.

İsimler İrfan'ın kulağına yabancı gelmedi. Demek ki, bu iki artist İstanbul'dan kaçarak Haleb'e yerleşmişlerdi; demek ki, Halep'te Türk sazı tutuluyordu ve tadını alacak adamlar vardı.

— Arzu buyurursanız odalarına geçin, dinlersiniz, memnun olurlar.

Teklifinde bulunan kâtibe, küçük bir istek geçirdikten sonra «Hava alacağım!» diye mazeret gösterdi; saz sesiyle dolu bu acayip oteli bırakıp sokağa çıktı.

Haleb'in gecesi başlıyordu.

Loşlukla beraber havayı ürperten serin bir rüzgâr... Karanlık arttıkça rüzgâr soğuyor, okşayıcı koşuşmalarla etrafa sokuluyor, sürünüyor, geri kaçıyor, gene geliyor, çocuk gibi oynuyordu. Her yere birden vurmayan, sürekli esip insanı sersemletmeyen hoppa, şakacı bir rüzgâr... Boğaziçi anaforları gibi! Burada onun su üzerinde akıp giden gezi yaygısı, şuraya buraya serilen lâme örtüsü görülmüyor. Fakat yüzünüze pınarda henüz yıkanmış bir tülbent gibi nazlı ve nemli çarpıyor, gözlerinizin ve alnınızın ateşini alıyor. «Aman gitmesin, biraz yüzümde kalsın!» diye sizi yalvartan ferahlatıcı bir sürtünüş, çöl gecesi rüzgârı... Bu estikçe Halep canlanıyor, sokaklar kalabalıklaşıyor, her taraf insanla, ışıkla, saz sesiyle, yaşama zevkiyle doluyor. Kuş sesleri ve tan renkleriyle başka yerlerde nasıl sabah olursa burada da gece öyle, bir uyanıklık ve sevinçle başlıyor; güneş yerine serinlik doğuyor, yüreklere aydınlık yerine

rahat nefes aldıran ve iyimserlik, dirlik veren aydınlığı doluyor.

Oteldeki garsonun «İstanbul tertibi yemek yapar» öğüdüyle kendisine tarif ettiği bir Rum lokantasında yemeğini yiyen İrfan, bu cana can katıcı rüzgârdan keyiflenerek sokaklarda dolaşmaktadır. Hilmi Efendinin hoşlanacağı bir şehir... Türkçe konuşana o kadar çok rastlanmaktadır ki, buralarda yaşasaydı arasıra da gurbete düştüğünü unutacaktı, avunacaktı. Kapılarında halkın kaynaştığı birçok eğlence yerlerinde, bahçe önlerinde durdu, uzaktan içerilerine baktı. Her taraf yeni sulanmıştı, içki ve meze ile dolu masalar henüz tazeliğini ve halk başlangıçtaki ağırbaşlı hareketlerle kibarlığını koruyordu. Ne fazla gürültü vardı, ne de yeme içme telâşı... Girmek isteği duydu. Ama hangisine? Sonunda kulağına sevdiği bir şarkının nakaratı yansıdı :

Kollarında can vereyim başka bir şey dilemem!

Hoşça bir kadın sesi... O tarafa yürüdü. Omuz omuza durup kapıdan bahçeyi seyre çalışan bir bedevi kümesi yolunu kesmişti. Bir masa başında duran âbâni sarıklı, parlak Hama kumaşı entarisinin üstüne gümüşi renkte bir ceket giymiş sevimli bir adam, İrfan'ın girmek istediğini görünce koştu, bedevileri itiştirip kakıştırarak ona bir yol açtı :

— Ehlen ve sehlen ya Beyk!

Diyor ve Türkçe öğrenim yapmamış her Arap gibi eski imlâdaki «bey»in sonunda bulunan kef harfine kuvvetle basarak onu «beyk» diye söylüyordu. Çarşı hamamına girer gibi âdeta koltuklanarak bahçeye sokulurken İrfan kendi kendine :

— Tuhaf şey, diye düşünüyordu, istasyondaki otel simsarından tut da garsonuna, kahvecisine kadar burada herkes benim Türk olduğumu bir bakışta anlıyor.

İstanbul'da da öyle değil midir ya? Hemen hemen aynı giyimde olmalarına karşın, daha konuşmadan, halk karşısındakinin Türk, Rum, Ermeni, Yahudi olduğunu anlamaz mı? Meselâ «Şu köşede oturan ihtiyar Rum kimdir?» derler ve onun Yahudi veya Ermeni olduğunu hatırlarına getirmezler. Bu seziş, o milletlerin yüz ve giyinişi yönünden, bir yabancı tarafından farkedilmesine imkân olmayan bazı özelliklerden ileri gelir. İstanbul çocuğu, farkında olmayarak bu seziş içinde yetişir, ustalaşır, uzman kesilir; fakat bilgisini açıklayamaz. Demek ki, burada da halk, hem de Müslüman isimleri taşıdıkları ve aynı ağızla Arapça konuştukları için ayırdetmesi daha güç olduğu halde çeşitli toplumları seçebildikten başka Türk olanı da damgası varmış gibi bir bakışta tanıyordu.

Şimdi tek başına, kenarda bir masaya ilişmiş; sahneye bakıyordu : Sol tarafta yedi, sekiz kız bir sıraya iskemlelere dizilmişlerdi; sağda çalgıcılar oturuyordu. Ortada bir başka kız, üzerinde boncuklu ve sırmalı dekolte bir elbise, kanto söylüyordu. Bunlar hangi milletten-di? Acaba içlerinde Türk olanı da var mıydı? Tam o sırada sahnedeki kızlardan biri yerinden kalktı, çalkalanarak, gülerek yan merdivenden indi, halkın arasından başarısına güvenli hareketlerle arkasından bakışlar toplayarak yürüdü, işte yanından geçiyordu. Kalabalıkça bir masadan seslendiler :

— Buyurunuz Nevber Hanım, selâmsız mı geçiyorsunuz? Dargın mıyız?

Kız çağrılan masanın önünde durdu, ellerini mermere dayadı, pürüzsüz bir İstanbul ağzıyla :

— Ne münasebet, dedi, vallahi görmedim, ne o, bu gece tenhasınız.

Onlar bir şeyler söylediler, duraksadı; sanırım oyun bittikten sonra bir gezinti önermişlerdi ki :

— Yorgunum, dinlenmek, uyumak istiyorum, dedi, yarın geceye bırakalım... Bütün gün içtik, bitkinim!

Masadakiler iyi Türkçe bilmekle beraber noktalı «ha»ları gırtlaktan çıkardıklarına göre asılları Araptır. Kız kırıla döküle yanlarından ayrıldı, ağaçlar arasmda kayboldu. İrfan'm şüphesi kalmamıştı, bu, bir Türk kızıydı.

— Ne emredersiniz, paşam?

Gene aynı hal... Hüviyeti alnına yazılı gibi garson ona Türkçe hitap ediyor. Etrafına bakındı ve herkesin rakı içtiğini gördü; utanırcasına :

— Kahve var mı? diye sordu.

— Sade? Şekerli? Acı?

— Az şekerli.

Koca bahçede tek başına oturan ve kahve içen kendisinden başka kimse yoktu... Bereket ki, onunla ilgilenen de yok; yahut öyle sanıyor. Sahnedeki kadın numarasını bitirmişti, yerini bir başkası aldı. O zaman İrfan dikkat etti ki, kızların önünde sigara sehpasını andıran birer küçücük masa üzerinde kadeh, yerde bir sürü şişe var. Anlaşılan müşteriler tarafından içki ikram edilmesi gelenekti. Daha dikkatli bakınca kızlarla müşteriler arasında göz, el işaretleri geçtiğini, garsonlarla haberler gelip gittiğinin farkına vardı. Demin adının Nevber olduğunu öğrendiği kızın boş duran iskemlesinin etrafında yirmiden fazla şişe duruyordu.

Kahvesini yeni bitirmişti; garson, cebindeki markaları ve paraları şangırdatarak tekrar geldi; masaya bir boş kadeh, bir şişe de bira koydu ve usulcacık :

— Matmazel Marika tarafından...

Diye fısıldadı, gitti. İrfan'ın ilk hükmettiği şey garsonun bir yanlışlık yapmış olmasıydı. Matmazel Marika da kimdi? Kadehe vurdu, koşan garsona :

— Oğlum, dedi, ben matmazel Marika'yı tanımam, Haleb'e yeni geldim, galiba başka masaya götürecektin...

Garson, olduğu yerden sahneye bir işaret fırlattı. Oturan kızların üçüncüsü İrfan'ı selâmlar gibi bir hareket yaptı, iltifatla güldü, sonra garsonun işaretine «Gel!» gibi bir el sallayışıyla cevap verdi. Sahneye gidip kızla konuştuktan sonra döndüğü zaman garson demişti ki :

— Marika otelde oda komşunuzmuş; size, «Safa geldiniz» birası yolluyor. İçmezseniz canı sıkılırmış...

Ve «tırk!» diye hemen şişenin kapağını açıp kapsülünü uzağa fırlattı, seğirtip gitti. Artık Marika'nın birası bardakta dalgalana dalgalana köpükleniyordu. Şantözün müşteriye içki göndermesi acayip bir işti. İrfan içip içmemekte duraksıyordu. Gözucuyla yeniden kıza baktı. Onunla uğraşır görünmüyor, yanındaki şantöze sahte bir telâşla heyecanlı bir şey anlatıyordu.

— Adam... diye düşündü, yarın zaten otelden çıkacağım; bari bir gecelik komşu kızın hatırını kırmayalım!

Kadehi ağzına götürdü; fakat kendisine bakmadığını sandığı Marika'nın birden başını çevirerek «Mersi, afiyet olsun!» anlamına boyun eğip güldüğünü görünce kabahat yaparken yakalanmış kadar şaşaladı. Sonra bu kadar içten bir şeye kızmanın küçüklüğünü düşünerek —biraz da dişiden iltifat gören bir erkek memnuniyetiyle— gülümsemeyi tercih etti.

Bir kadeh bira daha doldurdu.

Tam o sırada idi, gittiği yerden kalçalarını sallayarak dönen Nevber masanın önünden geçiyordu, gözgöze geldiler. Tanıştılar mı? Hayır. Yalnız kızın gözlerin-

de —bunlar çok iri, çok siyah, aynı zamanda fazla parıltılı, dibindeki suya ay vurmuş bir kuyu gibi derin gözlerdi— bir şaşkınlık belirli, duraksadı. «Az kalıplı, yassı ve yumuşak fesiyle bu genç, muhakkak, İstanbul'ludur; nereden çıktı, Halep'te ne arıyor?» diye mi düşünmüştü? İrfan'a da yüzü büsbütün yabancı gelmemişti; halinde ve yüzünde gözünün alıştığı bir şey vardı, İstanbul'un bir mahalle kızı özelliği...

Çocukluktan çıkarak genç kızlığa yaklaşmış bir mahalle kızının hoşluğu; özgür davranışlarındadır. Kaç-göç zamanında bile o, erkekten ürkmezdi, kapı komşularına amca, dayı, ağabey, unvanları vererek hepsiyle senli benli konuşur, söz atar, şakalaşırdı. Hareketleri ve sözleri kadar giyimi de, vücudu da eğitim ve giyim kuşam cenderesine girmediğinden entari ile bacaklar çıplak, takunyelerini tıkırdatarak —hafifçe kabarmağa başlamış, göğsündeki değişikliği fark etmez görünüp— etrafında alıcı gözle bakanlara kayıtsız, bakkala, aktara gidişi, kalçalarını bir yana yükleyerek dolu göğümleri; yalaklara, türbe merdivenlerine, atlama taşlarına otura kalka, dura dinlene, çocuklara sataşa karışa getirişi veya elinde lâmba şişesiyle dönerken bu şişeyi boru gibi öttürmekten kendini alamayışı, sonra birdenbire ciddileşerek hanım hanımcık köşeye geçip gergef işlemesi, bütün bu haller İrfan'ı —kenar mahalledeki bir koca konağın o terbiyeli küçük beyini— hele kendisinde cinsel zevkler uyanmağa başladıktan sonra epeyce oyalar, pencereden sokak seyrinin çok şeyler hayal ettiren bir eğlencesi olurdu.

On altı ile on sekiz yaşlarında odasına kapanıp haziran ikindilerinde imtihanlara çalışırken pencereden bakıp kendinde uyandırdığı ilk şiddetli isteklerinden utandığı, kızardığı bu kızlardan bazısı gözlerinin önünde can-

landı. Gülsüm adında bir tanesi var dı ki, erkek çocuklarla kaydırak oynar ve mızıkçılık ettikten sonra külhanbeyi gibi söver, yumruk yumruğa gelir, ancak hepsi birleşip üzerine çullanarak bir temiz dövdükleri, vücudunu yara bere içinde bıraktıkları zaman meydanı bırakır, rahatlamış bir halde, memnun, evine dönerdi.

Gülsüm, Çingene güzeli dediğimiz lekeli esmer tende, maviye bakan diken çiçekleri renginde gözlerle, çok ince belli ve ince baldırlı olmakla beraber bu —fırında kabarmış gibi kabuğu sert, içi yumuşak— dolgun vücutlu kantocu kız; neden nereden hatırlatmıştı? Belki de erkekçilliğinden, erkeği hem dövmekten, hem de erkek dayağı yemekten haz eder bir hali olduğundan...

— Bir kısım insanlar yalnız vücutlarının ve yüzlerinin andırışiyle değil, ruhsal durumlarını belirten bakışlariyle de birbirlerine benziyorlar... diye düşündü.

Dayanamadı, kız sahnedeki yerine oturunca, aralarında sırdaşlık başlayan genç garsona kim olduğunu sordu :

— Büyük artisttir, İstanbul'ludur, iki ay evvel Türkiye'den buraya bir operet kumpanyasiyle gelmişti, arkadaşları iş yapamadılar amma, Nevber çok beğenildi; şimdi kanto söylüyor... Gördüğünüz müşterilerin çoğu onu dinlemek için gelmiştir.

Uzaktan masaların birinde nargile çekiştiren bir adamı, belli etmeden gösterdi ve ilâve etti :

— Nah, kocası şuracıkta oturuyor, aktördür amma, san'ati Halep'te sökmüyor. Karısı kazanıyor, o yiyor!

XXI

Bahçeyi eğlencenin yarısında bırakıp Marika'nm ikram ettiği bira parasını da garsona bahşiş diye vererek otele dönen İrfan, salona girince şaşıra kaldı : Ortaya

mükellef bir içki sofrası kurulmuş, etrafına çeşit çeşit kıyafette, agelli, sarıklı ve fesli beş, altı kişi dizilmiş, yüksek sesle, evlerindeymiş gibi konuşuyorlar, gülüşüyorlar, eğleniyorlardı. İrfan odasına girmek için yanlarından geçerken hepsi birden sustular. Sonra saygıyla nezaketle ayağa kalktılar, selâm verdiler. Hiddeti biraz durulan İstanbul çocuğu «Peki amma bunlar salonda oturdukça nasıl uyuyabilirim? Ne belâya çattık!» diye düşündü, soyunup soyunmamakta kararsızlığa düştü.

Daha karar vermemişti, kapısı vuruldu; gidip kendisi açtı. Tanımadığı kıranta bir adam ellerini uğuşturarak dedi ki :

— Affedersiniz Beyefendi, bendeniz otel işleticisi Sımpat... Ağalar selâm ediyorlar, misafir Bey yorgunsa, yatacaksa biz dağılalım; yok, gönül eğerlerse bir kadeh içkimizi kabul etsinler, şeref duyarız, diyorlar.

Sonra, daha yavaş sesle ekledi :

— Ağalar, soylu, kibar, sözügeçer kişilerdir. Haleb'e bir iş için geldinizse hizmetinizde bulunurlar.

İrfan'ın bu son cümle gözünü açtı. İlk gecesinden çiftliğin durumuna değğin bilgi alabilirse, özellikle tanıdıklar bulursa hiç de fena olmazdı... Fakat teklifi birdenbire kabul edemedi. «Bilmem ki... Nasıl olur? Rahatsız ederim...» diye mırıldandı. Otel işleticisi «Rahatsızlık olur mu, şanlandırırsınız!» diyor, Süleyman Ağa, Naci Bey, Arif Efendi diye sofradaki adamların isimlerini sayıyordu. Anlaşılan bu isimler Halep'te o derece ünlü idi ki, bahislerinin geçmesi kararsızlığı gidermeğe yetebiliyordu.

İrfan bir adım attı. Bunu bekledikleri hissedilen soylu kişilerin meclisi karıştı; içlerinden biri, kısa boylu, tıknaz, terbiyeli adam hemen yanına gelmişti. Güney illerine özgü şivesiyle :

— Beyefendi, dedi, Haleb'imiz böyledir, adamı ilk gününde rahatsız ederler, uyutmazlar!

Koluna girdi, masanın başına götürdü. Selamlar, merhabalar, safa geldinizler, hatır soruşlar ve bir suskunluk... Bu sessizliği kısa boylu birisinin emirleri bozdu :

— Gel, İstepan, temiz kadeh, peşkir, peçete getir, mezeleri yenile... Bak, Beyefendi ne içerler, rakı mı, bira mı, viski mi, şampanya mı?

İrfan bira istedi. Bütün masa onun şerefine kadehlerini boşalttı. Kendi kendine : «Acayip memleket, diyordu, bu ikramlar hep böyle giderse dayanılmaz!» Sonra Marika'nın iltifatlarını düşünüyor, gülümsüyor, fakat kendisine bir ağırbaşlılık vermek için «Yarın bu otelden muhakkak çıkmalı!...» diye karar alıyordu. Bir aralık bahçede rastladığı Nevber de aklından geçti. Acaba o da bu otelde mi oturuyordu?

Konuşma keklik avı üzerinde idi. Süleyman Ağa, çiftleşme zamanında bu kuşlardan, evinde besleyip gözü gibi sevdiği bir çığırtkan dişi keklikle nasıl yüzlercesini vurduğunu anlatıyordu. İrfan av meraklısıydı; ikinci kadehi içince daha candan ilgi göstermeğe başladı. İlle çölde otomobille ceylân avı hikâyeleri başlayınca ne uykusu kaldı, ne yorgunluğu... Vaziyetindeki garipliği sezer gibi oldukça «Canım seyahat bu, her türlüsü başa gelir!» gibi mazeretler buluyor, gene hemen av tariflerine kapılıyordu. Bazan sofada yeni yeni adamlar beliriyor, odalara giriyorlar, entarileriyle dolaşıp gene birer kapı ardında gözden siliniyorlardı. Bunlar, galiba otel müşterileriydi; demek ki, salondaki sohbet ve ziyafet onların uykusuna engel olmuyordu; demek ki bu, görüp şaştığı şey doğal bir haldi. Halep, geceleri yatmıyordu.

Kısa boylu kişi, Naci Bey bir ara duvardaki saate göz attı :

— Sımpat Efendi, birader, bahçe daha kapanmadı mı ki? Hani kızlar, hani saz takımı?

Saat bir buçuktu. Sanki bu suali bekliyorlarmış gibi merdivende ayak sesleri, konuşmalar, gülüşmeler oldu. İçeriye önce otelde, sonra sahnede gördüğü iki kızla kollarında sazları, udçu, kemancı, kanuncu girdiler. Marika hemen şikâyete başlamıştı :

— Adama üç kere hoplesi tekrarlatırlar hiç? Zil vurmaktan parmaklarım tutmaz oldu. Nah, kalçamın şu yanı sızlıyor, damar damara mı bindi nedir?

Ve elini ağrıdığını iddia ettiği yerden sıvazlayarak geçiriyor, ipek kumaş altmdan bacağının şeklini daha iyi gösteriyordu. İrfan kıza bahçedeki ikramından dolayı teşekküre hazırlanmakta iken vazgeçti. Zira o, kendisini tanımamazlıktan gelmişti. Neden acaba? Oyununu seyretmeden çıkıp gitti, yahut biraya karşı birşey ısmarlamadı diye mi?

Naci Bey yeni gelenleri prezante ediyordu :

— Kanunii şehîr Nubar Efendi, kemanî Ligor hocamız, udî İstepan Efendi... Meşhur artist matmazel Roza...

Durdu gözlerini yumdu :

— Hayatımın nuru Marika!

Dedi. İrfan kızın neden bahçedeki bira işini unutmuş göründüğünü şimdi anlamıştı. Marika, Naci Bey'in bir şeyi idi, metresi veya yavuklusu... Yüzüne bakmadan elini sıktı. Daha akşamleyin yarı tanıştığı şantözle kendi arasında, şimdi gördüğü Naci Beye karşı bir gizli yakmlaşma, bir sır meydana gelivermişti.

Silleyman Ağa yeni gelenlere sordu :

— Nevber Hanım gelmeyecek mi?

— Gelecek ama, kocasını otele bıraktıktan, yatırdıktan sonra... Herif kızcağıza rahat nefes aldırmıyor ki... Kocası yanında gezen artistin eğlence meclisinde tadı mı çıkar?.

Marika'nın bu sözlerini herkes tasdik etti. Öyle ya, müşteri masrafa giriyor, sofra hazırlatıyor, saz getirtiyor. İstediği nedir? Biraz özgürce vakit geçirmek değil mi? Herif hem kıskanç, hem de Nevber'in parasiyle geçiniyor; böyle olunca meclislere girmemeli, karısını göz hapsine almamalı. Otelde yatsın karyolasına, beklesin... Yiyecekler mi? Elbette döner, gelir.

Arif Efendi başka fikirde idi.

— Nafile ümide düşmeyin, gelmez. Şimdi otelde atışıyorlar, döğüşüyorlardır; biraz sonra barışırlar, birbirlerine sokulup uyurlar. Biz keyfimize bakalım!

Saza başlandı.

İrfan Nevber'in gelmesini istiyordu. Kimbilir ne maceralardan sonra kendi öz memleketlerinde barınamayıp buralara düşen o acayip çifti yakından görmek oldukça enteresandı. Hem kadın çirkin değildi, İstanbul ağzıyla konuşması da hoşuna gitmişti. Ayrıca içinde ufak bir görev hissi de duyuyordu : Yabancı memlekette rastlanan vatandaşlarını, ne derece aşağı durumda bulunsalar bile elden geldiği kadar korumak...

Biraz zaman geçince Nevber unutuldu. Saz kusursuzdu, Marika neş'eliydi, Roza'nm sesi güzeldi. Neler içilmedi ve neler yenmedi... Sonunda meclis dağıldı. Şafak sökerken! İrfan'm kulaklarında dalgalar uğuldu-yordu; her dalganın bir başka nağme tutturduğu bir deniz hışıltısı... Hattâ mırıldanıyordu da :

— *«Kollarında can vereyim, başka bir şey dilemem!»*

Davet sahiplerinden ayrılırken bir öpüşmedikleri kalmıştı. Sarhoşluk, kırk yıllık ahbaplıktan fazla arala-

rına bir yakınlık salgını sokmuştu. Ne şeker adamlardı bunlar... Marika nereye kayboluvermişti, Marika? Naci Beye saygısından bütün gece kıza yabancı durmuştu. Fakat kendisini tutamayarak bir kaçamak bakış atınca camdan yapılmış renkli bilyalara benzeyen ışıl ışıl, içi morlu yeşilli çizgilerle dolu sarhoş gözlerin kendisine çevrilmiş ve kokulu sanılan bir buğu ile dumanlanmış olduğunu görüyordu, başını çeviriyordu. Savrukça soyundu, yatağa atildı. Başı yastıkta idi; fakat sanki bu yastık, beş on plâğı birden çalan bozuk, boğuk bir gramofondu; uğulduyor, hırıldıyordu. Yavaş yavaş otelde ve yastıkta sesler dindi. Tek bir nağme kalmıştı; uzak, uçucu, gittikçe silinen, tükenen bir nağme :

Kollarında can vereyim, başka bir şey dilemem!

Ve bu nağme onu aldı, götürdü, uykuya gömdü.

Ertesi günü İrfan başka bir otele taşınmadı. Zaten öğleye doğru uyanmıştı; rop dö şambriyle sofadan geçerken, arkasmda kimono, odasında imiş gibi kayıtsız dolaşan matmazel Roza'ya rastgeldi; selâmlaştılar :

— Rahat uyudunuz ya, beyciğim?

— Mükemmel. Ya siz?

Deli kız, yani Marika yakasını bırakmış olsaydı uyurmuş; lâkin ağalar gittikten sonra odasına gelmiş, başlamış gevezeliğe. İki saat daha konyak içerek başbaşa oturmuşlar ve ilâve etti :

— Sizden de konuştuk!

İrfan merak etmiş görünmedi, sormadı; öyle olacağına emindi. Hâlâ sarhoşluk duyuyor ve bu sabah sarhoşluğunda gecekinden büsbütün başka bir şey, bir coşku hali buluyordu. Kadın meclisi, okşayışı isteten, ka-

dınla bir arada uykuya dalmak isteği veren bir hal... Marika'nın uyanıp uyanmadığı sormaktan kendisini alamadı. Roza şikâyet etti :

— Onun saati olmaz. Bazı hiç uyumaz, bahçeleri gezmeğe gider, akşama döner. Belki de benden ayrıldıktan sonra odasına girmeden sokağa fırlamıştır. Durunuz bakalım, yatağında mı?

Yan odaya girdiler. Marika'nın yatağı bozulmuştu; fakat kendisi yoktu. Dolaptaki elbiselerini gözden geçirdikten sonra Roza sokağa çıktığı hükmünü verdi. Bu oda, otelin öbür odaları gibi döşenmemişti. Karyola sarı bronzdandı, akaju bir tuvalet, koltuklar ve pencerelerde süslü perdeler vardı. Kapağı yana fırlamış olan pudra kutusundan havaya, turuncu andıran hem acı, hem baygın âdi, fakat etkili bir parföm karışmıştı.

İrfan yeniden uyumak ihtiyacını duyuyordu; bugün akşama kadar dinlenecekti; ne kahvaltı, ne öğle yemeği... Garsona tenbih ettikten sonra odasına girip anahtarı çevirdi. Tozlu perdeleri iyice örttü, kirlenen ellerini kolonyadan geçirdi. Yatağına doğru yürüyordu, elbise dolabının yanında, parmağını sus işaretiyle ağzına götürmüş, sokak elbiseli bir kadının ayakta yarı saklı durduğunu gördü.

Şimdi, kollarının arasma girmiş olan Marika kulağına sesle nefes arasında şöyle fısıldıyordu :

— Beni sokakta sanıyorlar, kapıyı kilitle, susol!

İrfan Haleb'e ayak basalı on iki saat geçmiş, geçmemişti... Fakat başına gelenleri dilşününce bir senedir oturduğuna hükmedeceği geldi.

XXII

Hilmi Efendi İrfan'dan uzun bir mektup aldı. Bir seneye yakındı, posta bir ilgisi kesildiğinden zarf aç-

manın ve bir zarf üzerinde kendi adını yazılı görmenin yabancısı olmuştu. Sürgün için memleketindekilerle ve başka yerlerdeki memleketli dostlarıyla mektuplaşmak o kadar önemli, gerekli bir iştir ki, bundan yoksun kalmaktan duyulan sıkıntı âdeta, gittikçe havası azalan bir odada nefes alma zorluğuna benzer ve mektup yazıp cevabını almak çok kere bir tedavi yerine geçer. Bu sebepten olacak, kendi iradeleri dışında gurbet illerinde yaşayanlar ekmek paralarından keserler, açlığa katlanırlar, mektuplaşmayı isterler. Mektup alış, hayat hakkına sahip oluşu gösterir, yarın için ümit verir, büsbütün gereksiz, hüviyetsiz, bağlantısız kalınmadığına işarettir. Ortada «Aranılıyorum, demek ki yaşıyorum» gibi bir kural vardır. Onun içindir ki, sürgünlere en fazla postahanede rastlarsınız, yahut mektup yazarken ve ceplerinden zarflar çıkartırken... En akla gelmedik adamlarla haberleşmeye tutuştukları ve hiç beklenmediklerle sayfa sayfa yazıştıkları olur; böylece yeni ahbaplar ve ilgiler yaratırlar; hattâ eskiden aleyhinde bulundukları veya yüzünü görmedikleri ve görmek istemedikleriyle sevişirler, karşılıklı saygı beslemeye başlarlar.

Mektuplaşma ile ilgiyi kesmek bütün ümit ve dayanıklılığın kaybedilmesi demektir; bu gönül çöküntüsüne düşenler artık bir daha sürgünlük illetinden şifa bulamazlar; yurda dönseler de bir yıkıntıdan ve bir inanç süprüntüsünden oluştukları için az günde, dönüşün tadım, acısını duymadan, heyecansız sönüp giderler.

Hilmi Efendi, işte, bu takına girmişti. Bir süre, o da dört yana, Mısır'da Şehzadeye, Beyrut'taki otelciye Lübnan dağındaki Maruni papazına, Çopur Apti'ye, şuna buna, durup dinlenmeden uzun mektuplar gönderdi; hattâ Hindistan'daki Mihracenin vekilharçlarına bi-

le Farsça cümleler içeren ve talik yazılı mektuplar yazdırttı. Keramettin gibi, çoğundan karşılık görmedi; bazısından gelen cevaplar ise dört satırlık yavan sözlerden ve içtenlikten yoksun selâmlardan oluşuyordu. Sonunda bezginlik duydu, hepsinden vazgeçti, eline kalem almadı.

Bu sırada İrfan'ın mektubu gelmişti. Alışkanlığını kaybettiği için onu gereksizcesine, yirmi kere okudu ve günlerce yanında gezdirdi. Yeni arkadaşı bir aya kalmadan çiftliğe ait pürüzlü işlerin biteceğini ve kendisini çağıracağını haber verdikten sonra mesleği yazarlık olmayan adamların bir seyahata çıkınca kapıldıkları geçici edebiyatçılık hevesiyle ona Halep hakkında özenilmiş ayrıntılar veriyordu; diyordu ki :

«Burada sabahlara kadar gezen, eğlenen bol paralı, safa düşkünü bir Halep, daha doğrusu Halep gecele-ri var. Başka doğu memleketlerindeki Genel Savaş ve Ateşkes devirlerinin kan akıtan veya kan kurutan acılarından kurtulup Haleb'e canını atabilenler, birdenbire şehrin şen burgacına düşünce şaşkınlığına uğruyorlar. Havada sürekli zil ve saz sesi çalkanıyor; her ışık kümesi altında bir eğlenti meclisi kurulmuş, ziller titriyor, teller inliyor.

Kullanılan para, savaşta ve barışta, özellikle Dünya Savaşı sırasında bizim kayırıcı siyasetimizle biriktirilmiş çil Osmanlı altını ve gümüş sikke... Altınlar, İstanbul'dan tıka basa cephane sandıklarına doldurularak denk denk gönderilir, postahane avlularına yığılır, oradan da güneye yollanırmış, Cemal Paşanın eşsiz plânı gereğince bir altın yüz kurşundan fazla iş görecekti. Türkiye'den hırpalanmış kâğıt paradan tiksinmiş olarak gelip de eline bu altım alan bir adam, eğer insaflı, vicdanlı ise değerden düşmüş kâğıt parçasına bakarak, içini çeken Türk köylüsüne acımaktan kendisini alamaz.

Halep, işte bizim bu altınlarımızla eğleniyor. Bir tanesini bozdurunca avucumuza bir yığın gümüş dolduruyorlar, üzerinizde sağlam tire ile dikilmemiş savaş zamanı elbisesi varsa, cepleriniz ağırlığı çekemiyor, sökülüyor.

Halep'te her neş'eli sesin üstünde, bu neş'eli sesleri yaratan, yaşatan ses; altın ve gümüş sesi... Udların mızrabı, kanunların tırnakları, davulların tokmakları, okuyucu kadınların gırtlakları ve dansözlerin bacakları altın sesinden bereket alıyor.

Babilfarac denilen meydandaki kuleli saatin çeyrekleri bile çalan neşeli sesinde de kâğıt para geçen memleketlerdekinden başka bir uyum var. Her çan vuruşu havada, bir masa üzerinden yuvarlanıp yere düşen, ayarı halis bir lira sesiyle sanki hem çınlayarak, hem parıldayarak yankılanıyor. Ve saat hoş dakikalar müjdelerken kule etrafındaki sarraf dükkânlarında da altınlar ve mecidiyeler sayılıyor; altın ve gümüş dizilerinin ellerde ve ceplerde, fırlayıp gitmeğe hazır, beklenilmeyen bir havailikle oynaştıkları işitiliyor.

Dünyanın büyük bir bölümünden, elini, eteğini çekmiş olan madenî para, Halep'te ekilen, biten, devşirilen ve yeniden serpiştirilen bir büyülü tohum... Ne kadar bol ve ne beklenilmez kimselerde ne derece çok! Buruşuk akçıl donlu bir bedevî elini koynuna atıyor, dolu bir kese çıkarıyor, sallıyor. Tombala torbasından numara çeker gibi birbiri arkasına beş, on, yirmi tanesini masaya bırakıyor, beyaz dişlerini parlatarak, harcamaya kayıtsız ve hayattan memnun yürüyüp gidiyor. Sonra bizim memleket açlık, yokluk, altınla gümüşe özlem çekiyor. Sanki bu çöl şehrinde bu değerli madenler, kudret helvası gibi gökten iniyor; sabahleyin

önüne gelen topluyor, geceleyin de hoşuna gittiği gibi, tükenmesinden korkmayarak etrafa serpiştiriyor.

Gene de Halep'in asıl olağanüstülüğü ve keyfi, yalnız altın sesinde değil. Türkçe konuşulmasında. Türk sazından ve sözünden haz duyulmasında... Bu sesler de, altın sesi gibi, Halep havasının neş'esinden biridir, bizim için başlıcasıdır. Türkiye'nin her bucağından çeşitli sebeplerle ayrılan artistler altın ve keyif diyarı olan bu memlekette birikip yerleşmişler, hattâ bunların arasında kaçak Hıristiyanlardan başka kimbilir ne gibi maceralar peşinden sürüklenip düşmüş Türk şantözlerine de rastgeliniyor. Böyle, karı koca bir İstanbullu çift ile tanıştım. İkisinin de orta halli iyi bir aile çocuğu oldukları, sarhoş bulunmadıkları sırada göze çarpan terbiyelerinden belli... Fakat içtiler mi sille tokat, baston iskemle döğüşüyorlar, tamamiyle çürüdükleri meydana çıkıyor. Öyle olmakla beraber insan acımaktan da kendini alamıyor. Biçareler buraya seyyar bir operet kumpanyasiyle beraber gelmişler, güney hudutlarımızdaki kasaba ve şehirlerde piyesler veriyorlarmış, Halep'teki altın bolluğunu duymuşlar, birkaç temsille bir vurgun vururuz demişler. Fakat halk operetten anlamamış, bahsettiğim kızın sesini ve dansını beğenmiş, tutkunlar belirmiş, keselerin ağzı açılmış; o da kumpanyadan ayrılmış, başlamış kantoya çıkmaya... Şimdi burada varsa Sitti Nevber, yoksa Sitti Nevber... Yerli ve meşhur okuyucu kadınların papucu dama atılmış!

Bu okuyucuların musiki san'ati bakımından değerli olan aşk kasideleri, o «ya leyl!»ler biter bitmez, henüz gönüllerde temiz duyguların etkisi dinmeden bizim Nevber «Turnam! Turnam!» yahut «Benim yarim şıktır, şık!» kantolarıyla, bahriye çiftetellileriyle bir sahneye fırlıyor, bir çalkanıyor, bir hoppalığa başlıyor, yer yerinden oynuyor. Kahkahalar, bravolar, yaşalar, kadeh

tokuşturmalar, bira ısmarlamalar, şampanya yollamalr, bir hay huy, bir coşkunluk, görmeyiniz! Eğlence bir neş'e çılgınlığı içinde bitiyor.

Bitiyor mu? Hayır!

Safa ehli, gece yarısından sonra, özel toplantılarda, asıl eğlencesine başlıyor; zengin ahbap kümeleri otel odalarında, kır evlerinde toplanarak gene içki, gene saz, gene dans, tan vaktine kavuşuyor. Haleb'in öyle kuru, sağlam bir havası var ki, alkollü dağınık kafalar, birkaç saat uykudan pay alınca gene canlılığını, düzenini buluyor; sabahleyin gene herkes eşya denkleri, buğday çuvalları, yağ tulumları, deve kafileleri, kamyon dizileri arasında, bedevilerle alt üst, hanlarda, çarşılarda işine gücüne bakabiliyor, kazancını çıkarıyor, altın kırıyor.

Herhalde burada avunacaksınız; eğlence meclislerine girmeseniz de, çalgısız kahvelerde Türk göreneklerine uymuş ve Türk sevgisiyle yuğrulmuş birçok ahbap bulacaksınız, gurbet üzüntüsünü Şam'daki kadar duymayacaksınız.»

Hilmi Efendiyi mektubun yalnız bir kısmı ilgilendirmişti : Seyyar tiyatro kumpanyasına ait satırlar... Kızının başına gelen felâketten sonra nerede bir aktör sözü işitse veya gözü bu kelimeye ilişse kanının yüreciğine toplandığını, sarardığını duyar, bir titreme ve hafif bir baş dönmesi geçirirdi. Hakikatte Seher için oyunculuk ediyor, sahneye çıkıyor dememişlerdi; zaten onun böyle bir marifeti olmadığını da biliyordu. Biraz ud çalardı, sesi de güzelce idi amma, şanoda göbek atacak derecede utanmaz, arlanmaz, yırtık ruhlu da değildi. Hayır, bu yönden korkusu yoktu, lâkin aktörün peşine takılarak seyyar kumpanya ile beraber Anadolu'nun en üc-

ra kasabalarında yer yer dolaşması, pis han, otel odalarında, ahlâksız bir topluluğa karışmış olarak senli benli, açık saçık, kir pas içinde yaşaması ihtimali daima aklından geçiyor, uykularını kaçırıyordu. Bu kumpanyalara kaç kere rastlamış, sefil ömürlerine ne kadar yakından şahit olmuştu! Onun zamanında kadın oyuncular ya Ermeni idi, ya Rum... Üzerlerinde yırtık, pırtık, lekeli ve sökük geceliklerle, gündüzleri, kasaba otellerinin kirli, sinekli mutfaklarında yemek pişirdiklerini, çamaşır yıkadıklarını, garsonlarla ve biribirleriyle dil kavgasına tutuşup arada paralı yerlilere işaret ettiklerini görürdü; çoğu bembeyaz vücudu, saçları sarıya boyalı, köylüye iştah verici şekilde, ya çok geçkin, yahut henüz toy, utanma damarı patlamış yaratıklardı. Uğurlarında silâhları patladığı, adamlar vurulup kaçırma olayları da görülmüştü.

İşte kızını hatırladıkça, her gün ve her gece gözünde bu görüntü canlanıyor, çoğunlukla onu ikindi güneşi vurmuş bir kerpiç otel odasmda, yamru yumru bir demir karyolaya uzanmış ve sineklerden korunmak için yüzüne, ortasının kir yeri morarmış eflâtun renkli işporta malı bir havlu örterek, vücudunda dayak ve çürük izleri, aç ve pis, uyur görüyordu.

Tiksiniyor ve yanıyordu.

XXIII

— Asıl ismimin Nevber olmadığını tahmin etmişsinizdir, sanırım. Şayet, şu yatakta sızıp kendinden geçmiş adama kapılmamış olsaydım bugün beni Anadolu kasabalarından birinde öğretmen olarak bulacaktınız; gezginci operet kumpanyası oyuncusu ve Halep'te kan-

tocu kız değil. Darülmuallimata (*) gidiyordum, bitirmeme iki sene kalmıştı; anamın ümidi bendeydi, babamın gözbebeği idim, üzerime titrerdi. Onu hatırladıkça yüreğimin içi yanar; bakınız gözlerim yaşla doldu.

Gece yarısından sonra, dar bir otel odasında idiler; hava durgun ve pek sıcak olduğundan, karşıki binalardan içerisinin görünmesine rağmen pencereler ve perdeler açıktı; odaya sıcakla beraber, bu sıcağı daha fazla ağırlaştıran bir kebapçı kokusu ve et dumanı doluyordu. Eğlence yerlerinden dönen halk, evine gitmeden önce acıktığını duyar ve kebapçılarla tatlıcılara uğrayarak alkolün verdiği bir iştahla gereksizce karın doyururdu. Onun içindir ki meydan kalabalıkla, sesle, alış verişle gündüz kadar canlı idi.

Öteki, karyolanın birinde sızmış, ağzı yarı açık, arasıra homurdanır gibi horlayarak uyuyor. İrfan bir iskemleye ilişmiş Nevber'i dinliyor. O, eteğini çıkarmamış, fakat blûzunu atmıştı! Belden yukarısını, omuz başlarından tutan kurdelâlar sıyrıldığından, seyrek dantelâlı bir kombinezon ancak yarı örtebiliyordu. Sımsıcak, daracık, tozlu ve bozuk havalı bu berbat odada İrfan'a kızın çıplak kolları, mermer gibi pürüzsüz, cilâlı göründüğünden serin ve çok temiz gibi geliyordu, kaba bir bardak içinde, kirli bir ahçı dükkânı masasına konmuş bir çiçek kadar yerini yadırgadığını belli ediyordu. Erkeğin :

— Fazla içiyorsunuz bu akşam...

Diye kısaca itirazına karşı, Nevber, kadehi birden dikiverdi ve dedi ki :

— Dertliyim, talihsizliğimi duyuyorum, kendimden iğreniyorum, unutmak istiyorum. Buna sebep biraz da

---

(*) Kız öğretmen okulu.

sizsiniz. Sizin gibi kibar bir adamın, bayağı hislere kapılmadan şu gurbet ilinde benimle candan baştan meşgul oluşu, kurtulmamı isteyişi hem sevinç veriyor, hem keder... Bu ikisi arasında acı çekiyorum. Şu utanmazlığıma bakınız hele : Demin sahnede bir sürü yabancının, beyaz donlu fellâhın zevkini harekete getirmek için yapmadığım rezalet kalmadı; göz süzdüm, gerdan kırdım, kalçalarımı salladım, eteklerimi havalandırarak vücudumun olabileceği kadar çok yerini gösterdim. Sonra on kişiye yalan attım; kimine «Yarın!» dedim, kimine dargın göründüm, kiminden hediye aldım, kimine hediye ısmarladım; işaretler, vaadlerle ne kadar müşteriye şampanya açtırıp kahvecinin kazancına altınlar harcattım. Daha sonra hepsinden kurtularak kolunuza sarıldım, zorla sizi odama getirdim; şu zavallının zıbardığı sefil odaya... Ve gene utanmadan blûzumu attım, karşınızda bu kılıkta dolaşıyorum, konyak içiyorum, bütün çirkinliğimi gösteriyorum. Daha kötüsü de var : Dizinize oturmak, boynunuza sarılmak istiyorum. Bana öyle geliyor ki, orada yıllardan beri tatmadığım bir dinlenmeye kavuşacağım, çocuklaşacağım, yeniden doğmuşa döneceğim. Sakın ha, bunu başka bir maksada yormayınız; öyle temiz hislerle doluyum ki...

Nevber, İrfan'a doğru yürüyordu, içki ve kabaran istek batan güneşin karşı camlara vuruşu gibi siyah gözlerini, içinden dışından geçici bir alevle tutuşturmuştu, İrfan'a beyaz tüylü tavşanların gözleri gibi kıpkızıl göründü :

— Yatsanız daha iyi olacak...

Dedi. Nevber dinlemiyordu. Birden dedi ki :

— Gene yalan söyledim, hayır, bende temiz duygu yok. Kucağınıza sizin olmak, kendimi size vermek için atılmak istiyorum. Basbayağı kahpelik...

İrfan'ın gitmek için yerinden doğrulduğunu görünce hemen çöktü, ayaklarına sarıldı, ağlıyordu, inliyordu :

— Durunuz, gitmeyiniz, yalnız kalırsam vallahi kendimi pencereden atarım. Vazgeçtim, uzaktan konuşalım, tek biraz daha kalınız, şu kriz geçsin! Yahut bana son bir iyilik yapınız, bir bahçeye gidelim, yeşillik, su, ağaç, gök kır belki ateşimi alır yatışırım. Sizi rahatsız etmemeye çalışacağım, konuşmayacağım, delilik yapmayacağım, elimi elinize sürmeyeceğim. Yanımda bulunmanız yeter!

Bu ricayı reddetmek İrfan'ın merhametli yüreğine ve uysal huyuna uygun düşmezdi; o, kadınları hasta ve çocuk yerine koyup acıyarak, daima erkek yardımına muhtaç bilerek seven erkeklerdendi. Halbuki kadınlar bu yaradılıştaki erkeklere uzun süre dayanamazlar, onlara bağlanamazlar, âşık olamazlar. İyi adam, kadın için sevilecek, uğrunda özveride bulunalacak bir tip değildir; ancak mutlu olmadıkları zaman dert dökülecek bir arkadaştır. Asıl sevgili, şu yataktaki, tıraşı uzun, ispirto kokulu, hırçın, dikbaşh, serseri idi ve Nevber'in buhranını ne kır manzarası, ne de İrfan'ın evliya huyu geçirebilirdi. Öbürü şimdi ayılsa, yatağından fırlasa ve elini saçlarına dolasa idi, kısa bir kıyametten sonra öyle yatışır, öyle uslu bir kedi yavrusu olur, karyolanın bir tarafına büzülüp yatışır, iç çeke çeke uyuyup kalırdı ki...

Usulcacık, yataktakine farkettirmeden odadan çıktılar, bir arabaya bindiler; Nevber sözünü tutmak için kenara büzüldü; vücudunun İrfan'a sürünmemesine çalışıyor ve susuyordu. Parke cadde arkada kaldı, evler seyrekleşti, sonunda dümdüz bir kıra çıktılar. Yıldızlı çöl gecesinin mor susam rengindeki kadifemsi yumuşak karanlığı içinde yavaş yavaş ruhlarına bir ferah-

lık indi. Bu öyle bir ferahlıktır ki, zonklayan bir yaranın pansumanı değiştiği zaman duyduğumuz hafifliğe, rahatlığa benzer.

Bahçede kimse kalmamıştı; geniş havuzda yalnız tek bir ışık sallanıyordu, kahvecinin feneri... Nevber'i tanıyan garson, onun tutkunları yüzünden kazandığı paraların hatırı için güleryüz gösterdi, lâmbaları yakmağa kalkıştı, istemediler, loşlukta bir masaya oturdular, yemiş ısmarladılar. Üzeri buz parçalarıyla örtülmüş bir kocaman tabakta ufak taneli misket üzümleri, iri şeftaliler ve olgun armutlar vardı; durgun bahçe gecesine bu kokular karıştı. İrfan yerine bir başka erkek olsaydı, kır, su, gece manzarası, tenhalık ve meyva kokusuyla temizlenmişe benzeyen, bir kat güzelleşmiş, masumlaşmış görünen ve üstüne alıverdiği ince mantonun altında yalnız kombinezonuyla duran kızı göğsüne çekerdi. Bilirdi ki, bir kadının sevişmeye en uygun, en coşkun zamanı krizlerden sonraki bu durgunlaşmış halidir. Bir erkeğe, mutsuzluktan çok konuşan kadın, çoğu kez kendisini kolaylıkla, istekle teslime hazır bir kadın demektir. Şikâyetin, isteği örten kaba bir kabuk olduğunu, şikâyet maskesi altında hırslı bir yüz saklandığını İrfan yaradılışmdakiler ne kadar tecrübe geçirseler gene anlamamağa mahkûmdurlar. Kadın, bazı erkek beyinleri için hakikaten anlaşılmaz bir denklemdir; bazıları için ise ezberlenmesi kolay bir çarpım cetvelinden başka bir şey değildir. Sordu :

— Pederiniz hayatta mı?

— Belki... İyice bilmiyorum! Üç senedir habersizim. Gittiği yerden birkaç mektubunu almıştık; benim havalandığım bir sıraya rastgeldi, haberleşmeğe devam edemedim, şimdi nerededir, ne oldu? Aslında öğrenmek istemiyorum. Hayatta ise durumumu öğrenirse yüreğine iner, ölür. Annem gibi...

İrfan bu acıklı konuyu kurcalamaya kendinde hak görmedi. Nevber havuzdaki fener ışığına dalmış, düşünüyordu. Bahçe birdenbire, ağustosböceklerinin feryadıyla doldu, yahut İrfan deminden beri devam eden bu haykırışın birdenbire farkına vardı.

— Biliyor musunuz, bazı ufak tefek, hiçten şeylerin özlemini nasıl çekiyorum? İstanbul'da küçücük bir evde otururduk; hani mandalına yukarıdan ip takılmış kapısiyle toprak avlusu, avlunun bir kenarına gömülmüş küpü ile cumbalı mahalle evleri vardır, girince yeni yıkanmış döşeme tahtalarının kokusunu duyarsınız, merdiven basamağında çevrilmiş terlikler ve sahanlığa şişeleri temizlenmiş petrol lâmbaları dizilir, işte onlardan birisi... Yukarıdaki sofada, bembeyaz patiska örtüleri ile bir minder dururdu; yarabbi, ne sakız gibi temizdi, parlaktı, tozsuz, karışıksız, güzel ve rahattı! İşte benimkinin arkasma takılıp kirli, adi, iğrenç pansiyon ve otel odalarına düştüm düşeli hep bu minderi özlüyorum; bu minder gözümde tütüyor. Bir yıkansam diyorum, ama saatlerce, kalıp kalıp sabunlar harcayarak, derimi yüzünceye kadar... Sonra, eskisi gibi, üzerimde dümdüz bir entari, başımda pul işlemeli hamam tülbendi, ayağımda mercan terlikleri, gelsem, o mindere uzansam... Kafesin benek benek ışıklarıyla gölgeleri yüzümde, Marmara'dan esen ılık bir imbat patiska perdeleri oynatırken derin, üzüntüsüz, çocuksu bir uykuya dalsam! Ya sandık? Sandık ta nedir, diyeceksiniz. Basbayağı sandık, yeşil boyalı tahtadan, bildiğimiz çamaşır sandığı... Ah, onun kokusu. Hayatım üç senedir katı fiber, bavulların darmadağınıklığı içinde geçiyor; elbiselerim bumburuşuk, çamaşırlarım karmakarışık, hepsi de kendi kirimle, başkalarının kiri ile iğrenç, tiskindirici... Halbuki evimizdeki sandıkta, bohçaların uçları bile sarmasın, kenardan taşmasın diye sıkı sıkıya sarılmış, her şey ne

düzenli idi, tertemizdi, misk kokuyordu... Küçükken önünde iki diz üstü çöker, çamaşırlarımı ne dikkatle yerleştirirdim, aralarında renk renk Edirne sabunları, lâvanta çiçeği keselerini okşaya koklaya ne sevgiyle dizerdim!

Herhalde Nevber, hıçkırıksız, ağlıyordu; İrfan bunu sesinin boğukluğundan farketti; boğuk sesle konuşmasına devam ediyordu :

— Bunlar elimde iken değerini bilmek nerede, ayrıca hepsine düşman kesilmiştim. Minder, sandık, o ipli kapı, hattâ babamın eve gelince soyunup entarisini giymesi, anamın belden büzgülü yün çarşafı, hepsi sinirlerime dokunurdu. Belki yarın, bunlara yeniden kavuşsam üç gün sonra gene bıkacağını, hor göreceğim, kaçacağım. Ben artık kurtulamam, tamamiyle mahvoldum!

İrfan mırıldandı :

— Kendinizi fazla üzüyorsunuz, bu gece fazla içlisiniz, Nevber Hanım!...

Kadın yerinden fırladı :

— Bu yalancı ismi bari siz kullanmayınız, bana Seher deyiniz... Adım Seher'dir, anam bana böyle seslenirdi, babam böyle okşardı; Kâni de kulağıma ilk aşk sözlerini Seher diye fısıldamıştı!

Bu defa, heyecanla, hayretle ayağa kalkan İrfan'dı ve elinde olmayarak haykırdı :

— Hilmi Efendinin kızı Seher... O Seher değil mi?

Karanlıkta yüzlerini görmüyorlardı; fakat hayret ve heyecanlarının derecesi o kadar yüksekti .ki, gökte sürekli bir şimşek çakmış, etrafı aydınlatmış sandılar ve yüzlerinin aldığı şekli görmüşçesine birbirlerinden korktular.

XXIV

Babasının hayatta; Şam'da olduğunu ve Haleb'e geleceğini anlayan Seher telâşa düştü :

— Beni görmemeli, halimi öğrenmemeli, buradan hemen gitmeliyim. Yüz yüze bakmamıza imkân yok. İkimiz de utancımızdan ölürüz.

Diye, önce, sızlandı, durdu. Sonra gitmek kararını vermiş de yarın trene biniyormuş gibi İrfan'a yalvardı :

— El ilânlarında basılmış resimlerim vardır, rica ederim onları toplatınız, ortadan kaldırınız; gelince gözüne ilişmesin... Bir de Hendek caddesindeki fotoğrafçıya uğrayalım, camekâna koyduğu ağrandismanı kaldırtalım. Dört beş kişiye de yazılı fotoğraflarımı vermiştim, gitmeden önce bunları da geri almalıyım.

Bir aralık katıla katıla ağlamaya başladı; hıçkırıklar arasmda diyordu ki :

— Bahçe sahibiyle daha dün iki aylık yeni kontrat imzaladım; bunu kendiliğimden bozarsam üç yüz altın zarar ziyan vermem lâzım. Parayı bulmak da zamana bağlı; bütün bunları yoluna koyuncaya kadar babamı çağırmayınız. Bir haftaya kalmaz, hepsini temizlerim; o vakit gelsin, izimi bulamaz. Asıl adımla sahneye çıkmadığıma ne kadar isabet etmiştim. Nevber? Sitti Nevber? Resmimi görmezse nereden bilecek? Zaten ilk günleri yanında siz bulunacaksınız, kışın da çiftlikten şehre inmez; mesele kapanır, gider.

İrfan başını kederle salladı :

— Sizin Kâni adında bir aktörle yaşadığınızdan haberi var; onun için ihtiyatlı davranmanız çok iyi olacak. Yarından tezi yok, gitmeniz için gerekenleri yapmaya başlamalısınız... Başlamalıyız...

Yarın dediği o sırada hava ışıldamıştı. Yarı çöl, sıcak iklim düzlüklerinde gün ağarmaları, eğer şimdi onların bulundukları yerde olduğu gibi biraz ağaca, bir parça da suya rasgelirse seyrine doyulmaz bir güzellik alır; gök bütün büyüsünü, bu ufacık sahnede gösterir. Ağaçlar, bakarsınız, dumanlaşırlar, duman da buğu kadar incelir; biraz geçince hepsinin boşluğa karışacağını, kaybolacağını sanırsınız. Halbuki tekrar katılaşırlar, renkten renge girerler, çiçek açmışa, taze yaprak vermişe, yaprak dökümü zamanına, kar yağmışa dönerler; dört mevsim, yarım saatte üzerlerinden geçer, gider. Su ise olduğundan çok derin, çok geniş görünür; sanki etrafında çamlı ve çiçekli yamaçlar ve gökte elvan elvan bulutlar vardır; renklerin her çeşidi, değişe değişe içine vurur. Fakat bunlar, öyle, sadece parlak, kuru, yalnız üstte kalan boyalar değildir; fazla kadifeli, fazla şuruplu, hareketli ve derindedirler. Ateşten henüz çekilmiş bir reçel gibi kabardıklarını, taştıklarını, köpürdüklerini, tanelerinin yuvarlandığını görürsünüz; sonra o köpükler ve kaynama kesilir, önünüzde ne tam ışığa, ne de tam boyaya benzeyen duru, saydam, havadan hafif bir renkli şey, bir iz kalır.

Çöl sabahını bir küçük su kıyısı ve birkaç dal altında geçirmiş olanlar; dünyanın en güzel yerlerinde dolaşmış ve en bereketli seherleri seyretmiş bulunsunlar, gene hepsinden fazla o manzaranın zevkini ve hatırasını taşırlar, yalnız hayalini değil, sanki tadını, kokusunu, musikisini de ömürlerince duyarlar.

İrfan, su üzerinde yüzen sabaha bakarak :

— Şehre dönelim, dedi, biraz dinlenmelisiniz.

Uyuyan arabacıyı uyandırarak yolu tuttukları zaman güneş gözlerine doldu. Bu çiğ ışık altında Seher, İrfan'ın babasını tanıdığına ve İrfan da Seher'in Hilmi

Efendinin kızı olduğuna inanmamak istemişler, geceye ait olan hakikati, kısa bir an için bir hülya saymışlardı. Arasıra birbirlerine şaşkınlıkla ve kaçamaklı bakıyorlardı. Kızın yüzü bahçeden ayrılmadan önce, havuza eğilip ağlamaktan kızarmış gözlerini yıkadığı için, makyajsız kalmıştı; ayrıca, kederden, uykusuzluktan da büsbütün değişmişti; başka birine, bir beslemeye benziyordu; bön, yalın, az anlamlı idi. Siyah bir başörtüsü ona ne kadar yaraşacak, yarı köylü, yarı şehirli, İstanbul sayfiyeleri arasma karışmış göçmen mahallelerindeki arabacı ve dülger karılarından hiç farkedilmeyecekti. Hilmi Efendi böyle bir Seher bulmayı sahnede siyah organtin tuvaletiyle, beli incelmiş, göğsü kabarık ve kalçaları yuvarlak, yüzünde boyaları ateşi, gözlerinde konyak alevi, fink atan kantocu kıza bir yeğlerdi ki...

— Babasını tanıdığımı anladıktan sonra fena halde mahçup oldu. Utandı, demek ki, henüz tamamiyle hayâsızlaşmamış, kurtarmak ümidi tamamiyle kesilmemiş. Onu bu hayattan çekip zavallı babasının karşısına ufacık bir ev kadını olarak çıkarmak olanağı bulunabilse...

Diye düşünen İrfan bu hulyayı gelecek günlere bırakarak şimdi yapılacak işin acele Halep'ten uzaklaşması olduğunda karar kıldı ve otelin önünden ayrılırken, baba dostu olmanın verdiği şiddetlice bir dille ona uyarılarda bulundu :

— Hazırlığa başlamalısınız. Akşamleyin bahçede bana bilgi verirsiniz.

—İki saat kadar uyuyayım, kahve sahibiyle, Kâni ile konuşacağım. Fotoğrafçıya gideceğim, pasaportumun vize işini bitireceğim, yapılabilir olanı yapacağım.

İrfan bu inancadan ve inancadan çok kızın güvenli, iradeli halinden rahatlık duydu; öğleye kadar yattı, öğleden sonra çiftlik işleriyle uğraştı. Karanlık basınca bahçeye girdiği zaman Seher'in veya daha önce Kâni'nin

koşarak yanına geleceğini ve onunla gidiş meselesi hakkında konuşacağını umuyordu; beklediği olmadı; hayrette kaldı :

Kız, üç kişilik bir eşraf gurubunun oturduğu masaya yerleşmiş, her geceki hoppalığıyla konuşuyor, san'atının gereğini her zamanki sahteliğiyle yapıyordu. Daha sabahleyin arabada dönerken derin bir utançla başını önüne eğmiş dertli dertli düşünen o yeldirmesi ve başörtüsü eksik çaresiz ahretlik nerede? Nerede bu dekolte elbiseli ve dekolte hareketli oyuncu kız? Daha acayibi, her gece İrfan bahçeye girer girmez gözleriyle arayıp hemen selâm verdiği halde bu gece görmemezlikten geliyordu; görmemezlikten gelişini sanki belli ediyordu. Kâni de başka bir masada, karısının hatırı için yapılan ikramlardan faydalanıyor, boyuna yiyor, içiyor, konuşuyor, alışkısı dışında; İrfan'ın gelip hatırını sormaya yanaşmıyordu. İkisinde de bir çekilme, daha doğrusu bir düşmanlık hisseden genç adamın başına hiddetinden kan çıktı; kulaklarının yandığını duyuyordu.

Seher masadan kalktı, uzaklardan dolaşarak sahneye çıktı. Arada mesafe olmakla beraber karşı karşıya idiler, gözgöze geliyorlardı; fakat aradığı ilgiyi bulamıyordu; hattâ denebilir ki kız, bu gece her zamankinden daha neş'eli, daha şakrak, daha şakacı ve kendisine ilk günden daha yabancı...

Fasıl arası sahneden indiği vakit sandı ki, doğru yanına geliyor... İşte bir masa önünde durup konuştu, yürüdü, bir başka masanın davetini reddetti, ne sağa saptı, ne sola... Yakında, üç metre ötede... Sesini işitiyor, birine diyor ki :

— Gelecek pazara yeni bir kır gezintisi yaparız, köylerinize bayılıyorum, gene o ufak kuşlardan isterim, incir kuşu!

Arapçasını söyleyerek müşterinin hoşuna gitmeye çalışıyor :

— Asfurittin, değil mi? Bakınız ismini de ezberledim.

Ve birden geri dönüyor, uzaklaşıyor, masalar, ağaçlar arasında kayboluyor.

İrfan o zaman anlıyor ki, dün gece Seher'de bulduğu, bulup sevindiği o pişmanlık ve utanma hisleri, gördüğü o irade kuvveti geçici bir insanlık kıvılcımıdır, sönüvermiştir. Şüphesiz otele dönünce Kâni'ye onları anlattı, «Halep'ten gitmeliyiz, babam geliyor, beni bu durumda görmesini istemem!» dedi; fakat kazanılan altınlardan, bolluktan ikram ve rahattan kendisini mahrum etmek işine gelmeyen aktör, kimbilir ne yaptı, dövdü mü ,sevip okşadı mı, ayrılma tehditlerinde mi bulundu, onu, bu yatık, pörsük ruhlu kadını fikrinden, kararından çevirdi. Daha ileriye vardı. İrfan ile ahbaplığını kesmesini bile sağladı. Belki de şöyle demiştir :

— Aptal adamın biri o... Sen burada kaldıkça babanı çağırmaya cesaret edemez, kontratını tamamlayıncaya kadar moruğu oyalar. Önce surat edersin, böyle bir süre geçer, sonra biraz yüz gösterirsin, olur, biter!

Bunları düşünen İrfan, o kadar hiddete kapıldı ki, gidip Kâni'yi masasından kaldırmak, bir kenara çekmek ve uğursuz sarhoş suratına iki tokat aşketmek istedi. Ama, hesap edince, bir yabancı memleketinde ve iki Türk arasında skandala sebebiyet vermek korkusuyla fikrinden vazgeçti. İyisi buradan çıkıp gitmek... Seher'den hayır yoktu, alçak, adi, berbat, zararlı bir yaratıktı; tam anlamıyla sokak orospusuydu; yakışığını bulmuştu. Kendisinin yapacağı şey, Hilmi Efendiyi Haleb'e yaklaştırmamak... Çiftlik işi bozuldu, diye yazacaktı, ben de İstanbul'a dönüyorum. İşte bu kadar!

Yerinden kalktı; fakat hâlâ içinde bir küçük ümit taşıyordu : Belki arkasından gelirdi, bir şeyler söylerdi, kararından dönmediğini anlatırdı. Bunu hem Hilmi Efendi için istiyordu, hem de onurunu kurtarmak için... Ağır ağır yürüdü, yarı yolu geçti, bir tanıdığa rastlayınca sevindi, gereksizken konuştu. Artık kapıya yaklamıştı; gelen giden yok... Caddeye baktı. Bahçeden ayrılınca Seher'le arasına giren boşluğu ve uzaklığı o kadar derin, karanlık buldu ki, nedenini çözümleme gereği duydu : «Ne oluyorum, neden bu derece yalnızlık, yabancılık duyuyorum?» diye düşünüyor, gönlündeki çöküntüye akıl erdiremiyordu. Daha doğrusu aklının erer gibi olduğu şeyi açıklamaktan çekiniyordu. Bir hayli yürüdükten sonra inlediğini farketti : «Seher! Seher!» ve o zaman kendi kendine bir konuşma ve dertleşme tutturdu. Seher'i seviyormuş demek... Bu, ne zaman başlamıştı? Belki ilk gördüğü dakikadan... O dakikayı şimdi iyice hatırlıyor : Bahçede bir masa başında müşterileriyle konuşurken ve gözgöze geldikleri an! İki haftadır aşkını gizlice çekiyordu, müthiş bir hastalığın başlangıcı gibi kuşkuya düşmeden, kendini sağlıklı sanarak, geçici sandığı garip bir halsizlik duyarak... Ve bu gece, yüz çevrildiğini anlayınca dert meydana çıkıvermişti; hem de kızın en ahlâksız, en iğrenç tarafı karşısında belirdiği sırada; babasını çiğnediği ve onu yoksulluktan, utançtan, ölümden kurtarmaya çalışan bir adamı aldatırken sırada!

XXV

Hilmi Efendi, bir akşam Suriye Devlet Başkanının Konağına davet edildi.

Bundan Yemen'de silâh arkadaşlığı ettiği Irak'lı bir subay, şimdi Devlet Başkanının yaverliğinde bulunduğu

için onu davet etmekle hem bu uzak hatıraya bağlılık gösteriyor, hem de efendisinin sofrasını her tür misafirle süslemiş oluyordu. Yaverin güttüğü gaye propagandadır; istiyor ki, yerli misafirler Reisin sofrasmda komşu diyarlardan gelmiş yabancı yüzlerle karşılaşsınlar, onların kim olduklarını tamamiyle anlayamasınlar, ev sahibinin büyük ve gizli ilişkiler kurduğuna hüküm vererek meraka düşsünler. Ora siyasetinde merak vermek saygınlık kazanmanın yoludur ve olduğu gibi görünenin ömrü kısadır.

Bu usulü pek iyi bilen Devlet Başkanı da yaverinin dediklerine uyarak o gece Hilmi Efendiyle, misafirlerin önünde gereğinde çok ilgilendi; alaydan yetişme yarı okumuş bir politika düşkünü olmaktan çok, bir eski kumandan imiş ve bugün, hâlâ hayatta bir rolü varmış gibi yemekte de, yemekten sonra da ona herkesin merakını arttıracak sualler sordu.

Meselâ Keramettin Efendiyi kastederek :

— Şehzade hazretlerinden bugünlerde mektup aldınız mı?

Yahut :

— Yemen'de Ahmet İzzet Paşa ile beraber bulunmuştunuz değil mi?

Şeklinde Osmanlı hanedanına ilintisini, yahut Yemen vali ve kumandanıyla hemen hemen bir düzeyde olduğunu gösteren ustalıklı cümleler sıralanmıştı. Hilmi Efendinin işi kavrayarak verdiği falsosuz cevaplar Devlet Başkanının hoşuna gitmiş ve beklediği etkiyi yapmış olacak ki, ayrılma için ayağa kalktığı zaman onu durdurmuştu :

— İstical buyurmayınız, sahura da kalınız da biraz daha eski demleri yâdedelim.

Bu söz, Türkçe anlayan yerliler üzerinde, bilinmeyen misafire karşı merakı büsbütün arttırdı; çünkü sahura alıkonulmak konağın usulüne bir ayrıcalıktı; ne bilinir, belki de yarın onu Başkanın yanında önemli bir mevki almış olarak görürlerdi, işlerine yarardı. Başladılar çetrefil Türkçeleri ve beyaz gülümsemelerle Hilmi Efendiye iltifata...

Gitgide mecliste ancak ilgili kimseler kalmıştı. Konuşma Devlet Başkanının yakında kuzey şehirlerine yapacağı resmî geziye çevrildi; Humus, Hama ve Halep ziyaret olunacaktı.

— O tarafı teşrif etmiş miydiniz?

— Hayır Efendimiz, henüz gidemedim. Ama bir ahbabımın toprağına yerleşmek niyetinde olduğumdan beş, on güne kadar bendeniz de Halep yolcusuyum.

Devlet Başkam, yaverinin yüzüne baktı ve gizlice uygun bir işaret almış olacak ki, yüksek sesle emretti :

— Beyefendiyi de listeye kaydediniz, seyahatlerini bizimle beraber yaparlar!

Hilmi Efendi şöyle düşündü :

— İrfan Beyi, bana göndereceği yol masrafından kurtarmış olacağım. Habersiz birdenbire karşısına çıkıveririm, şaşar ve sevinir.

Bilmiyordu ki, bu fikirle memnuniyet duyduğu sırada İrfan Halep'te onun gelişini önlemek, Seher'i uzaklaştırmak için buhranlar geçiriyor, üzüntü ve aşk çekmekte devam ediyordu. Çünkü bahçeden hiddetle, kederle ve kirli bir sevginin açıklanmasiyle, döndüğü gecenin ertesi günü, akşama kadar ne Seher'den ne de Kâni'den bir ses çıkmıştı; her dakika bir haber geleceğini ümit ettiği için de saatlerini üzüntüyle geçirmişti. Sonunda yeniden gece oldu, şehir halkı serin rüzgârla beraber eğlence yerlerine dağıldı, her taraftan saz sesleri yayıldı. İrfan bahçeye gitmeyi gururuna uygun bulmu-

yor, sokaklarda kararsız dolaşıyordu. Neden sonra kendi kendisini kandırdı :

— Seher'in sahneye çıkmasına daha bir saat var, tam o zaman içeriye girerim, bir kenarda otururum, sonra numaralarını bitirmeden kalkarım. Hiç uğramamak da fazla önem verdiğimi gösterir; alışılanı bozmak küçüklük olur!

Bu muhakemenin arasında asıl varmak istediği sonuç kızı az da olsa, uzaktan da olsa gene görmekti. Hattâ şu ümidi de büsbütün kaybetmiyordu : Belki de, birdenbire yanına geliverir, pişmanlık gösterir, özür diler, zavallılığına onu inandırırdı.

Bahçe kapısma yaklaşınca yalnız olarak içeriye giremeyeceğini anladı, döndü, caddede bir ahbap araştırmaya koyuldu. Bağ bozumu zamanı olduğundan tanıdıklarından birçoğu köylerinde bulunuyordu; ancak Tapu dairesinden bir kâtibe rastgelebildi. «Fena değil,» dedi, «işlerimle uğraşan bir adam... Hoşuna gider.» Ve bunu bahçeye davet etti. İçeriye beraber girdiler; İrfan göz ucu ile sahneye baktı : Seher yerinde idi, sanki kapıyı gözlüyordu. Acaba kendisini mi bekliyordu? Yanındaki ile hararetli bir sohbete dalmış görünmeyi yeğledi; fakat inancı artmıştı, kızın halinde bir değişiklik vardı. Oturdukları vakit Seher'le gözgöze geldiler, merhamet dilenen acıklı bir bakış... Sevincinden yüreğine bir çarpıntı girdi ve bahçeyi birdenbire aydmlanıvermiş sandı. Yanma gelecekti, kesinlikle gelecekti, bütün durumu onu gösteriyordu!

Vaktiyle aşiret okulunda bulunduğu için epeyce Türkçe öğrenmiş olan Tapu kâtibi, İrfan'a sordu :

— Bu Sitti Nevber'i siz tanır mın İstanbul?

— Hayır.

— Şarmute aslı!

— Yâni?

— ... Yani fahişe, ama büyük fahişe, üstaz... Velâ şek, sahibetül icaze... Yani var diploması fuhuş medresesinden!

İrfan kızardı; fakat kâtibin dili altında bir şey sakladığım anladığından hiddetini, heyecanını belli etmemeye çalışarak sordu :

— Siz galiba yakından tanıyorsunuz?

Ve arkadaşının rakı kadehini doldurdu, içine buz attı, sonra bir sigara uzatıp kibritini yaktı. O her ikrama karşı :

— Estağfurullah! Estağfurullah!

Diye karşılıyor, yerinden kalkıyor, selâm veriyordu. Evet, Sitti Nevber'i iyi tanıyordu, Halep eşrafından hani bir genç mirasyedi vardı, Talha Acili... Herkes bilmezdi ama ona tutkundu; bir aydan beri gizlice ilişkide idiler. Şehir dışındaki köşkte buluşurlardı. Tapu kâtibi Ebu Talha'nın akrabasından ve anlaşıldığına göre de dalkavuklarından olduğu için hemen her zaman yanlarında idi. Hattâ dün gece sabaha kadar köşkte gene eğlenmişlerdi, içmişler, kokain kullanmışlardı. Kız, ikide bir, genç Halepli'nin ayaklarına kapanmış : «Çiğne beni, ez beni, ökçenle kafama vur!» diye yalvarmıştı; öyle kendinden geçmişti... Talha da yamandı ha! Yere boylu boyuna yatan Nevber'in üzerinden yürüyor, acımadan çiğniyordu ve öbürü de bundan zevk alıyor, pantolonunun paçalarını öpüyordu. Daha neler yapmamışlardı ki...

— Mafî edeb! Mafî ahlâk!

İrfan'ın hayretten gözleri irileşmişti, kulaklarına inanamıyordu. Babasının Şam'da olduğunu ve yakında Haleb'e geleceğini öğrendiği günün gecesi bu rezaletleri yapmak? Hem de bir yabancıyla... Kâtibin verdiği ayrın-

tılara göre kızın aklı başında değildi, Talha'yı delicesine seviyordu. «Beni çiftliklerinden birine götür, kapat» diyordu, «Sana hizmetçilik edeyim, ayda bir gel, fakat gelince kollarının arasma atılayım, bir saatçik sevileyim, okşanayım; yetişir!»

İşittiklerinden ürkerek, tiksinerek gözlerini sahneye çeviren İrfan onun inatla ve deminki harap, ezgin bakışıyla kendisini incelediğini gördü. Şimdi anlıyordu. Seher, Tapu kâtibinin yanında olmasmdan ve konuşmalarından bu sırrın meydana çıkacağını sezmişti; o bakışlar, o ilgi, utanç, masumluk, pişmanlık rolü hep buradan geliyordu; bir olayı önlemek istiyordu. Belki de işi Kâni'nin duymasından korkuyordu; olabilir ki İrfan, öfkesine kapılarak öğrendiklerini aktöre söyleyiverirdi. Nitekim bir aralık garson masaya uğradı, kulağına eğilerek :

— Nevber hanım selâm ediyor, oyundan sonra beni Sebil bahçesinde beklesin, önemli diyeceklerim var!

Haberini getirdi. İrfan, ilk hissine kapılarak hemen şu cevabı verdi :

— Bu gece olmaz, bir yere davetliyim!

Artık sahneye de arkasını çevirmişti; misafiriyle konuşmalara dalmaya çalışıyor; fakat bir türlü düşüncelerini atamıyordu. Kalkacakları sırada garson, bu sefer de eline bir ufak kâğıt sokuşturdu : «Beni dinlemeden bir şeye inanmayınız. Mutsuzum. Babama hürmeten Sebil'e muhakkak geliniz.»

— Utanmadan hâlâ babasından sözediyor. Hakikaten şirret, utanmaz kızmış bu... Tahminden de fazla rezilmiş, iğrenç şeymiş!..

Daha fazlası da oldu : Garsonun Nevber'den haberler ve kâğıtlar getirdiğini sezen kâtip, kapının önünde

ayrılacakları zaman İrfan'ı şöyle bir kenara çekti, sarhoş ağzıyla uzun uzun kendisine saygısından sözedip, davetine teşekkürlerini bildirdikten sonra bu oyuncu kızdan çekilmesini, ilişkiye girmemesini öğütlemeye başladı :

— Mardan, diyordu, lâzım tavakkî!

Sebebini de fısıldadı; Talha'ya illet geçirtmiş, iş zabıtaya yansımış, fakat araya nüfuzlu adamlar girdiği için meseleyi kapatmışlar, muayeneye sevkolunmaktan kurtulmuş...

Yalnız kalınca İrfan yürümek gücünü bulamadı, caddenin kenarına mıhlandı. Bu derece mi sefalet, bu derece mi maddî ve manevî iğrençlik? O güzel vücut bir mikrop yuvasından mı oluşmuş? El sürülemeyecek kadar mı pis? Gözünün önüne bir âdi mahalle doktoru muayenehanesi, şırıngalar, mor eczalı sular, pamuklar, küvetler, lekeli havlular geliyor, Lysol kokusu duyuyor, öğürecek gibi oluyor. Fakat, bütün o öğrendiklerine, düşündüklerine karşın —ne düşkünlük yarabbi!— hâlâ Sebil'e gidip gitmemek kararsızlığıyla çırpınıyor. Kesinlikle gitmek istiyor; buluşmak, konuşmak, yanyana olmak istiyor. Hattâ —ayıp şey, çok çirkin şey ama— sokulmak, isteği bile duyuyor. Diyor ki :

— Meğerse ben de iğrenç bir adam imişim, kendimi şimdi anladım, foyam meydana çıktı. Kâni kadar, belki daha sefil, daha pis, daha kokmuş ruhlu bir yaratık!

O güne kadar kapılmadığı korkunç bir buhran içinde, arabalardan birine atladı ve hakkında verdiği hükümdan kuvvet alarak «Çek» anlamına bahçenin yolunu işaret etti; sesini duymaktan korkmuş ve artık kendine karşı utanmayı da kaldırmıştı.

— Ya gelmezse... Ya gelmezse...

Diye yüreğinden inliyor, tasasından, özleminden yanıyordu.

XXVI

Yerleşmek için Haleb'e gitmeye karar verdikten sonra Hilmi Efendinin içine tuhaf bir hüzün çöktü. Şam'ı sevdiğinden mi? Hayır, Şam'ın Beyrut'a yakın olmasından... Daima taşıdığı küçük bir ümidi ve avuntusu vardı. Suzidil, belki, bir gün yenideŋ Lübnan'a dönebilirdi ve kendisi de ne zaman isterse dolmuş otomobillerden birine atlayarak iki saat sonra Beyrut'a kavuşabilirdi. Halep dört senedir barındığı ve acı, tatlı birçok hatıralarını yüklendiği memleketlerden uzakta, ayrı bölgede, sanki başka bir ülkedeydi; bir daha geri gelemeyeceğini anlıyor, Suzidil ile beraber yaşadığı Lübnan dağındaki çamfıstıklı köşkü artık göremeyeceğine kederleniyordu.

Yurduna dönmek imkânsızlığı, müracaat ettiği konsoloshaneden uygun cevap alamamak suretiyle, belirdi belireli bütün sevgisini, özlemini, ateşini Suzidil'e bağlamıştı. İlle Seher'i kaybedeli beri zihninde temiz ve güzel hâtıra olarak yalnız o yaşıyordu ve şehzadenin evine gittiği ilk akşamdan çıktığı son dakikaya kadar, dokuz ayı en küçük ayrıntılara kadar hayalinden geçirmek tek zevkiydi. Bazan, hiçten bir meseleyi halle uğraşarak, saatlerce oyalanıyordu :

— Hani, diyordu, bir gün onunla beraber şehre inip öteberi almıştık; hava çok sıcaktı; kızcağızın dudağı üstüne sürekli ter taneleri diziliyordu. Acaba o gün, günlerden ne idi? Cumartesi mi, pazartesi mi? Ben, çoğu

zaman, pazartesileri alışverişe giderdim. Ama galiba, bu sefer, sırf Suzidil'e kumaş almaya inmiştik. Belki de bir çarşamba, yahut perşembe günü idi...

Gününü bulamayınca alınan kumaşın çeşidini ve yapılan elbisenin şeklini bulmaya çalışıyordu.

— Saman sarısı bir ipekliydi de üzerinde mavi noktalar vardı. Hattâ bir kır gezintisinde şeftali lekesi olmuştu da evdekilere duyurmadan götürüp buharla temizletmiştim, ne kadar sevinmişti!

Şimdi gönlünde yeni ve başka tür bir sevgi kök salıyordu : İrfan... Zaten İrfan'la buluşmak zevkiledir ki, Haleb'e gitmeyi gözüne almıştı; yoksa Şam'dan ayrılmayacaktı, ayda iki mecidiyeye tuttuğu kerpiç odasına, minderine uzanıp halktan, hayattan uzak, Suzidil'e ait hatırlayışlarla köşesinde yaşamakta devam edecekti. Zaten ahbap olduğu belediye doktoru ona dinginlik, dinlenme öğüdünde... İlâçlarını da bedava veriyor; bunlar ufacık şişelerdir, Avrupa fabrikaları örnek olarak doktorlara gönderirlermiş, en son buluşlar ve pahalı şeyler...

Bir gün Devlet Başkanının yaveri haber gönderdi : Ertesi günü erkenden istasyonda bulunsun, özel tren yedide hareket edecek, yeri ayrılmıştır. Hilmi Efendi iki haftadan beri İrfan'dan mektup alamadığına üzülüyordu. «Sakın, diyordu, İstanbul'a gidivermiş olmasın!» Fakat, eğer onu Halep'te bulamazsa gene heyetle beraber geri dönerdi. Cebinden beş para sarfetmeyecek, Hindistan seyahatinden getirdiği gül kurusu kadın şalını satarak, bir tarafa sakladığı üç altına ilişmiş olmayacaktı ya! Tuhafı şu ki, şalı elden çıkardığı sırada onu Suzidil'e hediye edemediğine pek çok kederlenmişti ve Şehzadenin yanında iken küçük sultanlardan öğrendiği kelimeyi tekrarlayarak :

— Kimono yapardı, ne yaraşırdı...

Diye içini çekmişti. Acaba ne haldeydi zavallı? Müveddet Beyle yaşamasına gönlü bir türlü rıza göstermediğinden kafasında bir roman düzenlemişti : Müveddet güneş çarpmasından ölüveriyor; Şehzadenin ikinci eşi de veremden vefat ettiği için Keramettin Efendi zaten eskiden beri gözüne kestirdiği kızı nikâhla alıyor, gel zaman, git zaman, dünya değişiyor, Şehzade Osmanlı tahtına geçiyor ve bir gün Suzidil, Padişah karısı ve Şehzade anası oluyor!

İşte Şam'da eğri büğrü, tozlu çamurlu, yalaklı mescitli bir kenar mahallenin kerpiç odasında kalb hastalıklı zavallı sürgünün kurduğu hülya budur, kendisine yararlı yönü yoktur. Bu, kimseye belli etmeden sevdiği kıza hayalinde özene bezene hazırladığı bir hediyedir. Suzidil'e o derece özveriyle tutkundur ki hülya hakkı; insana ölçülü veriliyormuş gibi güzel, yararlı düşüncelerini hep sevgilisine ayırmaktadır; bir ufak parçasına el süremiyor, kendisine küçücük bir pay, bir yaver kordonu bile çıkarmak istemiyor. Tamamı onun olsun, saraylar, tahtlar, taçlar!

Haleb'e hareket edileceği gün, birkaç kere kıbleye döner gibi, Beyrut, Mısır tarafına doğru çevrilerek Suzidil'i uzun uzun düşündü. İstasyondaki kalabalık arasında, bereket göze çarpmadan trene girivermişti.

Arka arkaya vermiş sıra sıra mıhlı sedirler yerine bir ev gibi döşenmiş koltuklu kanapeli, masalı, iskemleli süslü bir vagon... En ücra bir yere ilişti, her zamanki terbiyeli, aynı zamanda ağırbaşlı tavrıyla nutukların, alkışların bitmesini bekledi. Resmî protokol başlayınca Türkçe duruyordu; fakat tren yola çıkıp da herkes doğal halini bulunca kulağını, alıştığı kelimeler tekrar okşamaya başlamıştı. Devlet Başkanı ona uzaktan gülümsedi ve seslendi :

— Safa geldiniz, yolculuğumuz hayırlı olsun!

Yanındakiler hafif perdeden konuşmaya giriştiler, Şam kayısısı nasıl yetiştirilir, toplanır, kurutulur, bunları Hilmi Efendiye kıvançla anlatıyor, arasmdan geçtikleri meyva bahçelerini durmadan övüyorlardı.

Fakat Hilmi Efendi Suzidil'den bir daha ayrılıyormuş gibi yüreğinde bir eriyiş, eksiliş duyuyor. Akşama Halep'te olacaklar.

Onların Haleb'e varacakları gün ise İrfan, İstanbul'a dönmek kararını almıştır. Çünkü Seher'in pusulası elinde, başı ateşler içinde yanarak, deli bakışlarıyla Sebil bahçesine girdiği gece, sabaha kadar beklediği halde kız görünmemişti. Her arabadan onu çıkacak sanarak koşmak, karşılamak isteğiyle yerinden sürekli fırladığı, ezilip inlediği bu uzun gecenin acısını o hale gelmişti ki, tan yeri ağarırken müthiş bir kararla arabasına atladı, arabacıya :

— Talha'nın köşkünü biliyorsun ya, dedi, oraya çek!

Kendi kendine de şöyle söyleniyordu :

— Ben gösteririm o fellâha, bir Türk yumruğu yesin de kafasına, anlasın Hanya'yı Konya'yı!

İçki hiddet, kıskançlık, aldanış İrfan'ı çıldırtmıştı; Halep halkının bu işte hiçbir kabahati olmadığı halde, boyuna memlekete ve halka atıp tutuyor, kendi milletinin bağımsızlığına, üstünlüğüne, ününe güvenerek köşkü başlarına yıkmak, delikanlıyı parasına, mevkiine karşın rezil etmek, kızı saçlarından sürüyerek elinden alıp götürmek gibi projeler tasarlıyordu. İkide bir soruyordu :

— Yaklaştık mı? Hani, neresi? Hâlâ gelmeyecek miyiz? Vur şu atlara!

Arabacı böyle sarhoş cilvelerine alışık olduğu için

nazik cevaplar vermekle beraber istifini pek bozmuyordu. Sonuıda alaca karanlıkta bir bahçenin yanı yıkık duvarları göründü ve araba ahşap bir kapı önünde durdu. Tozlu ağaçlarla örtülü bu bakımsız bahçede binaya benzer bir şey farkedilmiyordu. Arabacı evin tâ içeride, ikinci duvarla çevrilmiş bir yerde olduğunu söyledikten sonra açıklama da yaptı. Eskiden buraları eşkıya basarmış, onun için köşkleri taş siperlerin arkasına yaparlar, nöbetçiler, bekçiler oturturlarmış.

İrfan ne yapacağını şaşırdı. Bir aşağı, bir yukarı dolaşmaya başladı. Arabacı onunla ilgili görünmemekle beraber kararsızlığını anlamıştı... Kesinlikle bir hareket yapmak, küçük düşmemek gerekti; özellikle daha bizden yeni ayrılmış bir memlekette güçsüzlük göstermek çok ayıp olurdu. Bu düşünce ile kapıdan girdi, yürümeye koyuldu. Biraz ilerlemişti, içeriden kendisine doğru bir faytonun geldiğini görünce yan tarafa çekildi, gözlerini dikti, bekledi. Evet, işte arabada bir kenara büzülüp oturan tek başına Seher'dir; Seher geceyi gene Talha'nm ayakları altında geçirmiş, kokain çekmiş, sevişmiş, güneş çıkmadan otele, Kâni'nin yanına dönüyor. Bastonunu kaldırdı, haykırdı :

— Dur!

Seher'le göz göze geldiler; fakat bu gözler kayıtsızdır, içlerinde ne şaşkınlık, ne korku var. Hattâ kız yerinden kıpırdamıyor, ona söz söylemeye bile yanaşmıyor, daha doğrusu tenezzül etmiyor; yalnızca arabacıya sesleniyor :

— Yürü!

Araba yürüyor. İrfan çamurluklara sarılmıştır, basamaktadır, içeriye atılmak üzere... Körüğün demirine yapışmış olan sağ eline bir el sürünüyor. Küçük bir

ümit : Yardım mı? Hayır, tersine keskin tırnakların damarlarına kadar girdiğini anlıyor. Sanki elinin üstüne bir avuç kor dökülmüştür; hafifçe bağırıyor, demiri bırakmaya mecbur oluyor ve yere yuvarlanıyor. Fakat hemen kalkıyor, arabaya yetişiyor, bir daha sarılıyor, her iki eliyle sarılıyor ve Seher'in bu kez ayaklarıyla karnına tekmeler vurmasına aldırmayarak sonunda kanapeye, yanına düşüyor, mırıldanıyor :

— Rezil!

Kızdan beklediği artık küfürdür, isyandır, feryattır, olaydır. Ama umduğu gene çıkmıyor; kan sızan eline Seher'in birdenbire kapandığını, öpmeye başladığını görüyor ve yarasının gözyaşlarıyla serinlediğini farkederek bütün gece süren sarsıntıdan sonra, baygınlığa benzeyen iç geçirici acayip bir rahatlık duyuyor.

XXVII

— Seni bu halde bırakamam, olamaz. Zaten hiç uykum yok; bütün gece gözümü kırpmadım; yeni uyanmış, uykumu almış gibiyim...

İrfan yavaşçacık cevap verdi :

— Ben de uyuyamayacağım.

Bu söz «Ayrılmayalım, günümüzü beraber geçirelim, konuşalım, dertleşelim, anlaşalım» hattâ «Sevişelim» anlamına geldiği için Seher, delikanlının başını göğsüne çekti ve koynuna sokarcasma, kaçırmaktan korkar gibi sinirli, hırslı ellerini üzerine bastırdı.

Bir süre yollarına böyle devam ettiler. Tam şehre girecekleri sırada Seher, başının üstüne eğildi ve memnun bir kedi gibi monoton bir sesle mırıldanmaya başladı :

— Şimdi bir garaj önünde arabadan ineriz; ben Kâni'ye bir pusula gönderir, akşama kadar gelemeyeceğimi bildiririm. Seninle bir otomobile bineriz; istersen Antakya'ya yahut İskenderun'a gideriz; bir yerde başbaşa öğle yemeği yeriz; istersek bir yayla otelinde öğle uykusuna da yatarız ve kahve saatinde, geç vakit Haleb'e yetişiriz.

İrfan susuyordu; yani kabul ediyordu. Kızın kendisine çektirdiklerini unutmuş muydu? Hayır. Fakat o yalancılıklar, bayağılıklar, kaypaklık ve kaltaklık sanki dünkü güne ait değildi, aradan yıllar geçmişti, bunlar birer uzak hâtıra olmuştu. Gece, Tapu kâtibinin anlattıkları, demin gizlice Talha'nın köşkünden dönüşü, tırnaklarını eline geçirişi; tekmeler, bütün bu olaylar ve hakikatler beş, on yıllık bir geçmişe karışmıştı. Sanki şu dakikada göğsünde dinlendiği kadın, büyük özverilere katlanarak, kendisini yenerek, ne eziyetler pahasına eski yaptıklarını affettirmiş, saygınlığını kazanmış, temizlenmişti; vücut ve ruh sağlığına yeniden ermişti; artık güvenilir bir yaratıktı!

Bu sefer başını, kendiliğinden kızın göğsüne daha ağır bastırdı ve araba sarsıntılarına karşın, öyle; yapışık, yuvada kalmak için de kolunu arkadan beline doladı. Ne derse yapacaktı. Uzun bir uğraşmadan sonra karşı koyması kırılmış, yenilgiyi kabul etmiş olanlara özgü utandırıcı, fakat rahat ettirici bir ruh uyuşukluğu içindeydi; bu miskinliğin şehvetini duyuyor, yaptığı şeyin temiz olmadığını anlamakla beraber, o güne kadar temiz işlerden alamadığı bambaşka bir zevkle kendinden geçiyordu. Gücü tükenmiş bir adamın kirli, fakat yumuşak bir yere uzanıp yatmasındaki zevk... Madde ve ruh bakımından gevşemiş, pelteleşmiş olmanın, çürümeğe başlamanın pis zevki!

Güneşin henüz sarı yaldızlı, ıslak sanılan ilk ışıkları, kuru ovalara göze hoş gelen bir geçici tazelik verdiği için İskenderun yolu, önce zevklerini okşadı. Fakat biraz sonra ışık keskinleşti, açık otomobilin yüzlerine vurduğu serin rüzgâr ısındı, ufuktaki mavilikler yavaş yavaş dumanlandı; etrafı çöl renksizliği kapladı.

Seherden sorulacak ne kadar şey vardı... Bunların bir bölümü tamamen özel hayatına, gizli aşklarına ve hastalıklarına, zararlı düşkünlüklerine, içki, kokain ve fuhuşa aitti; öbür bölümü babasının Haleb'e gelişi ile ilgiliydi, çarçabuk halli gereken bir meseleye... İrfan nedense, belki de doğrudan doğruya kıskançlığı sebep olduğu için, birincilerle daha fazla kafasını yoruyordu :

— Nedir bu yaptıkların, bu delilikler?

Diye söze başladı. Seher elini yavaşçacık ağzına kapattı, sözünü kesti :

— Sus, söyleme, sorma utanıyorum!

Bu, el, bütün gece bahçede müşterilerin avuçlarına, çatallara, kadehlere, mezelere, Talha'nın ayaklarına ve vücuduna dokunarak kirlenmiş, henüz yıkanmamış, zaten aslında kirli olan bu el, yumuşacıktı, serindi, güzel kokuyordu; dalından henüz kopmuş bir meyvaymış gibi İrfan'a, dişlerinin arasına almak isteği verdi ve öyle de yaptı. Artık iğrenme duymuyordu; bu duyguyu kaybetmişti. Evet, düşünüyor, görüyor, biliyor, «İğrenmem gerek» diyor, ama nefsine hükmedemiyor, iradesizliğine şaşıyor, bir yandan da tırnakların arka kısmına rastgelen kabarık parmak etlerini dudaklarına sürüyor, ufak ufak dişliyordu. Hattâ bir aralık ruhunda daha çirkin bir istek kabardı : İstedi ki, kız ona Arap genciyle olan sevişmesini en gizli ayrıntılariyle anlatsın... Bu konuya girmek için uygun cümleler aradı ve sonunda :

— Demek kendini çiğnetiyorsun, ezdiriyorsun, o kadar seviyorsun ha?

Diye sordu. Seher, az zamanda çok tecrübe görmüş, çeşit çeşit ruh çöküntüleriyle karşılaşmış, bir sürü soysuzlaşma olaylarıyla iç içe yaşadığından, İrfan'daki gereksinimin çarçabuk anlamına vardı; hem onu memnun etmek, hem de anlatımiyle kendi zevkini getirmek için, şoför işitmesin diye kulağına yaklaşarak, istediklerini, istediği şekilde anlatmaya koyuldu. Kesinlikle, hâlâ içkinin ve çektiği zehrin de bu utanmazlıkta etkisi vardı; hayalinden geçiriyor, kimse işitmiyormuş gibi hiçbir noktayı gizlemiyordu. İrfan, kendinden geçmiş bir halde, susmasından korkarak durmadan teşvik ediyordu :

— Ey, sonra? Söyle, daha sonra?

O, büsbütün başka bir adam olmuştu, iğrenç bir ruh hastası, tıp kitaplarında bahsi geçen çirkin örneklerden biri. Benliğinin bir tarafına sokulup ölü yaşayan bir «virus», Seher'in aşkı gibi uygun bir taban bulunca canlanmış, ayaklanmış, üremiş, yayılmış, vücudunu tamamiyle sarmıştı. Kötü, fakat keyifli bir hastalıktı bu...

— Konyak bulabilir miyiz yolda?

Diye şoföre soran kendisi oldu. Yarım saat ötedeki bir kır kahvesinde belki bulabilirlerdi... Tam bu sırada Seher, baş ve ikinci parmaklarının çukuru arasında ona beyaz bir toz uzatmıştı :

— Çek!

Biraz sonra utanma ve pişmanlık başlar korkusuyla, bunların önüne geçmek için en küçük bir duraksama göstermeden, gözlerini kapayıp çekti ve kimse kendisine öğretmediği halde, burun deliklerini örtüp kalan parçaları da genzine gönderdi, bekledi. Ne oldu? Hiç... Hayır, işte yüreğinde bir, iki şiddetli vuruş ve kafatasının içinde bir aydınlık; tıpkı karanlık bir bodruma tepeden kapak açılmış, aşağıya güneş salmış gibi... Söze gerek görmeden ellerini uzattı, Seher'in blûzu arasından ufak şişeyi kaptı, kendisi döktü ve burnuy-

la doyasıya emdi. Bu sefer beyin bir avizeye dönmüştü, şakır şakır, nur içinde, neş'e içinde, hoşgörü içinde, henüz yemeğe başlanmamış bir ziyafet sofrasının billûr ve gümüş şıkırtılarıyla tertemiz!

— Bittim!

Dedi ve dudağına yapışıp kalan lezzetli tebessümü, kendisine aynadan bakıyormuş gibi farkederek vardığı zevkin hayvansal manzarasından da ayrıca keyif duydu. Ne hafiflik Yarabbi, ne tüy gibi bir hafiflik!.. Arabaya oturmuş olmaktan çok, şöyle bir kenarından ilişmişti, yarı havada, boşluktaydı; uçabilirdi.

— Bu gece, Haleb'e dönmeyelim, hattâ hiç dönmeyelim; anlıyor musun, artık ne Kâni, ne Talha, ne de baban; o aptal zavallı baban...

Seher, zehrin etkisi geçince İrfan'ın nasıl değişeceğini, eskisinden derin, ne müthiş, ne acılı bir pişmanlığa kapılacağını biliyordu; çocuk avutur gibi hafif hafif, gülümsüyor, «Peki, diyordu, peki, elbette... Niçin döneceğiz, dönmeğe ne gerek var?»

Artık İskenderun(*) topraklarına girmişlerdi; önlerinde yeşil dağlar, ilk bulutlar, dereler ve göller... İrfan bunları hakikat olmaktan çok ilâcın etkisiyle hayalinde yaratılmış yalancı bir manzara sandı. Rastgele, her kır kahvesinin önünde arabayı durduruyor, sade kahve içiyor ve içiriyor, gereksiz bahşişler veriyor, sesi olmadığı halde şarkılar mırıldanıyordu. Şoförle senli benli, candan ahbap kesilmişti; bir aralık üçü birden aynı şarkıyı yüksek sesle çıkarmağa başladılar. İçinden :

— Hah hah, diyordu, şimdi böyle, kızı ile bir arabada, kolkola, kucak kucağa giderken bizi pinpon görse... Amma da şaşırır ha, ağzı bir karış açık kalırdı!

(*) Romanın geçtiği sırada, İskenderun Fransız mandası altındaydı.

Bu ağlayacağı olaya gülüyor ve o derece tuhaf buluyordu ki, Seher'e bile —zehirden kuruyan dilini güçlükle ağzında çevirerek— anlatmaktan kendini alamıyordu. Kadının muzaffer bakışları vardı: «Seni de, işte bana, benimkilere benzettim, derecemiz birleşti, bir hamurdan olduk. Nasılmış yüksekten atıp tutuşlar, arada mesafe bırakarak doğruluk, erdem dersleri? Yarın Talha ile seviştiğimizi de kuzu gibi aramızda seyredeceksin, boyun eğeceksin, yardımcılık bile edeceksin!»

Deniz manzarasıyla coşan İrfan, bir şiir okumaktır tutturdu... Yerinden kalkıyor, el, kol, işaretleriyle körfeze doğru, sendeliye, sarsıla arabadan haykırıyor, bunu da yeter görmüyor, arada sırada Ermeni şoförün, arkadan boynuna sarılıyordu. Millî duyguları da tersine dönmüştü, ona:

— Seni niye memleketten çıkardılar, kabahatin nedir ki, diyordu, böyle siyaset mi olur, bu ne haksızlık!

Fakat şoför bu sözlerin ancak sarhoşlukla, çilgınlıkla söylendiğini, etkinin geçici olduğunu deneyle bildiğinden tartışmaya yol bırakmıyor, dert yanmıyor, ağız aramıyordu. Müşterisinin görmediği yüzünde kaşlar çatık, dişleri kilitlenmiş, kin ile gerilmiş bir sertlik, fakat sesinde tatlılık:

— Alnımızın yazısı! Ne diyek?..

Gibi cevaplarla meseleyi örtbas etmeye çalışıyordu. Tam öğle zamanı deniz kenarında, güzel. bir lokanta önünde durdular, göz çarpmayacağını sandıkları bir masa seçtiler. Rum garson, İrfan'ın keten beyaz örtüye dayadığı ele bakıyordu; beş tırnak yarası... Üzerlerindeki irili ufaklı siyah kan tomurcukları artık kurumuş; çizgilerin kenarları ise pembeleşmiş, genişlemiş, azmak üzere... Eli inceledikten sonra gözleri Seher'e çevriliyor, anlıyor: Dövüşmüşler, şimdi sevişme nöbeti!

Başka masalardaki müşterilerde bir merak hareketi ve fısıltı, birbirlerine işaretler, kulaktan kulağa söyleşmeler :

— Nevber burada, Haleb'teki Türk artisti Nevber!

Bugün; Hilmi Efendi'nin Şam'dan trene bindiği gündür. Devlet Başkanının özel vagonunda, şatafata, gürültüye kayıtsız, tek avuntusunu sayıklıyor :

— İrfan'a kavuşacağım! Yarın akşam İrfan'ın yanındayım! Elmas gibi bir çocuk... Bu çocuk bir mücevher parçası!...

XXVIII

Yemekten sonra, ağızlarında şampanya ve şeftali tadıyla hasır koltuklara yaslandıkları zaman —lokanta müşteri dağılmış olduğu için— deminki acıkmış insanların hırslı, telâşlı şamatası kesilmiş, gazinoya ikindi saatlerine özel o rahat ettirici ıssızlık çökmüştü. Yalnız, ara sıra, binanın arka tarafındaki mutfaktan, yıkanan tabakların tıkırtısı yankılanıyor, bu duyulmadığı vakit de ortadaki vantilâtörün yumuşak, yağlı uğultusu işitiliyordu.

İrfan gözlerini kapamış olduğu halde sordu :

— Neye karar veriyoruz?

— Hiçbir şeye... Bir süre daha kararsız, daha doğrusu gelip geçici kararlarla yaşayalım.

— Fakat baban?

— Beni düşünmen gerek; ben de başka şekilde onun kadar talihsizim. Haleb'ten ayrılmak, yeniden yoksulluğa düşmek olacak. Burada aklıma sığdıramadığım bir bolluğa kavuştum; cebim para gördü, sırtım elbi-

se... Senelerden beri yarı aç yaşadığımı şimdi, gene burada farkettim. Düşün, tekrar Beyoğlu'nun sefil, iğrenç pansiyon odalarına düşeceğim. Tozlu, tahtakurulu, pis sedirlerinde bağdaş kurup fasulye haşlaması ve fıçı sardalyesi yiyeceğim. Sirkeli suyuna kocaman iç ekmek parçalarını banarak yuttuğum bu yemeklerin hâlâ boğazımda yakıcı tuzluluğu ve kurutucu ekşiliğini duyuyorum. Halbuki Haleb'te kuş sütü istesem bulup önüne koyanlar var. Gardrobum tuvaletlerle, mantolarla dolu. Büyük mağazalar beni tanıyorlar ve müşterisi yapmaya çalışıyorlar. Ne ince, ne pahalı iç çamaşırları giyiyorum, bilsen... Şimdiye kadar görmediğim, ummadığım bir saygınlık... Bunlardan ayrılmak istemiyorum; beni ayırmák bir zulümdür; ayırmak isteyen gideceğim yerde hiç olmazsa bana bir bölümünü sağlamalıdır. Değil mi?

— .....

— Bak, meselâ akşama Haleb'e döneceğiz; orada yatacak rahat yerim dolabımda param, her tarafta güvenilecek dostlarım var. Endişe duymuyorum. Böyle bir dönüşün mutluluğunu, değerini ancak benim gibi bir şehirden bir şehire, açlıkla, yersizlikle karşılaşmaktan, kovulmaktan korkarak meteliksiz, ümitsiz gidenler anlayabilir; pansiyon kirasını ve bakkal hesabım vermek olanağı bulamadan evine bin heyecanla karnı aç dönenler bilir. Sen nereden bileceksin?... Bilsen «Haydi, hepsini bırak git, yoksulluk çek!» diyebilir miydin?

Sözü kesmiyor :

— Ama bu nimetlere kavuşunca belki de daha akıllı, hesaplı, düzenli yaşamak mümkün olurdu; yapamadım. Onca çileden sonra, hiç beklemediğim bir sırada içine gömüldüğüm bolluk beni çıldırttı. Ömrümde tek altın görmemiştim; bahçeyi işleten gazinocu, kantolarım ün yapınca, ilk akşamı kucağıma bir avuç çil li-

ra döktü, ağırlığıyla eteğimin ortası çöktü. Bütün gece bunları seyrettim; saydım, dizdim, oynadım, gözüme uyku girmedi. Ya ertesi günü? Bir kadın için, hayatında ilk kez istediği mağazaya giderek beğendiğini alabilmek zevkini, sarhoşluğunu gözünün önüne getir! Haleb'e yırtık pırtık tek bir elbise ile gelmiştim, üstümdeki çamaşırlarım parça parçaydı, çoraplarım yamalı, ayakkabılarım yamru yumru... Hepsine birden, bir günde kavuştum. Otelde paketleri açıp içindekileri yatağımın üzerine dizerken ellerimin nasil titrediğini görmeliydin; yüreğim nasıl kayıyor, neş'eden nasıl bayılıyordum! Bütün deliliklerimi yapmaya alıştıktan sonra dönüşte memlekette çekeceğim yoksulluk iki misli ağır, ezici olmayacak mı?

— .....

— İyisi mi babama, bir şekil bulup, kendisi farkına varmadan ihtiyacı olan parayı Şam'a göndereyim; Haleb'e gelmesin. Biraz daha hayattan zevkimi alayım; çünkü henüz kanmadığımı, doymadığımı anlıyorum. Sana gelince; İrfan, istediğin zaman, bir işaretinle daima yanında olmaya hazırım; sana minnettarım. Fakat özgür kalmam gerek, hayatımın ayrıntıları ile uğraşmamalısın. Buna razı mısın?

İrfan, otuz saatlik bir heyecan, azap, içki, zehir ve yol yorgunluğuyla koltuğunda sızmıştı. Seher yakışıklı, fakat tadsız delikanlının düzgün hatlı yüzünü, kararsız bir gülümsemeyle uzun uzun inceledi, kendisine cinsel bir istek vermediğini anladı, «Ne yapalım,» diye mırıldandı, «Kanım kaynamıyor!» Tam bu sırada üzerine yabancı ve inatçı bir çift gözün dikildiğini hissederek, oturduğu yerden usulca ve san'atına yakışan bir ustalıkla gazinoyu araştırdı.

Yakın masaların birinde kırk beşlik bir adam oturuyor, kendisini seyrediyordu. Onu, demin yemekte de

görmüştü; aldığı tavırlardan, garsonların davranışından, gelip geçenlerin selâmından mevki, servet sahibi olduğunu da sezmişti. Bir tüccardı veya bir fabrikatör... Anlaşılan işini gücünü bırakmış, Seher için yeniden gazinoya dönmüştü.

İlk önce aldırmıyor göründü, ama aklı onda kaldı. Sonra göz göze geldiler.

Yanındaki uyuyan erkeğe pek bağlı, pek sevgi dolu ve bağlı imiş gibi yarı hiddetle başını çevirdi. Gözlerin ikinci buluşmasında hiddet yerine yüzüne bir hafif yumuşaklık vermeyi daha uygun görmüş, üçüncüsünde gülümsemişti. Bir zaman, karşılıklı gülümsemeler süre gitti...

Seher, sonunda, oturmaktan ve sızmış bir adamı beklemekten bıkmış gibi tavırlar takındıktan sonra, kaplarcasına yerinden kalktı ve oynak bir yürüyüşle tarasaya çıktı, parmaklığa dayandı. «Bu «Sen de gel, cesaret göster, konuşma yolu bul!» Demekti. Kırk beşlik adam fırsat kaçırmadı. Tarasada; bir aşağı, bir yukarı kıza yaklaşıp uzaklaşarak, yürümeye koyuldu. Boş vakit geçiriyordu; Seher, tam yanından geçerken ona :

— Pardon, dedi, şu karşıda görünen beyaz evler neresidir, acaba?

— Payas... Yani Türkiye, daha ötede Dörtyol... İskenderun'a ilk kez mi geliyorsunuz, Nevber Hanım?

— Evet.

— Akşama Haleb'e dönmeyecek misiniz? Bahçede çalışmayacak mısınız?

Seher, döneceğini ve çalışacağını söyledi. Öbürü şaştı :

— Fakat gecikiyorsunuz. Geldiğiniz Ford, saatte ancak ortalama otuz kilometre yapabilir. Önünüzde yüz altmış kilometreden fazla yol var, hem de tamir edilen bo-

zuk bir yol... İsterseniz benim otomobilimle dönünüz, yepyenidir, kapalıdır, hem çabuk gidersiniz, hem de rüzgâr yemezsiniz.

— Ya siz?..

— Ben de zaten işlerim için oraya gitmek mecburiyetindeyim. Hemen hareket edeceğim. İşte arabam şurada.

Caddenin başında mükemmel bir otomobil duruyordu, bir Limuzin; Seher kaşlarını kaldırdı :

— Arkadaşım var, ondan ayrılmam doğru değil, sadece bir ahbap ise de...

Bu son cümlenin uzun ve önemli bir anlamı vardı : «Yanımdaki âşıkım değildir, sevgilim de değil, pek canım isterse bırakıveririm. Siz biraz daha ısrar ediniz, kanacağım ve razı olacağım.» Kırk beşlik adam onları da anladı, eski hovardalardan biriydi :

— Ahbabınız sahneye çıkacak değil a, geç de dönse engel yok, hattâ geceyi burada geçirse bile... Hem ona bir şaka da yapmış olursunuz, uyanınca sizi bulamaz, şaşar, kızar, tuhaf bir şey olur.

Seher, İrfan'ın bulunduğu yere baktı : Koltuğa daha iyi yerleşmiş, daha derin bir uykuya dalmıştı. «Rahatımı bozan, zevklerime engel olan densiz, hem de.iradesiz bir adam... Okul çocuğu olarak kalmış; ne eziyetler etsem sonunda gelip ayaklarıma kapanacak, değil mi? Ona bir oyun daha yapayım!» diye düşündü; parmağını «Sus!» işaretiyle ağzına götürdükten sonra, usul usul merdivenlerden inmeye başladı. İskenderun'lu, uzaktan garsona elleriyle anlatıyordu :

— Biz kaçıyoruz, uyuyan adama fazla bir şey sezdirme uyanınca sadece «Bir otomobile bindi, gitti!» de!..

Seher, şimdi, zalimce, haince, ahlâksızca işler yaptığı zaman duyduğu zevkin içindeydi; bundan, bir se-

vişme kadar keyifleniyor, lezzetten yüzünün hatları karışıyordu. Beyaz toza alışalı beri yalancılık, düzenbazlık, eziyet, tiryakisi de olmuştu; basit, düzgün, rahat işleri sevmiyordu; bir tür olay çıkarmak açlığıyla ikide bir beyninin kazındığını duyuyor, sancıya benzeyen bu azabı ancak şuna buna yalan atarak, oyun oynayarak, acı çektirerek yatıştırabiliyordu. Beylan yokuşunda, İskenderun'u kuşbakışı seyrederken :

— Oh, diye düşündü, İrfan uyanmıştır, kaçtığımı öğrenmiştir, bana sövüyor, aynı zamanda aşkımdan tutuşuyordur!

Bu acı çektirme keyfiyle yanındaki adama sokuldu, omuzunu omuzuna dayadı ve onun ellerine sarıldığını, okşaya okşaya öpmeye başladığım görünce, kendisini biraz daha bıraktı. Haleb'te de bir Kâni vardı ki, sabahleyin pusulayı alınca küplere binmişti, şimdi otelde, her hiddetli zamanında yaptığı gibi yatağa uzanmış, bekliyordu. Gene bir dayak faslı olacaktı ve Seher, bahçeye gitmeden önce, çürük yerlerine krem sürecek, pudra ekecek, sahneye öyle çıkacaktı. Ne dolgun bir gündü bu, ne zevkli gün...

* * *

Biraz gecikmiş olduğu için telâşla bahçeye girince, gazino sahibi yoluna çıktı, bozuk Türkçesiyle, ayakta uyardı :

— Ya Sitti Nevber, yarın gece Devlet Başkanı Haleb'te... Var yanında şok adam, büyük adamlar. Tam saat geldi, lâzım, sen hazır!

Ve daha yumuşak sesle de şunu söyledi :

— Mümkün çağırdı seni yanına... İster keyif... Sen yapacak şok gayret, sahibülmeali memnun, ben olur memnun!

Seher, gazinocunun yüzünü okşadı, o dille :

— Merak etme, dedi, ne lâzım yapar ben, girer ağzından, çıkar burnundan!

Gazinocu, anlayamadığı bu söze bön bön gülümsüyordu, belli ki, kantocu kıza güveniyordu. Seher, dayaktan sonraki tatlı gevşemeyle yerine oturduğu zaman bahçeyi gözden geçirdi. İrfan yoktu. Acaba İskenderun'da mı kalmıştı? Yazık,. öfkesini seyretmekten, çektirdiği azabın yüzünde izlerini görmekten yoksun kalacaktı...

O, böyle düşünürken, garson sahneye çıktı, memleket âdetince, önündeki ufacık masaya bir tabak dolusu buzlu şeftaii koydu ve otomobilde beraber geldiği tüccarın ismini verip oturduğu yeri gösterdikten sonra kulağına fısıldadı :

— Nevber hanım, dikkat et, her şeftalinin içinde bir İngiliz altını var!

Seher, yemişlerden birini aldı, ısırdı ve tüccarla arkadaşlarının kendisini tetkik ettiklerine, göz ucu iie bakıp emin olduktan sonra, altına kıymet vermezmiş gibi tabağı yanındaki oyuncu kızlara uzattı, birer şeftali ikram etti.

XXIX

İrfan uyanıp da karşısındaki hasır koltuğu boş bulunca, birden endişeye düşmedi; fakat gözlerini kenarda duran garsona çevirdiği zaman okuduğu yüz hatlarının pek de gizlenmeye çalışılmayan kaba yazısından durumu çarçabuk kavradı, afalladı.

İnsanlarda mutluluktan çok felâketi daha kolay, hiçten bir işaretten bile anlayıvermek yeteneği vardır, sevinilecek şeyi yenilemeye gerek görürüz de kötüye he-

men inanırız, açıklamasına bakmayız. Acıların heyecanını saklamak da bir derece elimizdedir.

İrfan da böyle oldu, işi derhal anladı, hiçbir şey sormadan, zehrini içine emerek, ağırbaşlı davranarak hesabını istedi. Garson, her uşak gibi hizmet ettiklerinin üzüntüsünü seyirden hoşlandığı, bunu talihin ödünü yerine koyduğundan zevk almak fırsatını kaçırmadı, sorulmayana cevap verdi :

— Sitti Nevber bir saat önce ayrıldı, gitti, özel' bir otomobille...

Demin, neş'e ve gururla oynak kadının yanında kendisine emirler veren şimdiki bitkin, dağılmış, ayrıca Türk ve Müslüman olan gencin, gene bir sorusuyla karşılaşmayınca, acısını meydana vurdurmak için ilâve etti :

— Bizim acente Hoca İlyas ile...

Ayrıca gidenlerin avukatlığını da üstüne aldı :

— Çok tatlı uyuyordunuz, uyandırmaya kıyamadılar sanırım...

Sahte terbiyeli bir duruşla ve sahte saygılı bir gülümsemeyle sanki kendisine hizmet için söylenen bu sözlere karşı «İyi etmişler, zaten ben Haleb'e dönmeyecektim, geceyi burada geçirecektim» gibi bir uydurma cevap verebilirdi; bu karşılığı da bulmuştu, fakat içkiden, kokainden, kederden sesinin öyle bozuk, boğuk çıkacağına, belki de hiç çıkamayacağına inanıyordu ki sustu. Söz, olayı değiştirir, aldatırdı bile... Ama sese sözgeçirmek, fikrimize egemen olmaktan güçtür; ses de göz gibidir, özgürlüğüne düşkündür, ikiyüzlülüğe zor katlanır ve yalancı şahitliğe az yarar.

Gazinodan çıktı, iki tarafına palmiye fidanları dikilmiş ve yeni sulanmış kumsal caddeyi tutturdu. Gülünç duruma girenler de bulundukları yerden suçlular gibi kaçmak ihtiyacındadırlar; ayağı sürçüp düşen bir ada-

mın kalktıktan sonra koşup uzaklaşması gibi... Gazino ile arasındaki mesafe uzadıkça nefes alması rahatlaşıyordu. Şehir dışına ulaştı, kıyıya çekilmiş kocaman bir yelkenliye rastlaymca, yorgunluğunu duyduğu için, gitti, buna dayandı. Biraz sonra, ayakta duramayacağını anladığından, sırtı geminin bordasında, kuma oturdu.

Çocukluğundan beri aldığı tutucu aile terbiyesinin etkisi altındaydı, pişmanlık ve utanç içinde... Seher'in ona yaptıklarını kendisi de, gelenek ve göreneklerine karşı aynı yüzsüzlükle, kıyasıya işlememiş miydi? Süprüntüleşmiş bir kıza tutulmuş, zehirli toz çekmeye başlamıştı. Hem bunları gurbet ilinde, ailenin son servet kırıntısını kurtaracağı bir sırada, sorumluluğu yüklendiği ve kızkardeşinin haklarını avucuna aldığı sırada yapıyordu. Dün geceden şu saate kadar azap ve zevk, karmakarışık, perişan yaşadığı kısa süre içinde yirmi altın harcamıştı, kahvelere, arabalara, otomobile ve gazinoya... Bunun sonu nereye varacaktı? Müthiş şey!

Aklından tutkulara kapılarak mahvolmuş iyi adam tipleri yaşatan romanlar geçmeye başladı. Meselâ «Zehra»daki tulumbacı koğuşuna kadar düşen genç!... Kendisini unuttu, her şeyi bırakıp bu on beş sene önce, önem vermeden bir solukta okuyuverdiği romanı, en küçük, silik noktalarını bile ihmal etmeden tekrarlamaya koyuldu. Meğerse, farkında olmayarak nasıl da dikkatle takip etmişti, farkına varmadan nasıl da hikâye zihnine kazınmıştı!..

İşte Balıkpazarı tarafında, kapısını bir cılız asma örtmüş loş, dar bir zahire tüccarı mağazası... Çuval ve kazevi kokuyor; kenarda, bir camekânlı bölme arkasında roman kahramanı, mor mürekkebi pelteleşmiş, tozlu hokkasına ucu yosun tutmuş kalemini banarak sarı yapraklı defterine rakam döküyor, kazanç yerindedir, sağlıklıdır; Bakırköy'ündeki genç karısı ise, aklı, fikri

kocasında, rahat bir aşkla akşamı beklemektedir. Bu, oynak Rum kızıyla henüz tanışmadığı mutlu zamanın tablosudur. Sonra onu yangın yerinde tulumba basarken ve alev ışığında saydamlaşmış kıvılcımlı damlarda, ateşe karşı gerilmiş halıları çiğneyerek hortum tutarken görüyor.

Hayır, bu eser, zihninde geçirdiğinden çok eksik, daha ayrıntısız yazılmıştır. Daha güçsüz... İrfan, kitabın noksanlarını başından geçenleri unutturacak bir gayretle tamamlıyor, süslüyor, bir felâket karşısında kalınca beynimizin, kendiliğinden, asıl derdimizi bir yana bırakarak, bir vesile bulup bambaşka mevzularda çalışması, şüphe yok ki, bir paratoner ve güven supabı vazifesini görmek, benliğimizi korumak içindir. Zihnin, en heyecanlı zamanımızda bu sağa, sola kayışları, içimizden çıkıp yabancı yataklara dökülmesi ne kadar gereklidir! Eski bilgilerimiz ve hatıralarımız bizim yardımcılarımızdır; o sırada, günlük olayın keskin acısını dindirmek için fikrimizin koluna girerler, başını omuzlarına dayarlar ve alıp uzaklara götürürler; ilgimizin kesilmiş veya azalmış olduğunu sandığımız manzaları tazeleyerek bizi avuturlar.

Onun içindir ki «Zehra»yı fikrinde tekrarlayan İrfan, neden sonra, uğradığı olaya dönünce —guruba yakındı— kendisini biraz yatışmış, dinlenmiş buldu :

— Hilmi Efendiyi ve kızını değil, önce kendimi kurtarmalıyım!

Diye düşündü. İşleri tam yoluna girerken İstanbul'a dönemezdi; Seher ise, ummadığı bir sinema hayatı sürdüğünden dolayı, Halep'ten ayrılmak istemiyordu. Fakat Seher oldukça kendisinin orada bulunması yeni kriz-

lere, aşk nöbetlerine, çılgınlıklara vesile hazırlayabilirdi; durum berbattı. «Ah,» dedi, «sevdalılardan biri tabancasını çekip şunu temizleyiverse...» Fakat Halep halkı, bu şekilde sevgi nedir bilmezdi, onunki daha çok, yüreğe kök salmayan ve gölgesi beyni karartmayan üstünkörü muhabbetti; keyifti, kuru gürültü, basit hovardalıktı; öyle bir olayı hatırlayan bile yoktu. Kadını, hemen hemen, içki gereçlerinden hoş bir meze sayıyordu. Rakı sofrası kurulunca elde marpuç ve sahnede kız gerekti... İşte o kadar! Sabah oldu mu, kafasına alış verişten başka düşünce sığamazdı; bu sırada yanıp tutuştuğunu sandığınız kadın yanına gelse, bir teneke yağdan kazanacağı ufak kârı başkasına kaptırmamak için koşarken onu yıkar, çiğner, geçerdi. Bu halk somut tutkunuydu; göz, ağız, kalça, gerdan âşıkı... Fikir kısmına hiç yer vermemiş kaba bir putsever!

Halbuki kendisi şu dakikada Seher'in vücudundan bir şey hatırlamıyordu, ne yüzü gözünün önüne geliyordu, ne endamı... Seher dediği bir varlık ki, onda yalnız, kasırga gibi yıkım gücünü görüyor ve bu güce hayranlık duyuyordu. Zaten, sevdiğimiz kadını düşündüğümüz zaman, şayet o bize güzel bulduğumuz, istek çektiğimiz yerleri ile fizik tarafından kendisini sunuyor, yalnız cismini arattırıyor, bir manken gibi belirgin bir şekil alıyorsa bu, bir aşk sayılamaz. Aşk derecesinde sevdiğimizi buğulara karışmış yarı vücut, yarı ruh, «cezbe» halinde görürüz; onu katı bir madde, ele, avuca sığar bir cevher şekline bir türlü sokamayız. Üzerinde durup «Burası güzel, şurası kusurlu; şu huyu kötü, bu tarafı iyi» gibi nitelemelerle akademik ve moral herhangi bir incelemeden geçirmek asıl âşıkın işi değildir; asıl tutkun, ne ötesini, ne berisini, ne genel görünüşünü, ne manevî hayatım sever, yalnızca onu sevmeyi, bu duyguyu sever.

İrfan, Seher'i beğenerek, güzel bularak, sevmiyor-

du; büyü yapılmış, ruhu; şeytana satılmış gibi, bile bile, tiksinerek, yaradılışı değişecek derecede tutkundu. Onun derecesine düşmekten, beraberce bayağılaşmaktan zevk alıyordu; «Bu kadın için ben her rezaleti yapabilirim» hükmünü bile vermiş, gelecek felâketleri çoktan kabul etmişti.

— Önce kendimi kurtarmalıyım!

Yürümek, karar almayı kolaylaştırır. Güneş, İskenderun körfezinin sol tarafında, kalın su buharlarına gömülerek belirsizce battığından küçük ve yayvan kasaba görünmez olmuş, İrfan da yerinden kalkmış, ters yüzüne kahvelere doğru yürümeye başlamıştı. Geceyi şu ölü şehirde nasıl geçirecekti, bu vücut ve gönül yorgunluğuyla?..

Saati geldiği için, gündüzleri cereyanı kesen elektrik fabrikası, tam o sırada ışığa yol açtı, sahil boyu; anahtarları açık durup bekleyen ampullerle birdenbire şenlendi. Bu aydınlanış İrfan'ı yeni bir düşünceye sürüklemişti :

— İçmeli miyim acaba? İçmeden durabilir miyim? Bir kadeh içer, erken yatarım.

Palmiye gölgesinde, önüne bir adam dikildi :

— Merhaba, beyim!

Bu, gündüzün geldikleri şoförddü, gazinoya uğramış, Haleb'e gidip gitmeyeceğini anlamak istemiş, kendisini bulamayınca aramaya çıkmıştı. İrfan, konuşacak birine rastlamaktan memnun, geceyi İskenderun'da geçireceğini, otelde bir oda bulmak lâzım geldiğini söyledikten sonra :

— Burada vakit geçirmek de bir mesele...

Diye mırıldandı. Şoför, kasabadandı, onuruna dokunmuş gibi coştu :

— Kim demiş bunu size... Eğlencenin âlâsı İskenderun'da. Gazinolar var, çalgılı kahveler var; taze balık,

Kıbrıs rakısı, İzmir usulü nargile, ne arasan bulunur. Başka yerler de var ya, hem dere kenarında, bahçeli, çardaklı... Haleb'tekilere taş çıkarır. İsterseniz sizi Hacı Kiryako'nun lokantasına götüreyim, şimdi kayıktan iri barbunya getirdiler, dükkânı o kadar kibar değildir ama, mezeleri söz götürmez.

İrfan oraya gitti; şoförle masa başına geçtiler, biraz sonra yeni bir ahbap da çıkageldi, şişeler doldu, boşaldı. Yalnız kalmaktan, düşünmekten korktuğu için bu basit adamların sohbetinden, arkadaşlığından hoşlanmıştı. Nihayet, keyifli bir halde dışarıya çıktıkları zaman, Seher'i ve gündüzkü oyununu iki saatten beri unuttuğunu sanan genç, birdenbire değiştiğini, fikrinin altüst olduğunu yüreğinin burkulduğunu duydu; gözlerini kaplayan hırsı bile görür gibi olmuştu; bir yabancı sesiyle şoföre sordu :

— Beni şimdi, hemen Haleb'e götürebilir misin?

XXX

Gece yarısına doğru, çalgılı bahçeler kapanırken, Halep caddelerini yeniden, akşam vaktindekini andıran bir kalabalık basardı. İnsan kafileleri, bir törene gider gibi, acele acele, yollara dökülür, arabalar birbirini kovalar, tatlıcı ve kebapçı dükkânları, ışık içinde müşteri ile dolardı. Ancak bir saat kadar süren bu hareket ve uğultudan sonra ürkütücü bir sessizlik, ıssızlık ve karanlık...

İşte İrfan'ı getiren otomobil bu sırada şehre girdi. Sarhoş şoför, çılgınca bir süratle, dağlar aşıp ovalardan uçarak, sağı solu görmeden sarhoş âşıkı sevgilisinin bulunduğu yere ulaştırmıştı. Sekiz, on kilometre uzakta-

ki bir tepecikten Haleb'in seyrekleşmiş ışıklarını görünce İrfan, çölde günlerce şaşkın ve susuz kalıp sonunda bir kuyu kenarına yaklaşmışların sevincini duydu, hayata kavuşmuş gibi oldu. İskenderun'daki meyhaneden çıkıp da kendisini, daha demin onunla beraber yürüdüğü sokakta yapayalnız, aldatılmış ve terkedilmiş görünce ölçüsüz bir karamsarlık duymuş, bir felâket sillesi yemişe dönmüştü. Anlamıştı ki, tek başına yabancı bir otel odasına girmesi pek korkunç bir sonuç verebilirdi : Loşlukta denize doğru, balkondan aşağı yuvarlanan bir vücut...

Gündüz kullandığı beyaz toz, kısa bir iyimserlik serinliğinden, maviliğinden sonra, şimdi onu müthiş bir kara sevdaya düşürmüştü; içini sis kaplamıştı, nefes alırken kurum tutmuş bir baca gibi kapanıklık, boğukluk hissediyordu. Yalnız kalmak korkusuna daha büyük, daha kalabalık, çok aydınlık ve hareketli bir şehre kavuşmak isteğini de katmıştı. Ufacık İskenderun, basık evleri, yatkın sahili ve etrafındaki kocaman dağlarıyle İrfan'ın göğsüne basıyordu. Onun içindir ki, şoförden ayrılamıyordu, kolundan çıkmıyordu. Garaja beraber gittiler, beraber kapısını vurdular ve arabayı beraber dışarıya çıkardılar; bununla da kalmadı, otomobilde ön tarafa, yanma oturdu. Bütün yolu bir kazaya uğramak ümidiyle geçirmişti. Her virajda, her uçurum kenarında «Ha şimdi yuvarlanacağız, diyordu, «şimdi...» ve gözünün önüne, devrilmiş bir otomobil, parçalanmış iki adam cesedi geliyordu, kendisini kan sızan kafası, çökmüş göğüs kemikleri, açık kalmış ağzıyla yıkıntı altında görerek ağıdını söylüyordu : «Oh, iyi olmuş; böyle gerekti!»

Haleb'e vardığı zaman yapacağı şeye de karar veremiyordu. Zaten kokain, önceki sahte irade gücünden sonra, gelen krizine bir kararsızlık, şaşkınlık, uyuşukluk

katar; cisim ve ruh çörçöp haline gelir, sürüklenir. Böyle zamanda bir meseleyi etraflıca düşünmek olanaksızdır; zihin, kafa tasının içinde cıva kadar oynak, ağır ve şekil değiştiricidir; bir türlü tutamaz, durduramaz, bir noktada durağanlaştıramazsınız.

— Hele alıştığım oteli, odayı ve insanları bulayım bir kere... Sonra düşünürüm.

Saat kulesi önünde otomobilden indi; meydanın gece manzarasını tanımaktan azıcık ferahlık duydu. O dakikaya kadar ayrı, uzak düşmekten' korktuğu, sevgi ve yükümlülük beslediğini sandığı şoförden kuru bir teşekkürle, birdenbire yabancılaşmış halde ayrıldı. Seher'in oturduğu otel de bu meydana bakıyordu ve odası, işte, apaydınlıktı. Demek ki bu gece, oyun dönüşü başka bir tarafa, davete veya dostuna gitmemiş. Acaba girsem mi? Girip de yapacağı şeyi kararlaştırmadan merdivene sarıldı. Bol bahşişini aldığı garson onu görünce, sormadan, dedi ki :

— Buyurun, búrada. Yalnızdır; demin geldi.

İrfan «Biliyorum» anlamına başını salladı, koridoru geçti, kapıyı vurmadan açtı. Seher yarı soyunmuştu, ayna önünde ayakta idi, başını çevirdi, kayıtsızca, sadece :

— Gidelim mi? dedi ve başka söze gerek görmeden giyinmeye başladı.

— Bir yere mi gideceksin?

Cevap yok. Kadın, belli ki yeniden sokağa çıkmaya nazırlanıyor. Kesinlikle Talha'nın köşküne koşacak; başına bir de tül sarıyor.

— Sana söylüyorum, bir yere mi gidiyorsun?

— Evet. Diyeceğin varsa yarın uğra, konuşuruz.

İrfan'ın zihninden, birden, başka bir fikir geçiyor; önceden hiç düşünmediği bir şey :

— Yarın İstanbul'a dönüyorum, sabah, erkenden, trenle!

— Ya!

Dudaklarında alaycı bir gülümseyiş var; «Zor gidersin» gibi... İlâve ediyor :

— Benden de selâm götür.

Seher, bunu dedikten sonra, hazırlanması bittiğinden, delikanlının yüzüne bakmadan tuvaletin üzerindeki lâmbayı üflüyor, yatak ucundakini de... Caddeden vuran ışığın alaca karanlığı içindeler.

— Kâni bir yerde bekliyor da... Kızdırmayayım. Daha yeni barıştık.

İrfan, mantosu sırtında, kapıya doğru yürüyen kadının önünü kestirecek gibi bir tavır alınca şirret bir sesle onun şöyle haykırdığını duyuyor:

— Elini sürme, vallahi oteli ayağa kaldırırım, karakollara düşeriz, kokain çekip çekip gelmiş, üstüme saldırdı derim.

— Rezil!

İşte hepsi bu kadar. Bir kenara çekiliyor, Seher geçiyor, merdivenlerden iniyor, antrenin kapısı gıcırdıyor, sokakta bir araba sesi yaklaşıyor, duruyor, uzaklaşıyor.

Ertesi sabah İrfan Halep garındadır. Hareketinden önce Şam'da sandığı Hilmi Efendiye «İşim gereği İstanbul'a gidiyorum, dönüşümü bildiririm» diye bir telgraf çekmeyi unutmamıştır. Bunu okuyunca zavallı sürgün, Haleb'e yerleşmek ümidini kaybetmez; zaten ne olsa Seher yakında, elbette, bir tarafa defolup gidecektir; o zaman İrfan da döner. Genç adam bir ağlamaya tutulmuştur; şafak atmcaya kadar süren bu buhrandan sonra karar almak gücünü bulmuş, bavullarını acele hazırlayıp çiftlik işine dair, sözügeçer bir ahbabına ayrın-

tılı mektubunu bitirince istasyona koşmuştur. Trenin hareketine ancak beş dakika vardır. Beş dakika sonra ne Seher, ne horgörülüş... Hepsinden kurtulacak. Kendisini eski halinde bulmayı ne kadar istiyor... Eskisi gibi ağırbaşlı, güçlü bir İrfan! Bu mutluluğa kavuşmak için trenin yola çıkması, hududu ve Torosları aşması gerekmiş gibi kuzeye doğru bakıyor, kavruk çöl tepeciklerine... Sabırsızdır, aceleçidir.

Tam bu sırada, arkasından, kollarına birisinin sarıldığını duyuyor, dönüyor; Seher yanındadır, yüzü sapsarı, dudakları titriyor :

— İrfan, İrfan, gitme! Affet beni, ne yaptığımı bilmiyorum, bütün beni sevenleri, sevdiklerimi üzüyorum; çılgınım, hastayım!

Ellerine sarılıyor, dizlerine kapanıyor, gözyaşları yanaklarından durmamacasına dökülüyor, hıçkırıyor, katılıyor.

— Ne dersen, nasıl istersen öyle yapacağım. Söz veriyorum, eğer bugün gitmezsen gelecek trenle ben de dönerim, beraber döneriz, ne para, ne eğlence, hiçbirini istemiyorum artık...

İrfan'ın yüzü bembeyaz kesilmiştir; ona hayretle bakıyor. Hakikaten delidir bu kız, hastadır, mahvolmuş, bitmiştir, kurtulmasına, kurtarılmasına olanak yoktur. Kuşkusuz sabaha kadar içti, kokladı, kurdu, çılgına döndü; Talha'nın evinden fırlayarak istasyona koştu. Belki bu dakikada içten davranıyor, fakat yarım saat sonra, ikisi birlikte şehre dönünce kimbilir nasıl değişecek ve zaferinden nasıl edepsizce yararlanacak...

— Yapamam, olmaz, gideceğim!

— Kendimi tekerleklerin altına atarım, döneceksin!

— Dönemem!

Kampana sesi, telâşlı haykırmalar, lokomotifin düdüğü ve işte, bir sarsıntı, tekerlekler dönüyor. İrfan birdenbire çevikliğini buldu. Seher'i yakaladı, vagondan aşağı uzattı, boşlukta salladı ve bir tren memurunun kolları arasına bıraktı. Sonra, hiç o tarafa bakmadan kanapeye çöktü, başını ellerinin arasma sıkıştırdı, hareketsiz kaldı.

* * *

O akşam üzeri Devlet Başkanının bayraklarla süslü özel treni mızıka sesleri arasında Haleb'e vardı. Hilmi Efendi, yavere haber verdiği için usulcacık kafileden ayrılmış, bir arabaya atlayarak İrfan'ı bulacağını sandığı otele koşmuştu. Kâtip, canı sıkılmış bir halde :

— Bu sabah İstanbul'a gitti, dedi, gene dönecek ama artık Allah bilir, herhalde bir aydan aşağı değil!

Sonra bavullara gözü ilişti :

— Odası hâlâ tutulmadı, isterseniz size verelim.

XXX

Hilmi Efendi, İrfan'dan boş kalan odaya bavullarını bıraktıktan sonra yaveri bulup yeniden Şam'a dönmek zorunda kaldığını anlatmak, gene heyetle dönüş iznini almak istedi; hemen dışarıya fırladı. Cebinde, Hindistan seyahatinden arttırdığı paradan tek bir İngiliz lirası kalmıştı. Aldanmamak için onu üç sarrafa gösterdi, sonun iki kuruş fazlasına verene bozdurdu, sonra danışa danışa Devlet Başkanının indiği otele gitti. Kapıda polisler dizilmişti, içeriye bırakmadılar. Komiseri çağırttı :

— Ben kurulla gelenlerdenim, dedi, yaver Sünusî Beyi göreceğim.

Doğru sözlü, sağlam bir adam olduğu yüzünden anlaşılıyordu; bıraktılar. Şehzadelerle Beyrut'ta ve Hint yollarında görkemli binalara girip çıkmaya alıştığı için antrede rastladığı bir garsona, ancak bu gibi yerlerde yaşamış ve dünya görmüşlere özgü bir tavırla yarı buyurarak :

— Sünusî Beyin odası hangisi?

Diye sordu; gösterdiler. Yaver onu :

— Hay Allah razı olsun, diye karşıladı, ben de seni arattıracaktım. Halep'te bir Türk artisti varmış, Sitti Nevber... Başkan Hazretlerinin hangi boşboğaz kulağına doldurmuş bilmem, gece yarısından sonra onu çağırttık; şöyle gizlice bir toplantı... Kimsenin, ille yerlilerin haberi olmayacak. Bilirsin ya, Başkan İstanbul Türkçesine bayılır, sadece, birkaç saat dereden tepeden konuşma... Ne saz, ne oyun! Seni hatırladı, «O da bulunsun, kaç yıldır memleketinin tatlı diline hasret; içi açılır!» dedi. Bahçeler dağıldıktan sonra gel, beni bul.

İrfan'dan dolayı Hilmi Efendi, kederliydi; deminden beri de hasta kalbi hafif hafif aksamalara uğruyor, bitkinlik veriyordu :

— Vallahi, dedi, kendimi pek iyi hissetmiyorum. Ne o saate kadar bekleyecek haldeyim, ne de gülüp eğlenecek... Hem elin aşiftesi bana zevk vermez; keyiflerini bozarım diye korkuyorum. Bir yolunu bul, beni bu angaryadan kurtar.

— Ayıp olur, birader; hem gurbettesin, yarın bir iyiliği dokunabilir, gücendirmen doğru değil. Biraz zahmete katlan!

Tam bu sırada odaya şık giyinmiş üç genç girdi. Yaverle sarmaş dolaş öpüştüler. Bunlar Halep'liydi. Halep eşrafından ve hovardalarından... Bir müddet Arapça

hal ve hatır sorduktan sonra âdetleri üzere konuşmayı Türkçeye çevirdiler. Birisi :

— Akşama beraberiz, değil mi, dedi, Sitti Nevber'i seyredeceğiz.

Bir başkası haykırdı :

— Olmaz, sakın seyretmesin; sonra abayı yakar, elimizden alır, Şam'a götürür!

— Yağma yok, vermeyiz, isyan çıkarırız. Haleb'i gene Şam'dan ayırırız.

Gülüyorlardı. Yaver, onlarla Hilmi Efendiyi tanıştırdı :

— Başkan Hazretlerinin sevdiği ahbaplarından... İstanbulludur; siz benim yerime bahçeye beyi götürünüz; vakit bulursam, bir aralık ben de gelirim.

Üç genç, Başkanın bu ahbabına karşı büyük bir saygı gösterdiler; etrafım kuşattılar. İstanbul konusu açıldı, ne övgüler, ne abartmalı pohpohlar! İstanbul'u tanımış olmak, bu züppe eşraf çocukları için bir övünme nedeni, bir soyluluk gereğiydi. Birbirleriyle, orada geçirdikleri eğlence hayatını anlatmak müsabakasına giriştiler, meşhur semtleri, gazinoları, otelleri, yerli yersiz anıyorlar, coşuyorlardı. Yaver Sünusî :

— Peki ama, dedi, siz İstanbul'un seçme eğlencelerini bildiğiniz hâlde nasıl oluyor da orada barınamayıp yabancı memlekete düşmüş bir oyuncu kızı beğeniyorsunuz. Bulunmaz bir mal mı sanki?

— Bu yeni yetişmelerden, başka biçim bir yaratık... Paris'li şantözlere taş çıkartıyor. Öyle baştan çıkarıcı, öyle oynak, ele avuca sığmaz, delişmen bir şey ki...

— Güzel mi bari?

— Ne güzel, ne çirkin... «Fam fatal» tipi!

— Fotoğrafı cebinde mi? Hani dün gece, Talha'nın evinde sana gizlice verdiği resim? Göster de Sünusi bir fikir edinsin.

Masanın üstüne kartpostal büyüklüğünde bir fotoğraf koydular, Sünusî bunu aldı, uzun uzun baktı, «Fena değil!» diye mırıldandı, geri uzattı. Hilmi Efendi, bütün bu konuşmaları, hareketleri, yarı dinliyor, yarı görüyordu. Aklı hep İrfan'daydı. İrfan'sız kalınca yeniden başlayacak olan Şam hayatındaydı. «Ne oldu da bana haber vermeden bırakıp gitti? Kesinlikle büyük, önemli bir olay buna neden olmuştur; kimden sorup anlayayım?»

— Siz de görmek ister misiniz?

Ona resmi uzatmışlardı. Nesine gerek? Zerre kadar istek duymuyordu. Fakat kabalık olmasın diye kartonu eline aldı, öbür eliyle de ceketinin ceplerini araştırmaya koyuldu : İki yıldan beri yakını gözlüksüz göremiyordu, okuyamıyor, yazamıyordu. Aradı, aradı; hattâ fotoğrafı dizlerinin üzerine koyup aradı; gene bulamadı.

— Gözlüğüm otelde kalmış, dedi, pek seçemem...

Ve şöyle, uzağa tutarak bir baktı, dekolte bir kadın resmi ama yüzünü seçemiyor; zaten akşam basmış, oda karanlık... Geri verdi.

— Biraz sonra canlısını, kendisini göreceğiniz için ziyanı yok; bir şey kaybetmiyorsunuz.

Koridorlarda gidip gelmeler, telâşlı konuşmalar, sonra derin bir sessizlik oldu : Devlet Başkanı yukarıdan iniyordu; yaver koştu, ötekiler de ayağa kalktılar ve Hilmi Efendiye :

— Buyurunuz, beyefendi, dediler, vakit yaklaştı; bahçe bu saatte pek hoştur; içkiye başlamadan birer nargile çekeriz!

Kasım başlangıcı Halep'te akşam, rüzgârsız olur, fakat sıcak kesilmiştir. Artık serinlemek için gece esintilerini beklemezsiniz; serinliği gökten alırsınız; göğün çok sulanmış da kurumaya vakit bulamamış sanılan ıslak parlaklığı altında, açıkta durmak pek keyiflidir; ilâç

almış kadar soluklarınız kolaylaşır ve krem sürmüş gibi cildiniz yumuşar, rahatlık duyarsınız.

Otelin kızgın holünden çıktıktan sonra dışarıda bu serinlikle buluştular, bahçeye ağır ağır yürüyerek gitmeyi tercih ettiler. Hilmi Efendi, yeni tanıştığı üç gençten yüzü kendisine en sevimli gelene, en fazla Türk'e benzeyene sordu :

— Birkaç ay önce Haleb'e İrfan Bey isminde İstanbul'lu bir ahbabım gelmişti, acaba tanıyor musunuz?

— Uzaktan tanırız, kibar bir zat... Bahçede ona rastlamamız ihtimali çok; Sitti Nevber'i kaçırmaz, yanıklarındandır.

— Bu sabah gittiğini otelden söylediler.

— Ya!

Birbirlerine bakışan üç arkadaş aralarında konuştular.

— Demek istasyona bunun için gitmiş... Hani gümrük memuru anlatıyordu, ağlamış, bayılmış...

— Şimdi çoktan unutmuştur.

— Bilirim... Dert tutacak kız mı o!

Hilmi Efendi büsbütün üzüldü; demek İrfan'ın gidişi bu oyuncu kızla ilgili, demek bir olay geçmiş... Bilgi almak istedi ama, gençler Arapça bir tartışmaya dalmışlardı, sustu. Artık Nevber denilen bu sürtük onun için de görülmesi gereken bir yaratık olmuştu, meraka düşmüştü. «Gece, Devlet Başkanının yanında İrfan'ı doğrudan doğruya hendisinden sorarım» kararını verdiği için biraz sakinleşti, şundan bundan konuşmak olanağı buldu.

Bahçeye girdiler.

Lâmbalar yeni yanmış, daha saz başlamamıştı; iskemleler bomboştu ve sahnede kimse yoktu. Her taraf yeni sulanmış, tertemiz, sessiz, hoş... Güneş doğmadan

önceki durgun güzellik. Garsonlar koşuştular, kendilerine bir şey söylenmediği halde geri taraftaki top ağaçların altında iki masayı çarçabuk birleştirdiler, hasır koltukları çektiler. Belli ki burası her akşam oturmaya alıştıkları köşe idi; sahneye uzakça ama her tarafa yüksekten bakıyor, özel bir yere benziyor. İrfan'ın hakkı vardı, mektuplarında yazdığı gibi öyle tatlı, hafif havalı bir memleket ki, bu Halep!.. Denizden yüksekliğini sordu. Üç yüz seksen metre... Tam doktorların önerdikleri ılımlı yükseklik. Keşke yerleşip kalsaydı... Anlıyordu ki, rahat edecekti. Türkiye hududuna uzaklığını da öğrendi : «Pek yakın, otomobille bir saat sürmez bile...» Bundan da hoşlandı : «Bu kadarcık mı? Bu kadar yaklaştık ha? Belki de, bir gün giriveririm!»

Dokunduğu için nargile istemedi, yalnız bir iki kadeh rakı içecekti. Yanındakilere kaba, sofu, zevksiz bir adam havası vermek istemediğinden... Masa şişelerle, mezelerle dolarken bahçede müşteri akını da başlamıştı; sahneye çalgılar da diziliyordu. Gençler kapıyı göstererek :

— Sitti Afife geldi işte, dediler, Mısır'lı baş muganniye... Sesi emsalsizdir, usül üstadıdır. Gecesine otuz altın alır.

Şişman bir kadın... Parlak kumaştan bir mantoya sarılmış, azametle, ağır ağır, hiç kimseye bakmadan, «Ben hakikî bir artistim, hoppa bir oyuncu kız değil!» anlamını takınmış ciddî, vakarlı bir yüz ile içeriye giriyor.

— Neredeyse Nevber de gelir.

— Sanmam... En geç gelen odur. Kokain dalgasını geçirsin hele... Hele kocasıyla dövüşmesi bitsin, yatışsın!

Gençler böyle konuştular. Hilmi Efendi kıza büsbütün garez oldu ve İrfan'a acıdı. Acaba Nevber hakika-

ten İstanbul'lu muydu, Türk ve Müslüman mıydı? Yoksa ne milletten olduğu bilinmeyen bir karışık yaratık mı? Son zamanlarda gazeteler barlarda çalışan, dansöz, aktris olan kadınlardan bahsediyorlardı ama bunların asılları, nesilleri ne idi bakalım? Bir konuşsa foyasını anlardı; gece buluşunca hakikati öğrenecekti: «Kesinlikle Devlet Başkanının davetine gitmeliyim, şu aşifteyi yakından görmeliyim!»

Bu şarkıcıdan sonra, kimisi upuzun boylu, sarışın, kimisi tombalak ve esmer, bir kısmı ufak tefek, yerden yapma, beş altı oyuncu kız daha kapıdan, kendilerine hava vererek, salına döküle geçtiler. Bunlara değer vermeyen gençler, lâflarını etmeye gerek görmemişlerdi bile... Gök iyice kararmış, bahçe göz kamaştırıcı bir ışık bolluğuna dalmıştı. İşte saz takımı sahnede bir peşrev çalıyor, işte eğlence başlıyor. Sonunda kızlar da yerlerine dizildiler. Bir, Başşarkıcının ortadaki koltuğu boş, bir de Nevber'in sandalyesi... Fakat baş şarkıcı için, şarkı söylemediği zamanlar, şanoda durmak zorunlu değildir; bir kenarda, tek başına, hanım hanımcık vaktini bekler.

— Acaba bizimki gelmeyecek mi?

— Merak etme, şimdi çılgın gibi kapıdan girer.

— Hah, yan taraftaki ağaçların arasından koşup giden o değil mi?

Hep birden yerlerinden kalkarak baktılar. Hilmi Efendi işaret edilen yöne göz attı. Ama kız, pek çabuk koşup elbise değiştirilen salaşa girmiş olacak ki, kimseyi göremediler. Arkadaşlarının kapıldığı merakı sezen Halep'li ilç genç gülüştüler ve ona:

— Beş dakikaya kalmaz, sahnededir, doya doya seyredersiniz!

Dediler.

XXXII

Seher'in girdiği çam tahtasından, penceresiz ve boyasız barakaya her milletten yedi, sekiz kızın soyunup astıkları terli elbiseler' biribirine benzemeyen sert parfönlerden, pudralardan gezgin misk yağcı çantası kadar ağır bir esans kokusu sinmişti; insanın şakaklarına bir mengene gibi yapışıp boyun damarlarını geriyor ve nabız atışlarını sıklaştırıyordu.

Seher elbisesini acele üzerinden sıyırdı; önceden otel garsonunun getirip çiviye taktığı uzun etekli, pullu ve tam kalçalarıyla göbeğinin üstüne gelecek yere iki mor su kelebeği işlenmiş tuvaleti bir hamlede sırtına geçirdi; her hareketi, hattâ savsaklığı ve kayıtsızlığı ile, hoşa giden artistlerin şımarıklığıyla, özene gerek görmeden yüzüne biraz daha boya sürdü, dudaklarını kızarttı, çıkıyordu, kapı vuruldu. Gelen gazino sahibiydi; oyun bitince, onu Devlet Başkanının yanına gizlice ve kendi eliyle götüreceğini söylemeye gelmişti.

Seher, Halep'de Fransızca bazı cakalı kelimeler öğrenmişti; heceleri çatlatarak, tam bir taklitle, dil bilmeyen bu adama :

— D'accord!

Cevabını verdi ve alıştığı üzere iri bıyıklarından tuttu, çekti ve yanağından arsızca öptü.

İrfan'ın dönüşüne, daha doğrusu elinden kurtuluşuna önce pek kızmıştı. Fakat Kâni ile müthiş bir kavgadan ve iyi bir dayak faslından sonra sinirleri yatışmış, sakinlemişti; şimdi de neş'esini bulmuş ve her zehir düşkünü gibi gece başlayınca istediğine bol bol, sere serpe kavuşacağından dolayı da memnundu. İçkilerin ve keyif verici ilâçları zevki karanlık basmadıkça tam olamıyordu. Güneş hülya bozucu kaba, katı, ahlâk budalası, softa bir şeydi; halbuki geceler kana karışan zehirleri

şuruplandırıyor, tatlarını, özelliklerini arttırıyordu; bu hastalar için karanlıkların binbir güzel rengi, okşayıcı nazik elleri ve şirin dilleri vardı; insaflı ve merhametliydiler.

— Salak, diye İrfan'ı da andı «Bu saatte Toroslara tırmanan vagonda kesinlikle beni düşünüyordur, yanıp tutuşuyordur. Belki de sözüme uyup Halep'te kalmadığına pişmandır. Budala! Budala!...»

Güzel bir delikanlı olan bu erkeğe niçin hınç besliyordu? Onu henüz düşünmemişti; şimdi, nedenini birden buluverdi : Ahlâklıydı, hesaplıydı, ailesine bağlı kalmış görenek çocuğuydu; düşmemek için irade gösteriyor, ayrıca, düşenleri kurtarmak vazifesini üzerine alarak erdem taslıyordu. Düşmüş, bu düşüşü benimsemiş olan bir insan için dayanılmayan tip, işte böylesidir, eski düzeyinde, derecesinde, temiz kalanıdır. Onlar güneşten de, polisten de, ana babadan da daha çiğ, oyun bozan utandırıcı kimselerdir. Bu sebeptendir ki, Seher, her vesileyle İrfan'a üzüntü çektirmek yolunu tutmuştu; utancının intikamını alıyor; duyduğu kini meydana vuruyordu.

Yaptığı en büyük kötülük babasını hatırlatmış olmasıydı; çoktandır onu unutmaya bir alışmıştı ki... Babası? Peki ama aklının ermediği işlere burnunu sokarak başına belâ almaya, karısım ve gül gibi kızını yüzüstü bırakmaya ne hakkı vardı? Kabahat ondaydı, cahilliğinde ve geri kafalılığında!

Hem, İrfan'dan, Şam'da olduğunu öğrenince, gizli bir şekilde, yeteri kadar, hattâ fazlasıyla para göndermeye can atmamış mıydı? İşte evlâda düşen vazifeyi yapacaktı, daha ne isterdi? Kendisinin Haleb'i bırakıp ters yüzüne İstanbul'a dönüşü, on parasız kalmak,

yeniden yoksulluğa düşmek demek oluşuna göre, ne babasına yarayacaktı, ne kızına...

— Budala! Budala!

Birkaç ay daha yanında kalabilseydi, İrfan'ı kesinlikle değiştirecek, tamamiyle kendisine benzetecekti. İskenderun yolunda kokain şişesini elinden kaptığı zaman Seher onu, birkaç yıl sonra İstanbul'da ne giyimde ve ne kişilikte bulacağını zihninden geçirmişti: Meselâ, Mahmutpaşa yokuşundan partal kunduralarını sürükleyerek sendeliye sendeliye inerken solgun, bitkin, kılıksız, tanınmaz bir durumda...

Barakanın aralığından şanoya göz attı: Şamlı Yahudi Cemile numarasını bitirmek üzere idi, daha fazla gecikemezdi, kapıyı açtı, oyun yerine doğru edalı edalı yürüdü...

Hilmi Efendi, o sırada birinci kadehini bitirmişti. Ne zaman içse ve bu geceki gibi karşısında birkaç genç kadın görse aklına hemen Suzidil gelirdi. Zaten bütün tanıdığı, yüzler ve yerler, Çopur Apti, Deli Kenan, Boğos Ağa, Şehzade Keramettin, Kâtip Müveddet, Lübnan köyleri, Hindistan yolları, Şam mahalleleri hattâ Anadolu ve İstanbul, hepsi loşlukta, biribirlerinden ayırdedilmez şeylerdi. Bir tek vücut, bu gölgelikte nur gibi parlıyordu; koca bir park ortasındaki meydanlıkta, ay ışığı düşmüş bir mermer havuz gibi! Yalnız onu görüyordu, onun aydınlığında yürüyordu, etrafta başka ne varsa donmuş karaltılardan başka ne idi ki ...

Suzidil, Hilmi Efendiyi çoktan unutmuş olabilirdi; fakat Hilmi Efendi onu unutmamaktan, sevgisinden, bağlılığından dinsel bir zevk duyuyor, yüzüne tutkun kalmaktan tertemiz neş'eler topluyordu.

— Benimki âdi bir gönül veriş değil, diyordu. Hak âşıkı oldum; onun güzelliğinde Allah'ın büyüklüğünü görüyorum.

Sevgilisini düşüne düşüne; dervişlerin cezbe dedikleri bir keyfe, bir kendinden geçişe kapılıyor, ışık içinde yüzüyordu. Fakat kızını hatırladıkça sakat yüreği topallamaya başlıyor, nefes alışları zorlaşıyordu, omuzları üstünde ölümün dolaştığını, soluduğunu duyuyordu. Şu inançta idi :

— Beni o yıktı, o bitirdi, sürgünlük değil...

Sürgünü yalnız memleket özlemi yıkmaz; yıkması için bu özleme utandırıcı bir gönül yarası da karışmalıdır. İşte Seher, Hilmi Efendide böyle bir yara açmıştı; kader hükmünü vermişti.

Davetinde bulunduğu gençler, boşalan kadehini doldurdular, suyunu koydular ve eline verdiler. Masanın üstünde hesapsız meze tabakları sıralanmıştı; sürekli sıcakları, asma yaprağına sarılmış ufacık kuşlar, şiş kebapları, böbrek ızgaraları geliyordu... Zaten Devlet Başkanıyla beraber seyahate çıkalı beri, üç gündür, hep büyük ziyafetlerde bulunan Hilmi Efendi, demin ağzına bir lokma yemek koyamayacağını sandığı halde Haleb'in kupkuru saydam ve serin havasında iştahının açıldığını duymuştu; ahbaplarına dönerek :

— Perhizimizi bozduk, dıyordu, iyi etmedik ama; şerefinize!

Yanındaki genç onu dürttü :

— İşte Sitti Nevber yerine çıkıyor!

Hilmi Efendi uzağı iyi gören gözlerini sahneye çevirdi : Beline kadar çıplak bir kadın, arkası dönük, biçimli, yuvarlak kalçalarını oynatarak merdiven basamaklarında durmuş, çalgıcılara bir şeyler söylüyor... Yüzü henüz görünmüyor. İrfan'ın gönül kaptırdığı ve bütün Haleb'in bayıldığı bu oyuncu kız nasıl bir yaratıktı? Her halde alımlı, düzenbaz, külhanbeyi bir şey olacak, helâl süt emmemiş bir oynak...

Bu oynak kadın, onu göreli beri, hışıldayan, uğul-

dayan seyircilere doğru döndü, durdu ve arsız arsız güldü. Hilmi Efendi gözlerine inanamadı, koltuğundan kalktı; fakat kızın yüksekten halka eğilerek, yırtık, utanmaz bir tavırla :

— Gene «Hoples»i mi isteyeceksiniz? İllallah, bıktık, usandık be!..

Dediğini, Seher'in sesini işitince artık şüphesi kalmadı, kadehi elinden düştü ve önünde açılıveren dumanlı uçuruma sürüklenmemek için masaya sarıldı, tutunamadı... Arkadaşları onun yere yuvarlandığını gördüler, telâşla ayağa kalktılar.

Bütün bahçeyi bir merak sardı; yerlerinden fırlayanlar, biribirinden sonranlar, koşuşanlar vardı; uğultu, saz ve zil sesini örttü. Gazino sahibinin ilk işi, olay yerine koştuğu zaman yerde yatan adamı, kolları ve bacakları sarka sarka garsonlar tarafından kapının önüne taşıtmak olmuştu. Zorbelâ, bir arabaya tıktılar ve artık kendisini bir daha ayakta tutamayacağım anladıklarından bekçiyi oturtarak onu kucağına verdiler. Gazinocu, bir ölüm haberi yayarak bahçenin neş'esini bozmaktan korkuyordu; özellikle hesaplarını görmeden müşterilerin kaçmasına meydan vermek hiç istemiyordu.

Şanonun yanına koştu, saz takımına «Devam! Devam!» diye haykırdı ve kenarda, şaşarak mıhlanmış duran Seher'e emretti :

— Oyna!

Seher kaşlarını çattı, durumuna güvenerek sordu :

— Ne var? Ne oldu? Anlat bir kere!

— Yok bir şey... Gelmiş Şam'dan bir ihtiyar adam, şok içmiş, düştü, baygın, Bes, bu kadar!

Kulakları sağır edecek kadar şiddetle çalan saza uymak için Hilmi Efendinin kızı gümüş zillerini olanca kuvvetiyle dövdü ve uzun etekleri şemsiye gibi açılarak, çıplak bacakları arasında bir değirmi ipek külotu görünürcesine ortada fırıl fırıl dönmeye başladı. Bahçenin tadını kaçıran adamı düşünerek de içinden şöyle diyordu :

— Ne vardı o kadar içecek? Hele şu pinponun yaptığına bak!..

XXXIII

Sıcak memleketlerde gece yarısından sonra halk dağılıp ışıklar söndü mü, gazino bahçesine birdenbire gün serinliği iniverir. Bunu, ılıman iklimli şehirlerde, o derece çabuk, ve işleyici olarak hissedemezsiniz. İşte böyle bir saatteydi, lâmbalar kararmış, gök nemli tülbent yumuşaklığı ile Lunaparka sarılıvermişti. Gazino sahibi, artistlerin elbise değiştirmelerine ayrılan salaşın kapısına vurdu ve iyi bilmeyenlere daha kolay anlatmak için kullandığı kesik cümleli, akıcılıktan yoksun bir Arapçayla sordu :

— Hâzir, yâ Sitti Nevber?

Onu Devlet Başkanmm yanına, kimseye duyurmadan, kendi eliyle götürmeye gelmişti. Seher cevap verdi.

— Hele gir içeri, Havâce Cico, sana danışacağım bir mesele var.

Havâce Cico —oralarda hıristiyan ileri gelenlerine «Havâce» unvanı verilirdi— barakaya girince, Seher'i rendesiz tahta ile kaplı duvara asılmış üç elbise karşısında, sadece kombinezonuyla düşünür buldu. Bu elbiselerden birisi toz pembesi, organtinden uzun etekli,

dar belli, göğsü ve ensesi çok açık tam bir tuvaletti; ikincisi incecik lâcivert kadifeden, vücudu eldiven gibi saran, kısa kollu bir yarım tuvalet; öteki yerli halkın hazzedeceği pırıl pırıl, haşır haşır bir lâme dansöz kostümü...

— Şu elbiselerin ilçünü de birer birer giyivereyim, hangisi uygunsa söyle... Ben efendinizin huyunu, zevkini bilmem!

Kollarını havaya kaldırıp koltuk altlarının nemli loşluğunu meydana koyan ve göğsünü dikleştiren hareketlerle elbiseleri giydi, çıkardı. Belinin çukuruna ve kalçalarının kabarıklığına takılan kumaşları Cico, ne dokunuştan, ne kokudan etkilenmeden, bezgin bir tavırla bacaklara doğru çekiyor, uzaklaşıyor, inceliyor ve hepsi için: «Melih, vallahi!», «Şok guzel!», «Très bien!» gibi üç dilden takdirini bildiriyordu. Sonunda organtinde karar kıldılar. Çünkü o tuvalet daracık beli, gergin göğsü ve bunlara zıt, geniş büklüm büklüm etekleriyle kızı daha endamlı, daha uzun gösterdikten başka pek ince, âdeta saydam olduğundan aydınlığa gelince ipek kombinezonu arasından bacaklariyle oyluklarının gölgesini de sezdiriyor, vücuduna, tüllere gizlenmiş muammalı, istek arttırıcı bir yarı çıplaklık veriyordu. Giyindikten sonra üstüne «breitschvanz»dan bir pelerin aldı; bahçenin arka kapısında bekleyen bir arabaya bindiler. Yolda Seher'in hatırına geldi:

— Demin bahçede düşüp bayılan adam ne oldu?

Kızın neş'esini kaçırmamak için gazinocu dedi ki:

— Sormadı ben; amma elbet iyi; gündüz hava şavb kıtir, gece berd, içti arak, içti arak, bittabi mardan!

Seher fazla ısrar etmedi. Aklı birdenbire İrfan'a kaymıştı; zaten aklımız böyledir, kendisine daha gerekli, acele işler için ihtiyacımız olduğu zaman, uzak, ay-

kırı meselelere dalar; imtihana girmeye giden bir gencin veya Savaş Divanına çıkmaya hazırlanan bir politikacının, meselâ, bir kır gezintisi anısına tutunuşu gibi... Hilmi Efendinin kızı da daha çok, randevusuna gittiği makam sahibinin, yanında nasıl hareket edeceğini düşüneceğine bir aydan beri eziyet çektirmekten zevk aldığı, sonunda elinden kaçırdığı âşığı ile uğraşıyordu. Tuhafı şu ki, pençesindeyken hiç sevmediğini, hattâ nefret ettiğini sanırken şimdi İrfan'sız Halep ona bomboş, çok yabancı görünüyor, koruyucusuz kaldığını duyuyor, birtakım tehlikelere uğrayacağı kuruntusuna kapılıyordu. Belki bunlara bakarak delikanlıya tutulmuş olduğunu da anlıyordu. «Karşıma çıkıverse, beni çağırsa, arabadan atlar, Devlet Başkanının beklediğini düşünmeden, her olayı göze alarak beraber giderdim» diye karar bile almıştı. Olay, belâ çıkarmak, rahatını bozmak, içinden çıkılmaz zorluklarla karşılaşmak onda en belli başlı bir huy haline gelmişti; tam bir sokak kızı hüviyeti...

Otele yan kapıdan girince yaşlı bir garsonun kendilerini beklediğini gören gazinocu, usulcacık kayboldu. Dar bir servis merdiveni çıktılar, lâmbaları söndürülmüş bir koridordan geçtiler; üst camından aydınlık vuran bir kapı önünde durdular; garson kapıyı fiskeledi ve karşılık alınca Seher'i omuzlarından yavaşça içeriye itti. Burası yaldızlı bir takımla döşenmiş ufak bir oda idi; ortada gösterişli şamdanlarla aydınlanmış görkemli bir içki masası kurulmuş, gümüş ve billûr şıkırtısı göz alıyordu. Seher, koltuğa baktı, kimseyi göremedi. Yan tarafta, köşeye gizlenmiş, tıknaz, kırçıl sakallı ve fırak giymiş bir adamın ayakta sessizce durduğunu neden sonra farkedebilmişti. Eğildi; bu adamın da, eğilerek onu selâmladığını ve ağır ağır merasim tavrıyla kendisine doğru yürüdüğünü, sonra elini uzattığını görerek kendisi de el uzattı. «Eyvah, bütün gece böyle mi

geçecek?» diye düşünmekle beraber, gayet resmî, soğuk, ciddî ve tadsız başlayan bazı buluşmaların ne hoş, ne eğlenceli bittiğini hatırladı, içinden söylendi : «Hele bakalım, paşam, bir iki saat sonra sende bu sahte azamet kalır mı?»

Kırçıl kişi, düzgün, fakat Arap ağzına fazla kaçan bir Türkçe ile ona :

— Buyurunuz, hanumefendi!

Diye bir koltuğu işaret etti. Karşılıklı oturdular, hal ve hatır sordular, sonra sustular; kenardaki vantilâtörün yağlı hırıltısını dinlemeye koyuldular. O sırada kapı vuruldu, içeriye yaver girdi. Hilmi Efendiden daima «Paşa» diye bahsi âdet edinmiş olan Başkan sordu :

— Paşa nerede kaldı? Geleceğini söylemiştin...

Ayaktaki burma bıyıklı, üniformalı adamın yüzünde beliren şaşkınlığın farkında olmamışlardı; kekeledi :

— Biraz rahatsız olmuş... Fazlaca rahatsız... Akşam üstü ahbaplarla Lunapark'a gitmişti, bir fenalık hissetmiş, bir baygınlık... Zaten kalbi de bozuktu...

— Vah vah! Doktor gönderiniz, ne gerekse yapsınlar. Masraflarını siz veriniz.

Ve Seher'e döndü :

— Bir dostumuz vardı, dedi, aslen İstanbul'lu, Şam'da tanıştık, kibar; terbiyeli, gün görmüş, hanedan ile düşüp kalkmış bir zat... Bu gece meclisimizde bulunacakken birdenbire rahatsızlanmış.

Konuşma fırsatını bekleyen Seher, söze atıldı :

— Evet, bahçede böyle bir şey oldu, biri düştü, bayıldı, kaldırıp götürdüler. Rakı başına vurmuş diyorlardı, hepimizin neşesi kaçtı.

Yaver, ölüm haberini gizlemek suretiyle gösterdiği yetenekten memnun, uydurduğu hastalık olayını da

ufaltmak, Başkanın neş'esini iade etmek gereğini duydu, yüzüne eğreti bir ferahlık hali verdi :

— Hamdolsun kendisine geldi, zatı devletinize arzı tazimat etti, mazur görmeniz istirhamından bulunuyor.

— Oh, oh, gözlerinden öperim. İcap eden yapılsın, eksik bir şeyi kalmasın— başını Seher'e çevirerek— biçarenin derdi büyük, Daülvatan... Vallahi efendim, biz Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın hayranıyız, Cenabı hak ömrünü mezid buyursun, fakat Araplar «Essulh seyyidülahkâm» derler, yalnız sulh değil, afiv de öyledir, seyyidülahkâmdır. (*)

Yaver, efendisinin sözünü kesmek cesaretini gösterdi; onun zevkine hizmet için bir şey söylemek gerekirse, hoşuna gideceğini bildiğinden biraz senli benli hareket edebilirdi :

— Sitti Nevber'e bir kadeh şampanya takdim etmeme müsaade buyurulur mu? Yorgundur, sıcaktan müteessirdir, kendine gelmeye ihtiyacı vardır.

Devlet Başkanı, yaverinin doldurduğu kadehi eliyle kıza uzattı; Seher de ikinci dolu kadehi Başkana verdi; karşılıklı ayakta içtiler ve yerlerine oturdukları zaman odada gene başbaşa kaldıklarını gördüler.

— Ne diyordum efendim? Ha, evet, o dostumuz da bir afivden (af) istifadeye lâyıktı, ve lâkin...

Seher, Başkanın hamlaşmış Türkçesiyle, karışık ve nazik bir meseleyi anlatmakta güçlük çektiğini görünce sözü değiştirmek istedi; onu daha rahat bir konuya getirmek maksadıyla sordu :

(*) Hükümlerin, kuralların önde geleni.

— İstanbul'a, hiç teşrif buyurulmuş muydu?

Evet, gitmişti, pek gençliğinde, Sultan Hamit zamanında... Ve Hilmi Efendi'nin bahsini unutuverip başladı iştiha ile anlatmaya : Yıldız Şarayını, Şam'lı Arap İzzet Paşayı, Zaptiye nazırı Halep'li Şefik Paşayı, Şefik Elmüeyyed Beyi... Göksu'yu, Bentler'i, Adalar'ı, eski zaman hovardalıklarını, o zamanın birkaç meşhur kadınını, gizli buluşmaları ve eğlenceleri! İçiyorlardı da... Konuşma hoştu ve çevreye uygundu; buzlar çözülüyordu; biribirlerine yaklaşmışlardı; elele tutuşmuşlardı bile... Devlet Başkanı avucu içinde bir süre tuttuğu, okşadığı eli sonunda dudaklarına götürdü. Yaşlı bir adamın gözlerinde parlayan baygın şehvet isteği çok defa, ölümden önceki son ışığı andırır, körpe kadın vücutlarını korkunç bir manzara gibi ürpertir. Seher de o hem canlı, hem güçsüz şehvet bakışlarından ürpermeler duymakla beraber, san'atı gereği, tiksinmesini gizliyor, diller döküyor, neş'eli görünmeye çabalıyor : «Moruk bana bir tutuluverse alır Şam'a götürür, bir saraya yerleştirir, masallardaki gibi bir sultan hayatı sürerim» diye düşünüyordu. Beyoğlu'nda, Tarlabaşı'ndaki Madam Aresti'nin kiralık döşeli odası nerede, nerede yeni ufkunda beliren bu çinili köşk ve sedef kakmalı salonlar, somâki sütunlu koridorlar, kaalar, havuzlar, halayıklar? İrfan bir de ona : «Suriye'yi bırak, memleketine dön!» diyordu. Bütün bu bolluğu, saygınlığı, ümitleri terkederek tek odalı pansiyon hayatına, açlığa, yokluğa dönmek? Ötede bir polis komiserinin iltifatını kazanmak için bin parça olurken burada Devlet Başkanlarının karşısında, lüks otel odalarına kapanıp kesme billûr kadehlerde şampanya içmek varken... Bir budalaydı İrfan, budala, budala!..

Efendi hazretleri, bir aralık, tutturdu : İlle Seher'in saten suvare ayakkabısına şampanya doldurup içecekti.

— Kabil değil, müsaade etmem, vallahi darılırım, utanıyorum!

Diye sahte nazlar, mahalle kızı nağmeleri yapan Seher'in ayağından bir tekini zorla çekti; kaçışarak, tepinerek, yuvarlanarak bir süre karşılıklı boğuştuktan sonra... Boğuşmalar sırasında Başkanın bembeyaz, sert kolalı gömleğinin pırlanta düğmesi yerinden oynamıştı; koltuğa soluk soluğa oturduğu zaman bu katı gömlek ön yırtmacından açılıyor, içinden incecik pembe ten fanilâsı ve göğsünün kıllı loşluğu seziliyordu. Kızın tuvaleti ise bumburuşuktu; iskarpinsiz kalan ayağıyla yaralı bir kuş tavrı almış, şakadan somurtuyor, utanmış ve öfkelenmiş görünüyordu. Ve bu yapmacıkları, müşterinin hoşuna gittiğini anlayınca, büsbütün arttırıyor, şımarıklığı büsbütün ileriye götürüyordu. Böylece boğuşmalar, somurtkanlıklar, ayakkabı içinde şampanya içişler ara vererek tekrarlandı. Lâkin Seher, Şam'a yerleşmek ümidinin ancak kendisini kolayca teslim etmemekle bir hakikat olacağım bildiği için itişme arası vücuduna fazla sokulan hırslı elleri ustaca itiyor ve o bayağı sokak lehçesiyle :

— Cıs, diyordu, sayım suyum yok, eller yukarı!

XXXIV

Memleket hastahanesinin kalın duvarlar ve dar pencerelerle bodrumu andıran morg kapısma, sabahın alaca karanlığında güm güm vurdular. Neden sonra içeriden bir nalın tıkırtısı duyuldu ve ölgün bir ışığın camlarda yanıp sönerek dolaştığı görüldü. Arapça «Kim o?» anlamına :

— Min?

Diye bir ses ve :

— Bolis!

Cevabı...

Bir komiser, yaverin verdiği emir üzerine Hilmi Efendinin cesedini karakoldan bir sedyeye koydurarak morg yerine kullanılan bu binaya getirmişti. Kapı aralandı; sırtında mintan, pantalonu düşük, takunyalı ayakları çorapsız, akçıl ve seyrek saçları darmadağınık, Çopur Apti'nin meymenetsiz şekli ve suratı göründü. O, gözlüklü İhsan'ın çevirdiği esrarlı örgüt sonuçsuz kalınca artık Şam'a dönmemiş, şuna buna yalvararak Halep hastanesinde bir bekçilik ele geçirmişti; fakat gurbette, kimsesiz kalmış bir adam diye, kendisine ölüleri kesip biçmek için kullanılan teneşir bekçiliği verilmişti. Cenazeyi taşıyan hamalların yanındaki komiser, eski Osmanlı idaresinden kalma olduğu için, gide gele tanıdığı bekçi ile Türkçe konuştu:

— Al sana bir ölü daha, dedi, yatır mermere... Devlet Başkanının Şam'dan getirdiği bir adam... Gece Lunapark'ta atmış rakıyı, atmış rakıyı, mortoyu çekmiş. Yarın doktor otopsi yapacak. Türk paşası mı imiş, neymiş, belki hükümetçe sorulur diye rapor gerekmiş!

Çopur Apti «Türk paşası» sözünden meraka düştü; hamallar sedyeyi içeriye sokarlarken bir elini uzattı, kaputu çekti, sonra öbür eliyle gemici fenerini uzattı, cesedin yüzüne baktı :

— Hilmi Efendi bu! Hilmi Efendi! Vahvah! Vahvah!..

Feneri yere bıraktı; zaten yarı aç, yarı tok, bitkin

bir halde olduğundan ayakta duramadı, çömeldi. Komiser, vazifede uykusuz geçirdiği gecenin son saatinde, nöbetini bitirip evine gideceği için onun bu kederiyle meşgul olamazdı; cesedi hamallara söyleyip ortadaki taş tezgâhın üstüne koydurdu. Gelenler, kapıyı bile örtmeden bu eskimiş kan ve asitfenik kokan pis yerden çıkıp gittiler.

Neden sonra, kendisini toparlayan Apti, bir süre de anılarının yükü altında ezili kaldı, Beyrut'ta biribirlerine rasgelişlerini, medrese odasına gidişlerini, gazoz satışlarını, şair Deli Kenan'ın ölümünü, dargınlıkları, hepsini, apaydınlık, dünkü olaylarmış gibi zihninden geçiriyordu. İçinden diyordu ki : «En sağlamımızdı, taşı ezse suyunu çıkarırdı, hele bak, ne hale gelmiş, nasıl da çökmüş, ufacık kalmış? Hani o gösteriş, o dik göğüs, enli omuzlar? Vahvah!»

Hakikaten Hilmi Efendi; kocaman mermer sedirin üzerinde çelimsiz bir Babıâli efendisi gibi, küçücük, sapsarı, tamamiyle çökmüş yatıyordu. Apti, feneri yaklaştırarak yakından bir daha yüzüne bakmak cesaretini gösterdiği zaman deminki merhamet yerine bu sefer, iliklerini donduran bir ürkme duydu : Göz kapakları indirilmiş olmasına rağmen Hilmi Efendinin yüzünde pek müthiş bir şey görenlerin, gözleri korkudan açılmış olanların hayreti, telâşı oyulup kalmıştı. O kadar ki, Apti kendi kendine sordu :

— Üzerine kurt mu saldırmış bunun, bir canavarla mı karşılaşmış?

Arkadaşının başına bir mendil çekti; dehşet verici o yüz çizgilerini, o korku maskesini artık görmek istemiyordu. Durdu, ne yapması gerektiğini düşündü. Son-

ra vazifesini birden hatırlayarak gitti, abdest aldı. Bina içinde hava o derece sıcaktı ki, suyun vücuduna dokunmasıyla kuruması bir oluyordu. Feneri ölünün baş tarafına, bir kandil gibi koydu, çömeldi, bir zamanlar hıfza çalıştığı için ezberinden, pes sesle Yâsin okumaya başladı...

Selâm verdiği zaman şafak sökmüştü; Hilmi Efendi'nin cesedi üstünde, kanatları mor yaldızlı iri sinekler uçuşuyordu...

Halep — Erenköy

1937 - 1940

SON

Refik Halid Karay

Sürgün

"Güzel tasvir etmek Refik Halid'in müktesep hakkıdır. Onu lisandaki kuvvet bakımından ancak Flaubert ile mukayese edebilirim. Hatta Flaubert'in ölçerek biçerek yazdığı cümleler onun âleminden daha merasimsiz çıkabiliyor. Sürgün Türk dilinin Madam Bovary'sidir."

Refi Cevat Ulunay

"Bilhassa Hilmi Efendi tipi Duhamel'in ölmez Salavin'i gibi edebiyat tarihinde unutulmaz bir hatıra olarak kalacaktır. İşte büyük sanat ve yaratıcılığın mucizesi... Türk dilinin bu eşsiz sanatkârına muhakkak ki en güzel üslubu borçluyuz."

Halid Fahri Ozansoy

"Sürgün üslup itibarıyla bir harikadır. Tahkiye, ruh ve karakter tahlilleri kudretli, insan ve memleket tasvirleri çok yüksektir. Eser baştan aşağı o devrin yıkılışını, dejenere tiplerini bütün açıklığıyla, yalnız karakter tahlilleri yapmak suretiyle bize göstermektedir."

Suat Derviş

ISBN 978-975-10-3032-0